

KONYA KÜTÜPHANELERİNDE BULUNAN BAZI MÜHİM YAZMALAR

AHMED ATEŞ

1950 yaz tatilinde, Konya'da, Yusuf Ağa ve Müze kütüphanelerinde çalışmak imkânını buldum. Selim III.'ün vâlidesinin ket-hüdası Yusuf Ağa tarafından 1209/1794'de kurulmuş olan (bk. Ferid, Muhlis v.b., *Konya ve rehberi*, İstanbul, 1339, s. 49 v.d.) Yusuf Ağa Kütüphanesi, hâlen asıl Yusuf Ağa'nın vakfettiği kitaplarla, civar kazalardan toplanmış ve bir de Sadreddin Konevî türbesinden nakledilmiş kitaplardan teşekkül etmiştir. Yusuf Ağa'nın kitapları umumiyetle yenidir ve İstanbul'da toplanmış intibamı vermektedir. Kazalardan getirilenler ise, bazı eski nüshaları ihtiva etmekle beraber, daha ziyade şimdi ilim bakımından o kadar alâka uyandırmayan eserlerden tereküp etmektedir ve miktarları çok azdır. 30 sene kadar evvel sayıları 256 olan (bk. Ferid, *mzk. est.*, s. 67 v.d.) Sadreddin Konevî tarafından türbesine vakfedilmiş olup, oradan getirilen kitaplar ise, esasen merakımı celbetmişti. Eski bazı kayıtlar güvenerek, burada İbn el-^çArabî'nin eserleriyle kendi eserlerinin, kendi elleri ile yazılmış, tam koleksiyonlarını bulacağımı ümit ediyordum. Nitekim al-Şa^çrâni (ölm. 973/1583), İbn al-^çArabî'nin *al-Futühât al-Makkîya* adlı eserinin muhtasarını hazırlarken, bazı yerlerinin tahrif edilmiş olacağından şüphe etmiş, sonra, Konya'da Sadreddin Konevî türbesinde bulunan ve İbn al-^çArabî'nin hattı ile olan nüsha üzerinden bir arkadaşının kopye ettiği nüshayı tetkik etmek suretiyle, şüphelerini izâle etmiş ve metinde bazan kasden yapılmış olan tahrifatı düzeltebilmiştir (bk. Kâtib Çelebi, *Kaşf al-Zunûn*, M. Ş. Yaltkaya ve R. Bilge neşri, İstanbul, 1943, II, stn. 1238/39). Maalesef, bu tarihî kayıtlara rağmen, ümitlerimin boş olduğunu hemen anladım¹. Çünkü bu kitaplar, şimdi fevkalâde

¹ Bu eserler muhtelif zamanlarda vakfedildikleri yerlerden çıkmış ve dağılmış bulunmaktadır. Hepsinin üzerinde, bir kaç örneği ileriki sahifelerdeki faksimilelerde görülen ve Sadreddin Konevî'nin kendi el yazısı ile yazılmış olan vakıf kayıtları vardır ve bunlar sayesinde onları kolayca tefrik etmek kabildir. Burada

mahdut idi ve mühim bir kısmı dağınık kâğıt ve formlar (kürrâseler) hâlinde iken, boylarına bile dikkat edilmeden, darma-dağınık bir halde, ciltlenmiş eserlerden ibaret bulunuyordu. Böyle bir cilt içinde, çoğu zaman, bir kitabın son bir kaç yaprağı, bir diğerinin, tertibi tamamiyle bozulmuş bir halde, bir kaç forması ile beraber bulunuyor ve en sonunda dördüncü veya beşinci bir kitabın ilk sahifelerine tesadüf ediliyor. Bunlara rağmen bu kitaplar çok mühimdi. Çünkü, evvelâ hepsi Sadreddin Konevî'nin hayatında, yani bundan 5 asır evvel, hem de Sadreddin gibi büyük bir şahsiyet tarafından toplanmıştı. Binaenaleyh bu yazmalar, yalnız tarihleri ve geldikleri yer bakımından, pek mühim sayılabilir. Bundan başka, ilerideki sahifelerde görüleceği gibi, dağınık yaprak ve formlardan terkip edilmiş olan ciltler, bir çok hususlarda, bir takım ilmî güçlükleri hallettiği gibi, bâzan da artık hiç bir izi kalmadığı zannedilen eserlerin bakiyelerini ihtiva ediyor. Burada, bunların hepsini tavsif etmek yerinde olurdu; fakat hususî bir sebep olmadıkça, hiç bir hadis veya fıkıh kitabı tavsif edilmediği gibi, diğer eserlerden de ancak ilim için bir yenilik teşkil edenler tavsif edildi.

M ü z e K ü t ü p h a n e s i ise, esas itibariyle, Mevlevî dergâhının kütüphanesidir. Mevlevîliğe ait eserlerinin zenginliği ve kıymeti zaten meşhurdur. Burada yalnız şunu söylemek lâzımdır ki, Mevlevîliğe ait ve Mevlâna ile babası Sultan el-Ulemâ'nın ve oğlu Sultan Veled'in eserleri, daha evvel H. Ritter tarafından bir makalede tevsif edilmişti (*Philologik XI. Maulânâ Ğalâladdîn Rûmî und sein Kreis, Der Islam, XXVI, cüz 2, 1940, s. 116—158; cüz 3, 1942, s. 221—249*). Burada, tabii olarak, o nüshalardan hiç biri yeniden bahis mevzuu edilmemiştir.

Konya kütüphanelerinden seçilmiş yazmalar listesine, aynı senede, Bursa kütüphanelerinde görülen üç nüshanın tavsifi ilâve edildi. İki Anadolu'da yazılmış farsça bir takım risaleleri ihtiva ediyordu; üçüncüsü ise, Kadı Burhâneddin'in başka bir nüshasından bahsedildiği bizce mâlûm olmayan *İksîr al-sa'âda* adlı eseriyle, yine

şunu hemem kaydedelim ki, çok şükür, bu eserlerden bir kaçını yeniden resmî kütüphanelere girmiş bulunmaktadır. Görebildiklerim şunlardır :

a) İstanbul, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, nr. 1844 — 1881. Muhy al-Dîn İbn al-'Arabî, *Futuhât al-makkîya* (Bu al-Şa'rânî'nin bahsettiği nüsha olacaktır);

b) İstanbul, Üniversite Kütüphanesi, Arapça yazma 79. Muhy al-Dîn İbn al-'Arabî, *al-Taabîrât al-ilâhîya* (I cildi. Sonunda müellifinin kendi el yazısı ile "kıraat,, kaydı vardır).

onun emriyle yapıldığını zannettiğim, kendi zamanında yazılmış mecmuada bulunan Eflâtun'un *Phédon*'nun arapçadan farsçaya tercümesidir ki, bu eserin arapçası bugün mevcud değildir.

Burada, adları zikredilmiş olan kütüphanelerden ancak benzerleri arasında çok eski denilebilecek yazmalar ile, ilim için yeni bir takım mûtalar vereceği kanaatinde olduğum nüshalardan bahsedildi. Meselâ Yusuf Ağa kütüphanesinde bulunan meşhur dilci Abū 'Ubayd Kâsım b. Sallâm (154—223 / 770—837)'in *Ġarīb al-ġadīs* eserinin bazı tanınmış nahiv âlimlerine okunmuş, h. 440 tarihli nüshası veya böyle bir nüshanın parçaları tavsif edilmedi; zirâ bu eserin el-Ezher câmiinde h. 311 tarihli bir nüshası vardır (bk. *GAL, Suppl.*, I, 166, nr. 1).

Bahis mevzuu olan eserler, kolay bulunabilmeleri için, basit bir tasnife tâbi tutuldu ki, bu tasnifin esası, fihrist kısmında, cedvel hâlinde görülebilir. Bunun hâricinde, her eser, âit olduğu ilim şubesinde, müelliflerinin ölüm yıllarına göre, sıraya konuldu. Gördüğüm kütüphanelerde belki kıymetli türkçe eserler de vardı. Fakat sahamdan ayrı olan bu eserlere de burada temas etmedim. Yalnız Ziya Paşa'ya ait olup onun tarafından Yusuf Ağa kütüphanesine konulan bir Nevâî *Dīvân*'ı tavsif edilmiştir.

Son olarak söylemek icap eder ki, bu makale, içinde adı geçen eserler ve müellifleri hakkında, tam ve mükemmel birer araştırma mahiyetinde telâkki edilmemelidir. Yapılmak istenilen şey, henüz tanınmayan ve mühim olan bir takım yazma eserleri meydana koymaktan ve yazmanın mahiyet ve ehemmiyetini gösterecek kadar, izahat vermekten ibârettir. Asıl esaslı tetkikler, bundan sonra ve ümit ederim ki, başkaları tarafından yapılacaktır.

I. ŞİİR

1

Dīvân

ديوان

Abu 'l-Ĥayr Hârûn Al-Tanûġî

ابو الحير هارون التوحي

(Cilt II, d—z kafiyeleleri)

Tarih bakımından mühim mâlûmat veren ve başka bir nüshası mâlûm olmayan bu *Dīvân*'ın müellifi Abu 'l-Ĥayr Hârûn al-Tanûġî hakkında hiç bir bilgi bulamadım. *Dīvân*'ın başında bulunan

şu kayda göre, Musul'da, Musul Atabekleri zamanında, vezir bulunuyordu : جزؤ من ديوان الاجل الصدر العالم الفاضل سنى الدولة ابى الخير هرون بن صالح (؟) التنوخى الشيزرى رحمه الله تعالى وكان مقامه بالموصل المحروسة وولى ديوان عرض للجيش بها فى عهد المولى جمال الدين الوزير برد الله مضجحه تولى جمع ديوانه تمصبا له واحياء لذكركه ... صفوان بن ابى سالم ... هذه بخط المذكور .

Dīvān, yukarıdaki kayıttan anlaşıldığı gibi, bizzat Hārūn al-Tanūhī'nin yazısından onun taraftarlarından biri olan Şafvān b. Abī Sālim tarafından istinsah edilmiştir. Şiirler *d* kafiyesinden *z* kafiyesine kadar devam ettiği için, bu nüsha galiba asıl *Dīvān*'ın ancak dörtte biri kadar bir kısmını ihtiva etmektedir. Her şiirin başında bir izah kısmı vardır; burada o şiirin ne zaman, ne münasebet ile söylenmiş veya yazılmış olduğu izah edilmekte ve bu arada devrin bir çok ricali hakkında bilgi verilmektedir. Meselâ ilk şiirin başında şöyle bir başlık vardır : ... فقلت مادحا للاجل الاوحد عزيز الدين : صنى الاسلام ابى المحاسن بن ابى الفتح ومهنتا له بميد الفطر سنة ٥٥٨ وفى اواخر جمادى الاخرة من هذه السنة عزل الوزير جمال الدين محمد بن ابى منصور وقبض عليه وتولى عزيز الدين ديوان الاستيفاء ...

قرب منى من له البين بيد
حائمك فى الفصون تفرد

Burada bahis mevzuu olan hâdise ve verilen bilgi, diğer en mufassal kaynakların verdiği mâlûmata uymakta ve onları tamamlamaktadır. Hakikaten İbn al-Aşîr'in sözüne göre (bk. *al-Kāmil*, nşr. Tornberg, c. XI, s. 202 v.dd.), cömertliği ile meşhûr olan vezir Abū Ca'far Muḥammed b. 'Alī al-İşfahānī, 558 senesinde hapsedilmiş ve, bir sene kadar hapiste kaldıktan sonra, orada ölmüştür.

Her şiirin başında bulunan bu gibi kayıtları tesbit ve tahlil etmek, sonra tarih bakımından değerlendirmek bize düşmez; ancak, misâl olarak ve nüshanın kıymetini göstermek için, bir kaç başlık daha kaydedilecektir :

- 18 b : ٥٥٠ : وقتل ماتبا لامين الدولة ابى سالم يحيى بن ابى الوفا فى سنة
وكتبت الى الامير عزالدين ابى المساكر بن سلطان بن على بن مقلد بن نصر : 125 b
ابن منقذ عند النزول بشيزر ... فى سنة ٤٢ [٥] ...
وكتب على ظهر سقط الزند لابى الملا ... القاضى ... مهذب الدين : 203 b
ابو البركات محمد بن الحسن بن موسى المقدسى اذا امرته اياه فى ... رمضان
سنة ٥٥٦ بمحروسة الموصل ... (205 a) فقلت مجاوبا له ...

Bu nüsha bir başka bakımdan daha ehemmiyetlidir ki, o da şudur : Burada şiiler bazan menşur, vakfiye veya başka resmî bir yazının müsveddelerinin arkasına yazılmıştır. Meselâ varak 10, 70-80, 160-176 böyledir. Bunlar da tetkik edilirse, tarih bakımından oldukça ehemmiyetli kayıt ve isimlere tesadüf edileceği muhakkaktır.

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4906 (Sadreddin vakfı).

Selçukî tarzında, meşin bir cilt içinde, 259 varak, 24,1 × 16,5 (18,3 × 11,5) cm. ebadında; kalın, beyazımsı, az saykallı kâğıt, bâzan resmî evrak müsveddeleri arkasına yazılmış. 17 satırlı kitabe yazısına benzeyen harekeli, güzel nesih. Söz başları kalın kalemle.

2

Dîvân

ديوان

Muhyaddîn İbn al-‘Arabî

محي الدين ابن العربي

Muhyaddîn Abū ‘Abd Allâh Muḥammed b. ‘Alî b. Muḥammed İbn al-‘Arabî al-Ḥâtimî, 560 / 1165’de, Mursiye’de doğmuş, hadis ve fıkıh tahsil ettikten sonra, İbn Masarra (bk. *İslâm Ansiklopedisi*, İbn Meserre maddesi) mektebinin te’siriyle, tasavvuf yoluna girmiş ve bütün İslâm âleminin en büyük sûfilerinden biri olmuştur. Ölümü 638 / 1240’da Şam’dadır. Burada, kâfi derecede imkân olduğu halde, henüz esaslı bir surette tetkik edilmemiş olan hayatından, eserlerinden ve tesirlerinden daha fazla bahsetmek mümkün değildir (bk. *GAL*, I, 441 v. d.; *Suppl.*, I, 790 v.dd.).

İbn al-‘Arabî’nin *Dîvân*’ının nüshaları, az olmakla beraber, basılmıştır (Kahire 1271, Bombay, tarihsiz; bk. *GAL*, nr. 132). Aşağıda tavsif edilen nüsha ise, gerek kâğıdı, gerekse yazısı itibariyle, VII./XIII. asra âit olduğu gibi, her kafiye-den şiirlerin sonunda, icabında doldurulmak üzere, boş varaklar konulmuş olmasına bakılırsa, İbn al-‘Arabî’nin hayatında ve onun yakınlarından biri tarafından istinsah edildiği muhakkak sayılabilir. Esasen İbn al-‘Arabî’nin adı geçtikçe, “rahimahu ‘llâhu” değil, “raziya ‘llâhu ‘anhu” denilmektedir ki, bu da nüshanın onun hayatında ve yakınlarından biri tarafından toplandığını gösterir.

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 5501 ve 5502 (Sadreddin vakfi).

Tamir görmüş meşin ciltler içinde, sırası ile 235 ve 201 varak; 25,5×17 (19,3×11,7) cm. ebadında; 24—26 satırlı mağrib neshi. Söz başları kalın kalem ile, her kafiyein sonunda boş varaklar vardır. İstinsah tarihi yoktur; nüsha bir mübyezzeye benziyor.

Baş (5501) : بسمه . . . الالف المقصورة قال الشيخ الامام . . . محمد بن علي :
ابن العربي الطائي الحاتمي رضي الله عنه
خليلي ابي للشريعة حافظ
ولاكن لها سر على عينه غطا . . .

Bu cilt g kafiyesinde sona erer. 5502 nushası, f kafiyesi ile başlar. Varak 189 b'de y kafiyesi nihayet bulur. Varak 190 b'de muvaşşahât kısmı gelir.

3

Al-Zādīya

الضادية

Al-Ra'īs 'Alī b. al-Rūmī

الرئيس علي بن الرومي

'Alī b. al-Rūmī adlı birinin olup, her biri alfabenin bir harfi ile başlayan onar beyitlik kıt'alarından meydana gelmiş bir eserdir; yani ilk 10 beyit elif harfi ile, onu takip eden 10 beyit b harfi ile, daha sonraki 10 beyit t harfi ile ilh... başlayan kelimelerle başlamaktadır. Ancak bu nüshada, son kıt'a k harfi ile başladığından, bu nüshanın noksan olduğu anlaşılmaktadır.

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4801 (Sadreddin vakfi).

S. 215-220. Tavsifi için bk. burada nr. 6.

Baş : ضادية الرئيس علي بن الرومي على حروف المعجم كل حرف عشرة ابيات :
بسمه .

امرضت مهجتي جفون مراض
وحدود كانهن رياض

II. NESİR

(Edebî nesir, mektuplar, resmî yazılar).

4

(Rasā'il)

(رسائل)

Al-Kāzī 'Abd al-Raḥīm b. 'Alī al-Baysānī

القاضي عبد الرحيم بن علي البيساني

Al-Ḳāzī al-Fāzil diye meşhur olan Mucīr al-Dīn ‘Abd al-Rahīm b. ‘Alī 529 / 1135’de Askalan’da doğmuş, Mısır’da yetmiş ve Salāh al-Dīn al-Ayyubī’ye (569—589 / 1174—1193) vezirlik yapmıştır. 596 / 1200’da Kahire’de ölmüştür (bk. *GAL, Suppl.*, I, 549 not; İbn al-‘İmād, *Şazarāt al-zahab fī aḥbār man zāhab*, Kahire, 1350, IV, 324 v.dd.; M. Şerefeddin (Yaltkaya), *İbn el-Esīr’ler ve meşāhir-i ulemā*, İstanbul, 1322, s. 147 v.d.).

Aynı zamanda büyük bir edib olan bu zatın mektupları, münferid veya toplu olarak, muhtelif yerlerde bulunmaktadır (msl. British Museum, nr. 778-779; Paris, Bibliothèque Nationale, nr. 6024; Musul, nr. 93 / 3 ilh...). Fakat bunların bu nüsha ile aynı olup olmadığı anlaşılmamaktadır.

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4881 (Sadreddin vakfı).

Meşin bir cilt içinde 220 sahife; 22,3×12,3 (18,5×9) cm. ebadında, 12 satırlı, biraz vâzih divanî yazı; ferağ kaydı yoktur; h. VII. asır.

Baş : نسخة سجل على سبيل المداعة
تضوع ونشر سلام الحضرة السامية الاجلية لا زالت الايام تلتق اليها بالسلام ...

Bazı başlıklar : كتاب الى الديوان بفتح حلب، (s. 29)
الى العماد الاصفهاني، (s. 141) كتاب الى الصفي بن شكر، (s. 167) من كتاب الى قراغوس، (s. 179) كتاب الى قيصر والى الشرقية بمصر جوابا عما انهاء من ظفروه بفرنج الداردم . . .

5

Kāmīl al-āla fī šinā‘at al-vakāla

كامل الآلة في صناعة الوكالة

Barakat b. ‘Alī b. Barakat

بركة بن علي بن بركة

Başka bir nüshası bizce mālûm olmayan bu eserin müellifi hakkında da hiç bir bilgiye tesadüf edilmiyor. Ancak Kâtib Çelebi (bk. *Kaşf al-zunûn*, nşr. M. Ş. Yaltkaya ve R. Bilge, II, İstanbul, 1943, stn. 1379), müellifin Hanefî mezhebinden olduğunu ve 605 / 1208’de öldüğünü söylemektedir. Eser, bir vekil (yani, aşağı yukarı şimdiki noter) için lâzım olan resmî kayıtların nasıl tutulacağını ve resmî kayıt örneklerini ihtiva eder.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4989 (Sadreddin vakfı).

Tamir görmüş meşin bir cilt içinde, 179 varak; 24,5×17 (18,2×12) cm. ebadında, açık ve iri harfli nesih; 17 satırlı, söz başları kalın kalem ile.

İstinsah kaydı (varak 178 a'da) : فرغ من نسخه ابو منصور عبد الله ابن التاويدى . . . يوم الجمعة تاسع محرم سنة اثنتين و ستاية . . .

. . . سجلات بما يكتب ثبوته بشهادة شاهد ويمين واذا كانه مثاله من : Baş : الامثلة المذكورة في الباب المقدم ذكره . . . قلت اشهدهم انه شهد عنده فلان بن فلان وهو . . .

Göze çarpan belli başlı söz başları: (varak 19 a) siciller, (83 a) şurût misâlleri, (86 b) dava kayıtları, (107 a) vakıflar, (139 b) hastahane vakıfları suretleri, (141 b) kütüphane vakfı suretleri ilh...

6 a-b

Al-Rasā'il al-Şāhibīya

الرسائل الصحبية

Ẓiyā' al-Dīn İbn al-Aşīr

ضياء الدين ابن الاثير

Nüshası aşağıda tavsif edilen *Rasā'il* üzerinde müellifinin yalnız *Ẓiyā' al-Dīn* lâkaplı biri olduğu kaydediliyor. Bir de *Rasā'il* kelimesinin yanında "al-Şāhibīya" sıfatı bulunmaktadır. Bunlardan müellifin vezir olduğu neticesini çıkarmak her halde imkânsız değildir. Zaten s. 181'deki انشاء الوزير kaydı da bu tahmini teyid etmektedir. Nihayet lâkabın yanına konulmuş olan اسبح الله ظله ("Tanrı gölgesini, hayatını, uzatsın") duasına ve Musul'lu Abu'l-Makārim b. Maşūr adlı bir zatın yazmış olduğuna bakılırsa, bu risâlelerinin müellifinin meşhur müverrih İbn al-Aşīr'in kardeşi *Ẓiyā' al-Dīn* Naşr Allāh Muḥammed b. Muḥammed b. 'Abd al-Karīm al-Cazarī olduğuna hemen hükmetmek icabeder. Bu zat 558/1163'de Nūr al-Dīn Zangī'ye vezir olmuş, bir kaç defa Musul hâkimi tarafından, elçi olarak, Bağdad'a gönderilmiş, 637/1239 senesinde, elçi olarak bulunduğu Bağdad'da ölmüştür.

Ẓiyā' al-Dīn aynı zamanda büyük bir edib idi. *Al-Maṣā'al al-sā'ir* adlı eseri, daha hayatında, pek büyük bir şöhret kazanmış ve şerh edilmişti. Aşağıda tavsif edilen ve müteaddit küçük risâlelerini ihtiva eden *al-Rasā'il*'inin başka bir nüshası bizce mâlûm değildir (bk. *GAL*, I, 297; *Suppl.*, I, 521; İbn al-İmād, *Şazarat al-zahab*, Kahire, 1350, c.

V, s.187 v.dd; M. Şerafeddin (Yaltkaya), *İbn el-Esîrler*, İstanbul, 1322, s. 130 v.d.; *İslâm Ansiklopedisi*, İbnü'l-Esir maddesi).

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4801 (Sadreddin vakfi).

Meşin bir cilt içinde, 244 sahife; 16,2 × 12,5 (12,3 × 7,2) cm. ebadında, 11-14 satırlı, muntazam, biraz harekeli nesih. Söz başları bazan kırmızı mürekkep ile.

İstinsah kaydı yok. h. VII. asır (müellifi hayatta iken).

a) S. 1-173. *Al-Rasâ'il al-Şāhibiyya*.

Baş : على حروف المعجم في فنون متفرقة
بسمه . حرف الهمزة وفيه الفصل الاول في ابتداء الكتابة افتتاح الكتابة كافتتاح باب علم
ما وراءه . . . حرف الباء وفيه الفصل الاول في التمازى

Son : تمت الرسائل الصحابية اعلا الله قدر مصنفها

b) S. 174-244. Mütferrik risâleler.

Baş : الجزء الثالث من الرسائل انشاء الوزير ضياء الدين
ترجمه ما تحتوى عليه هذا الكتاب الرسائل الضيائية ، المفيد في النحو ، الضادية في المبائة
جمعه لنفسه ابو المكارم بن منصور الباشيايى الموصلى

7

K. Kifāyat al-kātib va Camāl al-Dīn Abu 'l-Fatḥ Masū' d
nihāyat al-rāgib b. Mavdūd b. Sa'īd al-Karhīnī (?)

كتاب كفاية الكاتب ونهاية الراغب جمال الدين ابو الفتح مسعود بن مودود بن سميد

Başka bir nushası bizce mālûm olmayan bu eser, umûmiyetle resmî mektupların nasıl yazılacağını izah ettikten sonra, bazı eski ediblerin mektupları ile, müellifine nazaran, muasır olan münşilerin bazı mektuplarını ve bir takım mektup nümûnelerini ihtiva eder.

Eserin müellifi ile yaşadığı zaman hakkında ancak bir takım faraziyeler serdedilebilir. Evvelâ mukaddemesinden anlaşıldığına göre, al-Amîr al-Acall Hāfiẓ al-şugūr İnanç Bilge Bayğu Cubuğa Bek Abū Hāfiş 'Omar b. Marvān b. 'Abd Allāh Sayf Amîr al-mu'minîn'in arzusu üzerine yazılmıştır. Bu şahsın kim olduğu tesbit edilemedi. Ancak meselâ Artuklular tarafından da kullanılmış olan inanç, bilge, bayğu gibi unvanlarına bakılacak olursa (krşl.

M. Van Berchem ve J. Strykowski, *Amida*, Heidelberg, 1910, s. 76'daki kitâbe ve not 5; s. 92'deki kitâbe ve not 5; M. Van Berchem ve H. Edhem, *Matériaux pour un Corpus Inscriptorum Arabicarum*, 3. kısım, I, Le Caire, 1910, s. 67 ve 68, not 2), onun Diyarbekir havalisinde yaşadığı tahmin olunabilir. Eserin âit olduğu devre gelince, bu hususta ancak şunlar söylenebilir: Mektuplar münasebetile bahis mevzuu olan vak'aların en sonuncuları, VII/XIII. asra âittir. Meselâ varak 130a'da al-Malik al-Âdil'e yazılmış bir mektup vardır ki, başlığı şudur : كتاب يتضمن فتح منبج يخدم المجلس المالكي المالكى العادلى . Bu zat şüphesiz Eyyubîler devletindeki al-Malik al-Âdil'lerin biridir ve onlardan hangisi olursa olsun, hepsi VI/XII. asrın sonunda, VII/XIII., asrın ilk yarısında hüküm sürmüşlerdir. Varak 138b'de Vezir Calâl al-Dîn Abu'l-Hasan 'Alî'nin Mucâhid al-Dîn Kaymaz'a yazdığı bir menşurun sureti vardır. Burada bahis mevzuu olan şahıs şüphesiz Mucâhid al-Dîn Abû Mansûr Kaymaz al-Ĥâdim olmalıdır ki, 559/1164'de Erbil'de nâib ül-memleke olmuş ve burayı pek güzel idare etmişti. Daha sonraları, Musul ve başka yerlerin de idaresini eline almış bulunuyordu; 595/1199'da Musul'da ölmüştür (bk. İbn Hâllikân, *Vafayât al-a'yân*, Kahire, 1299, I, 539 v.d.). Erbil ve Musul'da câmi ve medreseleri vardır.

Bütün bunlar gözönünde bulundurulursa, *Kifâyat al-kâtib*'in VII/XIII. asırlarda Diyarbakır—Musul havalisinde yazılmış olduğu kuvvetli bir ihtimal olarak, ileri sürülebilir.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4904 (Sadreddin vakfi).

Tamir görmüş meşin bir cilt içinde, 211 varak; 24,5/17 (18×12,5) cm. ebadında; 21 satırlı az noktalı, şahsî nesih. Bazı yerlerde 19-21 satırlı nesih, kalem ve kâğıt değişiyor, fakat hepsi aynı elden çıkmış gibi görünüyor. Arada belki atlamalar vardır.

İstinsah kaydı yok. H. VII. asır.

Baş : الحمد لله الذى اخترع الاشياء بلطيف حكمته وبعد فان اولى
(a4) ولما كان الامير الاجل حافظ الثغور ايتانج بلكا بيغو جيوزا بك ابو حفص عمر
بن مروان بن عبدالله سيف امير المؤمنين وكان رسم بتأليف مختصر فى المكاتب
وعيون المخاطبات رأيت من المتين الواجب (b4) اسماء بمطلوبه وسميته
كفاية وجملة على مقدمة واحد وعشرين بابا

III. SARF, NAHİV VE LÛGAT

8

K. al-Muzakkar va'l-mu'annaş

Abū Hātim al-Sicistānī

كتاب المذكر والمؤنث

ابو حاتم السجستاني

Abū Hātim Sahl b. Muḥammad al-Sicistānī (ölm. 255/868) Basra mektebine mensup en büyük Arap dilcilerinden biridir. Yazmış olduğu pek çok eserden bugün *K. al-Mu'ammārīn* (nşr. I. Goldziher, Leiden, 1899; Kahire, 1323) ile *K. al-Azdād* (nşr. A. Haffner, Beyrut, 1912) basılmış bulunmaktadır.

Onun yazdığı *K. al-Muzakkar va'l-mu'annaş* en eski müellifler tarafından zikredilmiştir (bk. meselâ İbn al-Nadīm, *K. al-Fihrist*, nşr. G. Flügel, Leipzig, 1871, s. 58, str. 26). Şimdilik Kahire'de Ahmed Taymur Paşa kütüphanesinde bir nüshası bulunduğu mâlûm dur (bk. *GAL, Suppl.*, I, 167 ve *Macallat al-Macma' al-İlmī fī Dimaşq*, III, 340). Aşağıda tavsif edilen nüsha ise, gerek istinsah tarihi (386/996), gerek büyük bir dilci tarafından istinsah edilmiş olması bakımından fevkalâde kıymetlidir.

Nüshanın tavsifi:

Yusuf Ağa 5080.

Haricî evsaf için bk. burada nr. II.

İstinsah ve mukabele kaydı : . . . تمت المقابلة تم كتاب المذكر والمؤنث . . . والحمد لله . . . في - (؟) شهر ربيع الآخر من سنة ست وثمانين وثلثمائة

Baş : بسمله كتاب المذكر . . . قال ابو حاتم الفصاحة زينة وصروة ترفع : الحامل . . . ويقال المرء مخبوء تحت لسانه . . . واول الفصاحة معرفة التأنيث والتذكير في الاسماء والافعال والنعت قياسا وحكاية ومعرفة التأنيث . . . الزم من معرفة الاعراب . . .

9

(K. al-Ziyāda al-muntaza'a min
Kitāb Sibavayhi)Abu 'l-Abbās al-Azdī
al-Mubarrad

كتاب الزيادة المنتزعة من كتاب سيبويه

ابوالعباس الازدى المبرد

Al-Mubarrad lâkabı ile tanınmış olan Abu 'l-Abbās Muḥammad b. Yazīd al-Azdī, Basra nahiv mektebine mensup büyük dil âlimlerinden biridir. 210/826'da Basra'da doğmuş, 285/898'de Bağdad'da

ölmüştür. Onu ilmî faaliyetinin mahiyetini göstermek için, yalnız *al-Kāmīl* adlı “edeb., e dâir eserin müellifi olduğunu söylemek kâfidir (bk. *GAL*, I, 108; *Suppl.*, I, 168 v.d.).

Aşağıda tavsif edilen ve yegâne nüsha olan eser, meşhur nahiv âlimi ve ilk sistematik arap nahvi olan *al-Kitâb*'ın müellifi Sibavayhi'nin (ölm. 180 / 796 veya 194 / 809) bu kitapta izahlarını noksan bıraktığı meseleleri, yine aynı kitabın nokta-i nazar ile, izah etmek için kaleme alınmıştır. Al-Mubarrad'ın Sibavayhi'nin *al-Kitâb*'ı üzerine tenkid ve tamamlayıcı mahiyette 3 kitap yazdığı mâlûmdur: *K. al-Radd 'alâ Sibavayhi*, *K. al-Ziyâda al-Muntaza'a min Kitâb Sibavayhi*, *Kitâb mâ'nâ Kitâb Sibavayhi* (bk. İbn al-Nadim, *K. al-Fihrist*, Kahire 1348, s. 88; Yâkût, *İrşâd al-arîb*, Kahire, senesiz, c. XIX, s. 122; al-Suyûtî, *Buğyat al-vu'ât fî tabakât al-lugaviyyin va'l-nuhât*, Kahire, 1326, s. 116). Bunlardan başka, al-Suyûtî, *al-Muzhir fî 'ulûm al-luğa* adlı eserinde (c. II, s. 233) Sibavayhi'nin *al-Kitâb*'ını tenkid etmek üzere yazdığı *Masâ'il al-ğalat*'ını zikreder. Burada bahis mevzuu olan eser, bizce, bunların yalnız ikincisi olabilir. Çünkü bu eserde Sibavayhi'nin eseri red veya şerh edilmiyor, yanlışları da gösterilmiyor; ancak “başka yerlerde izahları bulunduğu halde, asıl yerinde iyice izah edilmemiş olan” meseleler, yine Sibavayhi'nin nokta-i nazarına göre, izah edilmektedir.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4914-2 (Sadreddin vakfi).

Bk. burada nr. 14. H. VII. asra âit yazma.

Baş : قال ابو العباس محمد بن يزيد بن عبد الاكبر الازدى النحوى

هذا كتاب تفسير ما اغفل سيويه استقصاء الحجّة فيه في كتابه في موضع ذكره ...
ودل عليه في غير ذلك الموضوع وايضاح الحجّة فيه ، دل ابو العباس زعم سيويه انه قبيح
ان تقول قائم زيدا اذا لم يكن قائم خيرا مقدا

10

K. Tafsîr ġarîb al-Ḳur'ân

كتاب تفسير غريب القرآن

İbn Ḳutayba

ابن قتيبة

Abū Muḥammed 'Abd Allāh b. Muslim İbn Ḳutayba (ölm. 270 / 884 veya 276 / 888), Bağdad mektebine mensup bir dilci ve büyük bir müverrihtir (bk. *İslâm Ansiklopedisi*, İbn Kuteybe mad-

desi; *GAL*², I, 124 v.dd.; *Suppl.*, I, 184 v.dd.). Bu eseri Kur'an'da bulunan garîb, yani nâdir kelimelerin izahı için yazılmıştır. Burada evvelâ dinî bir mânada kullanılan kelimeler ile iştikakları, Allah'ın sıfatları ilh... izah edildikten sonra, asıl Kur'an metnine geçiliyor ve nadir ve zor kelimeler izah ediliyor.

Bu eserin şimdiye kadar bir tek yazması mâlûmdu ki, o da Şam'da Umumî Kütüphanede, nr. 71'de bulunan nüshadır (bk. *Macallat al-Macma' al-İlmî*, c. XII, s. 703). Halen Konya'da bulunan ve Karaman'dan buraya getirilmiş olan nüsha gerek eskiliği ve gerekse nedreti bakımından kıymetlidir.

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa (Karaman) 52.

Yıpranmış, tamir görmüş, üzerine hendesî şekiller basılmış eski meşin bir cilt içinde, 295 varak; 19,5 × 15,7 (15,4 × 11,8) cm. ebadında; 10 satırlı, vazih, harekeli, kûfîye kaçır bir nesih; s, ' , r, t, harflerinin altında birer nokta, s harfinin altında üç nokta vardır. Söz başları ve bazan şiirler turuncu ve kırmızı mürekkeple. Son sahifeler tamir görmüş, baştan noksan.

İstinsa kaydı : واتفق الفراغ منه على يد . . . محمد بن ابراهيم الاردبيلي قبل الظهر
السادس والعشرين من شهر . . . المحرم سنة ست وستين وخمسين

Baş : عليكم كما يقال اسم الله عليكم وقد بين ذلك لبيد فقال

فقوما وقولا بالذى قد علمتا . . . (3a) وقد يكون المؤمن من الامان اى لا يأمن الا
من آمنه الله وقد ذكرت الايمان وجوهه في كتاب المشكل . . .

11

K. İhtiyâr Fâşih al-kalâm

Abu 'l-Hasan 'Abd Allâh b.
al-Ḥasan b. 'Osmân

كتاب اختيار فصح الكلام

ابو الحسن عبد الله بن الحسن بن عثمان

Umumiyetle kabûl edildiğine göre, *K. Fâşih al-kalâm*, büyük nahiv âlimi Abu 'l-'Abbâs Aḥmed b. Yayḥâ Şa'lab (ölm. 291/904) tarafından yazılmıştır. Eski kaynaklar da bunu te'yid etmektedir. (bk. meselâ İbn al-Nadîm, *mezkûr eser*, s. 74, str. 27). J. Barth da burada tevsif edilen nüshadaki metnin aynı olan bir metni, 1876'da Şa'lab'a isnad ederek, Leipzig'de bastırmıştır. Şu kadar var ki, bu

K. Faşîh al-kalâm meselesi bu kadar basit değildir. Evvelâ basmasında ve aşağıda tavsif edilen ve umumî evsafına nazaran H. III.-IV. asra ait olduğu kat'iyetle iddia edilebilecek olan nüsha şöyle başlamaktadır : بسمه هذا كتاب اختيار فصيح الكلام . Buna nazaran bu eser Şa'lab'ın *K. Faşîh al-kalâm*'ı olmayıp, ondan yapılmış bir seçmedir. Sonra, Yâkût al-Ĥamavî'nin İbn al-Nadîm'den aldığı, fakat şimdi *K. al-Fihrist*'de bulunmayan bir kayda göre (bk. *İrşād al-arîb*, mezkûr neşir, II, 153), bu eser aslında al-Ĥasan b. Dâvûd al-Rakķî tarafından yazılmış olup, sonraları Şa'lab tarafından kendine mal edinilmiştir. Bu ifâdenin kıymeti ne olursa olsun, şu muhakaktır ki, *K. Faşîh al-kalâm*'ın kime âit olduğu meselesi çok eski zamanlardan beri mevcut idi. Ancak muahhar zamanlarda, belki meseleyi halledecek imkânlar bulunması yüzünden, bu meseleye o kadar ehemmiyet verilmemiştir. Burada tavsif edilen nüshanın başında bulunan, fakat maalesef iyi okunamıyan şu kayıt bu meseleyi halledebilecek gibi görünmektedir: [اختيار] كتاب الفصيح [ع] ابن ابى العباس احمد بن يحيى ثملب النحوى . . لابى الحسن عبدالله بن الحسن عثمان . Buna nazaran bu eser Şa'lab'ın rivâyet ettiği kitaptan Abu'l-Ĥasan 'Abd Allâh adlı birinin yaptığı bir seçme veya ihtisardan ibarettir.

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 5008 (Sadreddin vakfı).

Meşin bir cilt içinde, 43 varak; 18,6×17,2 (15,2×14,5) cm. eb'adında; bazan kenarlara kadar yazılmış; kalın, saykalsız, kahverengi kâğıt, 13 satırlı, iri, kûfîye benzer nesih; baştan başa harekeli, söz başları kalın kalemle. Bir çok sahifeler eskiden tamir edilmiş.

Ferağ kaydı yok. H. IV. asır.

Baş . بسمه . هذا اختيار فصيح الكلام مما يجرى فى كلام الناس وكتبهم ... اخبرنا : بصواب ذلك ... الفنا ابوابا ...

12

K. al-Maķşûr va 'l-Mamdûd

كتاب المقصور والمدود

İbn Vallâd

ابن ولاد

Abu'l-'Abbâs Ahmed b. Muĥammed b. al-Valîd İbn Vallâd IV/X. asrın ilk yarısında yaşamış Arap dilcilerinden biridir. Memleketi olan Mısır'ı bırakıp, tahsil için Bağdad'a gelmiş ve orada al-Zaccâc'dan (bk. *GAL*/I, 190; *Suppl.*, I, 170) nahiv öğrenmişti. Ölümü 332/943'dedir.

Burada bahis konusu olan eseri, sonunda elif-i memdûde (ā³) veya elif-i maksûre (ى 'ā) bulunan arapça kelimeleri ve bunların tâbi oldukları sarf kaidelerini göstermek üzere yazılmış olup, mâlûm üç yazmasına istinaden P. Brönnle tarafından neşredilmiş (London-Leiden, 1900), sonra Kahire 'de, *al-Turaf al-adabiya* 'nın 6. cüz'ü olarak, 1908 'de, yeniden basılmıştır. Şu kadar var ki, aşağıda tavsif edilen nüsha, bir çok bakımlardan, mevcut diğer yazmalardan üstündür ve bu eserin yeni bir ilmî neşri yapılırsa, bunun esas alınması ve diğer nüshaların keenlemyekûn sayılması icabeder. Çünkü,

a) Kitabın müstensihî al-Hasan b. 'Alî al-Şakalî, 394 / 1004' te ölmüş meşhur bir nahiv âlimidir (bk. al-Suyûtî, *Buğyat al-vu'ât*, s. 225) ve 386 tarihinde istinsah ve mukabele edilmiştir;

b) Nüshanın sonunda (varak 95 b) bulunan şu kayıt göstermektedir ki, h. 344'de zamanının en büyük dilcilerinden biri sayılan Abu 'l-Husayn 'Alî b. Ahmed al-Muhallabî 'ye (bk. al-Suyûtî, *mez. eser*, s. 328) okunmuş bir nüshadan kopya edilmiştir (varak 95 b) :

وفرغت من قرائتي هذا الكتاب على ابى الحسين على بن احمد بن محمد بن جعفر بن محمد المهلبى فى رجب من سنة اربع واربعين وثلاثمائة ، قال ابو الحسين المهلبى ان ابا العباس ابن ولاد رحمه الله صنف هذا الكتاب فى سنة ثلث وثلاثمائة وهو قبل مولد ابى الحسين المهلبى بسنة

Bu kayıttan şu neticeler de çıkmaktadır :

1. Bu eser, 303 / 915'te yazılmıştır;

2. al-Suyûtî, al-Muhallebî 'nin ölümünü 335 / 946 olarak göstermektedir (bk. *Buğyat al-vu'ât*, *göst. yer*); halbuki onun kendi sözü ile, 304 / 916'da doğduğu anlaşıldığı gibi, 344 / 955 'te, yani al-Suyûtî 'nin gösterdiği tarihten 9 sene sonra, bu eseri okutmuştur. O halde onun ölüm tarihi daha muahhar olmalıdır.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 254.

Varak 1 b—95b. Ebrû kâğıt kaplı, yarı meşin bir cilt içinde, 200 varak; 20,1 × 14,6 (16,5 × 12,5) cm. eb'adında; 12—16 satırlı açık, hareketli nesih. Yazı ve mürekkep biraz değişiyorsa da, hepsi aynı kalemden. Birinci varakın yarısı kopmuş ve tamir edilmiştir.

İstinsa kaydı (95 a) : هذا آخر الكتاب وفرغ منه الحسين بن على السقلى فى
فى شعبان من سنة ست وثمانين وثلاثمائة ، فرغت من المقابلة والحمد لله .

— حروف المعجم ليقرّب وجود الحرف على طاله ... وابتدأتا فى هذا الكتاب :
بما كان متفرقا منشورا ...

13

K. al-Tanbîh va 'l-ifşâh 'ammâ
vağa'a fî K. al-Şahâh

Abū Muḥammed 'Abd Allāh
b. Barrî

كتاب التنبیه والافصاح عما وقع فى كتاب الصحاح ابو محمد عبد الله بن برى

Bu eser, Arap dilinin en eski lûgatlarından biri olan Abū Naşr İsmâ'îl b. Ḥammād al-Cavharî (ölm. 393/1003 veya 398 veya 400; bk. *GAL*², I, 134; *Suppl.*, I, 191)'nin *al-Şahâh* adlı meşhûr lûgatının tenkid ve tashihidir. Müellifi Abū Muḥammad 'Abd Allāh b. Barrî al-Makdisî, 499/1105'te doğmuş, 582/1186'da ölmüştür. Zamanında nahiv ve lûgat sahasında eşsiz sayılan âlimlerden biri idi (bk. al-Suyûtî, *Husn al-muhâzara fî târih Mişr va 'l-Kâhira*, I, 307; ayn. mll., *Buğyat al-vu'ât*, s. 287 ve kırs. H. Derenbourg, *Les manuscrits arabes de l'Escorial*, I, Paris, 1884, s. 404 ve *Kasf al-zunûn*, II, stn. 1072).

Bu eserin şimdiye kadar 3 nüshası mâlûm idi; bu nüshalar da eserin birer parçasını ihtiva etmektedir ve hiç birisi tam değildir. Şu kadar var ki, müellif eserini galiba hiç tamamlamamıştır. Çünkü al-Şafadî bile, *vmş* kelimesine geldiğini ve bunun asıl eserin dörtte biri olduğunu söyler. Burada tavsif edilen nüsha son harfi *ş* olan kelimelerle başlayıp *k* harfine kadar gelir ve 4. cildin, son harfi *k* olan kelimelerle nihayet bulacağını haber verir. Görülüyor ki, dilcilerin tercüme-i halini yazanlar bu cildi görmemişlerdir. Bunun başka bir nüshası mevcut değildir.

Nüshanın tavsifi:

Yusuf Ağa (Karaman) 124.

Siyah, meşin içinde bircilt 249 varak; 25,2×16,8 (19×12,5) cm. eb'adında, 20—22 satırlı, harekeli, vazıh nesih. Kenarlarda tashih ve ilâveler vardır. Söz başları kalın kalemle.

İstinsah kaydı (H.VII. asır): ... تم الجزء الثالث من كتاب التنبیه والافصاح

و يتلوه فى الرابع باب الكاف والحمد لله ... (tarih yoktur)

Baş : فصل الهاء هبش ذكر الجوهرى رحمه الله فى هذا الفصل يتالرؤبة شاهدا على الهبش
و هو الجمع و الكسب ...

14

Al-Muḥarrar fî daḳā'ik al-naḥv va ḥaḳā'ikih

Faḥr al-Dîn al-Rāzî

المحرر فى دقائق النحو وحقائقه

فخرالدين الرازى

İbn Hâţib Ray diye meşhûr olan Faḫr al-Dîn Abû 'Abd Allâh Muḫammed b. 'Omar al-Râzî, 544 / 1149 veya 545 'de doğmuş, ilk tahsilini meşhûr bir hatîb olan babasından gördükten sonra, zamanının tanınmış âlimlerinden de ders almıştır. İyi bir hatîb ve kudretli bir münakaşacı idi. Daha hayatında aklî ve şer'î ilimlerde dünyanın ustası sayılırdı. 606 / 1209'da Herat 'ta ölmüştür (bk. GAL, I, 506 v.dd.; Suppl., I, 909 v.dd.).

Tefsir, tarih, fıkıh, kelâm, felsefe, hey'et, tıb v.b. sahalarında çok mühim eserler yazmış olan al-Râzî 'nin aşağıda tavsif edilen *al-Muḫarrar* 'ının, bildiğimize göre, başka hiçbir yazması yoktur. Bunun yegâne nüsha olmasından başka, sonunda da mühim bir kayıt vardır. Buna göre, bu nüsha Faḫr al-Dîn al-Râzî 'nin müsveddelerinden kopye edilmiştir ve bu müsvedde al-Râzî 'nin büyük oğlu Ziyâ' al-Dîn Abû 'Abd Allâh 'Alî tarafından Merv 'de müstensihe verilmiştir. Al-Râzî, buna göre, bu eserde, Merv 'li bir nahiv âlimi olan Abu 'l-Faḫ Muḫammad b. Sa'd b. Muḫammad al-Dîbâcî 'nin al-Zamaḫşarî 'nin *al-Mufaşşal* 'ına yazdığı büyük şerhe istinad etmekte imiş, nahivcilerin istilâhları yerine kelâmcıların istilâhlarını kullanmaktan başka bir şey yapmamış; hattâ kendisi iyi bir nahiv tahsili görmemiş olduğu için, onların fikirlerini iyi anlayamamış ve sözlerini bozmuştur (bk. aşağıda nüshanın tavsifi).

Yine bu izahattan anlaşılıyor ki, bu eser menbalarda al-Râzî 'nin yazdığı söylenen *al-Mufaşşal* şerhi olmalıdır; çünkü, bahsedilen kayda göre, büyük oğlu Ziyâ' al-Dîn, babasının nahve ait başka bir eseri olduğunu bilmemekte ve bu kitap bir *al-Mufaşşal* şerhine istinad etmektedir.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4914 (Sadreddin vakfi).

Varak 1 b—12 a. Meşin kaplı bir ciltte, 190 varak; 25 × 16,8 (17,2 × 10,7) cm. eb'adında; 19 satırlı nesih; söz başları kalın kalemle. Ferağ kaydı yok. H. VII. asır.

بِسْمِ اللَّهِ . . . قال امام الدنيا فخر الدين . . . الفصل الاول في ان تعلم :

ان هذا العلم من الواجبات تدل عليه امور الاول انا مكلفون بالشرايع . . .

Varak 120 b'de şu kayıt bulunmaktadır :

في الاصل المستنسخ هذا منه مكتوب . وجدت على الاصل المنقول ما صورته :
فهذا جميع ما صنفه فخر الدين محمد بن عمر بن خطيب الرى في النحو على ما شاهدته في مسودته

التى ناولتها ابنه الاكبر ضياء الدين ابو عبدالله على عمرو ، وقلت له : ألابيك كتاب فى النحو غير هذا ؟ فقال لى : لا . فهذا الكتاب اذا الكتاب الذى يشير اليه فى مصنفاته ويسميه المحرر فى دقائق النحو وحقائقه ، (a 121) واما اعتماده فيما الفه فى هذا الكتاب فهو كتاب صنفه نحوى مرو وهو ابو الفتح محمد بن سمد بن محمد الديباجى فى شرح المفصل وكان الديباجى قد كبره وحشاه باقوال النحاة فنقله ابن الخطيب على الوجه المكرر فى مواضع كثيرة لم يزد فيه شيئا البتة الا ما غيره من اصطلاحات النحويين ونقله الى اصطلاحات المتكلمين فلم ار فى هذا الكتاب حرفا واحدا زيادة والحق اقول ان اكثر ما غيره من عبارة النحويين فلم يقف على حقيقة مقاصدهم لانه لم يأخذ هذا العلم عن شيخ

IV. HADİS, FIKİH VE DİĞER DİNİ ESERLER

15

Takvîm al-adilla fi 'l-uşûl

Abū Zayd al-Dabbūsî

تقويم الادلة فى الاصول

ابو زيد الدبوسى

Hilâf ilminin mûcidi sayılan Abū Zayd 'Ubayd Allāh b. 'Omar al-Dabbūsî, eski hanefî fakihlerinden olup, 430 / 1039'da ölmüştür (bk. GAL², I, 184; Suppl., I, 269 v.d.).

Usul-i fikha dâir olan *Takvîm al-adilla*'sinin şimdiki kadar iki nüshası mâlûm idi. Aşağıda tavsif edilen nüsha üçüncü olup, aynı zamanda, çok eskidir (H. 472'de istinsah edilmiştir). Bundan başka baş tarafında bazı mühim kayıtları da ihtiva eder. Bunları yazan şahıs, Kivâm al-İtkânî diye tanınmış olan VIII. / XIV. asrın meşhûr hanefî fakihlerinden Abū Ḥanîfa Amîr Kâtib b. Amîr 'Omar (ölm. 758 / 1357; bk. GAL², II, 95; Suppl., II, 87 v.d.)'dir.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa (Karaman) 110.

Meşin, tamir, görmüş bir cilt içinde, eski bir terkime göre, 196 varak, şimdi baştan bir varak noksan; 22×17,6 (17,5×13,2) cm. eb'adında; 22 satırlı, kûfîye benzer bir nesih. Kenarda mukabele kayıtları ve tashihler vardır.

İstinsah kaydı : تم الكتاب وقع الفراغ يوم الاحد ربيع الاخر سنة ٤٧٢

— اتخذ العلم مكسبه للدينا وقسم اکتني بالعلم حظا القول فى اسماء انواع الحجج وهذه الاسماء اربعة الاية والدليل والملة والحال

قال المبد الضعف ابو حنيفة امير كاتب : 197a'da şu kayıt bulunmaktadır : توفى القاضى الامام ابو زيد عبيد الله بن عمر ابن امير عمر العميد الموعو بقوام الفارابى الاتقانى : توفى القاضى الامام ابو زيد عبيد الله بن عمر

ابن عيسى الدبوسى . . . فيما بلغنا يخارا يوم الاربعاء ودفن يوم الخميس لنصف جمادى الاخرة لسنة ٤٣٢ وكان . . . ابن ثلث وستين سنة ، وتوفى الامام ابو بكر محمد بن الحسين المعروف بخواهرزاده والامام شمس الائمة ابو بكر محمد بن ابي سهل السرخسى . . . فى سنة واحدة سنة ٤٨٨ وتوفى الامام فخرالاسلام ابوالحسن على بن محمد البزدوى . . . سنة ٤٨١ ، قال . . . ابو حنيفة امير كاتب بن امير عمر العميد . . . رأيت فى آخر نسخة من نسخ التقيوم وقد كانت مكتوبة بخط الامام المعروف بالبرغرى [بفتح الباء والفتحة] الذى صنف طريقة الخلاف ما صورته هذه : كتبه من اوله الى آخره ابو بكر محمد بن محمد البرغرى لنفسه وفرغ منه يوم الاحد ٦ محرم سنة ٤٧٠ والنسخة التى بخط الامام البرغرى وقف بخزانة المدرسة العزبة البرانية بدمشق المحروسة

16

K. Nihāyat al-muctahid
va kifāyat al-muḫtaṣid

كتاب نهاية المجتهد وكفاية المتقصد

Abu 'l-Valīd Muḥammed
b. Aḥmed İbn Ruṣd

ابو الوليد محمد بن احمد ابن رشيد

Avrupa 'da, orta çağlarda, "averroïsme,, denilen meşhûr felsefî cereyanın kurucusu olup, İspanya müslümanları arasında yetişen en büyük ve en kıymetli fikir adamı sayılan Abu 'l-Valīd Muḥammed b. Aḥmed İbn Ruṣd (Averroès) al-Ḥafīd (520—595/1126—1198), büyük bir tabip ve filozof olduğu gibi, aynı derecede mühim bir fakih ve hilâf âlimi idi (bk. GAL, I, 461 v.dd.: *Suppl.*, I, 833 v.dd.; L. Gauthier, *Ibn Rachd (Averroès)*, Paris, 1948).

Aşağıda tavsif edilen iki ciltlik *K. Nihāyat al-muctahid* 'i, mâlikî-fikihına göre, tam bir fıkıh kitabıdır ve *Bidāyat al-muctahid ve nihāyat al-muḫtaṣid* adı altında Fas (1327), Kahire (1329) ve İstanbul (1333)'da bir kaç defa basılmış ve nikâha dâir olan bahsi A. Laïmèche tarafından fransızca tercüme edilmiştir (*Averroès, La Bidaya, Du mariage et de sa dissolution*, Alger, 1926).

Burada tavsif edilen nüshanın bir çok meziyetleri vardır. Evvelâ üzerindeki şu kayıttan anlaşıldığı gibi (nr. 5422, varak 1 a), bizzat ondan icâze olmuş olan bir şahsa aittir: ناولت هذا الديوان الفقيه ابا محمد عبد العزيز بن ابي على الحسين بن عبد العزيز بن هلاله ووقعه الله واياى عن . . . ولفه قراءة لبعضه واجازة لجميه وكتب عبدالله بن سليمان بن داود ابن ابي حوط الله الانصارى . . . فى شهر رجب ثلاث وست مائة

Sonra, yine aynı sahifede bulunan bir kayda göre de, meşhûr sûfî İbn al-'Arabî tarafından okunup, rivâyet edilmiş ; ondan da

oğlu Sa'd al-Dīn Muḥammad (doğumu Malatya 'da 618/1221'de, ölm. Şam 'da 656/1258'dedir) tarafından rivâyet edilmiştir: . . . كتاب نهاية المجتهد . . . رواية محمد بن علي بن محمد بن احمد ابن العربي الطائي الحاتمي عنه اجازة ومناولة . . . (başka yazı ile) رواية ولده سمدالدين ابى سعيد محمد . . .

Nihayet kitabın mülkiyeti İbn al-'Arabî'den oğlu Sa'd al-Dīn'e geçmiş ve babası 630 senesinde bunu eli ile kitabın üzerine yazmıştır — محمد بن علي بن محمد ابن العربي الطائي الحاتمي وهذا خطي اقررت : (No. 5423, varak 1 a) ان هذه المجلدة والمجلدتين اللتين هما باقي هذا الكتاب ملك لولدى سمدالدين ابى سعيد محمد دونى ودون اخوته الرجال والنساء واشهدت بذلك على نفسى — (٢) هذا في محرم سنة ثلثين وستماية

Sa'd al-Dīn, 641 senesinde, İbn al-'Arabî'nin ölümünden üç sene sonra, kitabı Şadr al-Dīn al-Kōnavî'ye hediye etmiş, o da bunu eli ile aynı sahifeye şöylece kaydetmiştir : انتقلت هذه المجلدة وسائر الكتاب من مالكم المولى السيد سمدالدين محمد بن سيدنا وشيخنا الامام محى الدين . . . ابن العربي . . . الى المبد . . . كاتب هذه الاحرف محمد بن اسحق بن محمد خادم الشيخ . . . وذلك على سبيل الهبة . . . وكان ذلك في شهر ذى الحجة سنة احدى واربعين وستماية والحمد لله .

Bu sahife, bu kıymetli ellerin yazılarından başka, metin için mühim olan şu kaydı da ihtiva eder : كان القاضي مؤلف هذا الكتاب قد اسقط كتاب الحج من هذا التأليف ، سأله جماعة من اصحابه ان يلحق فيه . . . فالحقه . . . فهو يثبت في بعض النسخ وهذه النسخة نسخت قبل الحاقه فسقط منها والنسخة الثانية التي فيها كتاب الحج ما اعرفه في هذه البلاد الا بمصر عند ابى العباس القسطلاني فان عنده اصل المؤلف وخطه عليه في مجلدين كان القاضي قد وهبها محمد ابن القسطلاني باشيلية فانه كان يتردد اليه ويحمله وسألت محمدا عن الكتاب فقال لي : بئته الى — (٢) .

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 5422 ve 5423 (Sadreddin vakfı).

Tamir görmüş meşin ciltler içinde, sırası ile 196 ve 186 varak; 28,6×20,2 (21,6×14) cm. eb'adında, 23 satırlı, açık, hemen tamamıyla harekeli, okunaklı magrib neshi. Söz başları kalın kalemle. Bazı sahifelerde tamirler vardır.

Baş . . . اما بد حمد الله . . . فان غرضي في هذا الكتاب ان اثبت فيه لنفسى . . .

İkinci cilt *K. al-çihād*'dan başlar.

17

Muhtaşar al-aḥkām al-şar‘iyya
مختصر الاحكام الشرعيه

İbn Ḥarrāt
ابن خراط

İbn Ḥarrat diye tanınmış olan Endülüs muhaddislerinden Abū Muhammed ‘Abd al-Ḥakk b. ‘Abd al-Raḥmān b. ‘Abd Allāh al-Azdī al-İşbīlī, 581 / 1185’de ölmüştür (bk. *GAL*, I, 371; *Suppl.*, I, 634). Şeriat ahkâmından bahis olan bu eseri, kendi hayatında istinsah edilmiş olduğundan veya semâ’ kaydı ihtiva ettiği için olduğu kadar, sonunda bulunan ve bir sureti aşağıya çıkarılmış olan vakıf kaydı için de buraya kaydedilmiştir.

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 5487 (Sadreddin vakfı).

Dağınık yaprak ve kurâselerden meydana gelmiş bir cilt içinde,
s. 1—18.

Semâ kaydı : رواية الشيخ . . . ابى الحسن على بن محمد بن على بن جميل المعافى . . . خطيب المسجد الاقصى بحق سماعه من مصنفه ١٠ محرم ٥٧٦ سماع منه لفارس بن ابراهيم بن محمد الانصارى . . .

Vakıf kaydı : وقف هذا الكتاب . . . الصدر ابو التناء محمود بن امير . . . الحاج صاحب ديوان الاستيلاء . . . على الخاتقاء . . . التى انشأها بظاهر مدينة قونية . . . على بابها المعروف بدرب احمدك . . . وذلك في شوال سنة ٦٧٠ والحمد لله . . .

18

K. al-Mavzū‘āt min al-aḥādīş
al-marfū‘āt

İbn al-Cavzī

كتاب الموضوعات من الاحاديث المرفوعات

ابن الجوزى

Zamanında bilinen ilimlerin hemen her sahasında bir çok eserler yazmış ve tarihçiler arasında bilhassa *al-Muntaẓam* adlı tarihi ile meşhur olan İbn al-Cavzī, İbn al-Aḡīr’e göre (*al-Kāmil*, XII, 112), 510/1116’da Bağdad’da doğmuş ve 597 / 1200’de ölmüştür. *K. al-Mavzū‘āt*’ı, bazı talebelerinin recası üzerine, uydurma hadîslerle onları sahîh hadîslerden ayıran hususları göstermek üzere yazılmıştır ve pek çok yazması olduğu gibi, 1287’de Lâhur’da, 1213’te Luknov’da 1317’de Kahire’de basılmıştır (bk. *GAL*, I, 499 v.dd.; *Suppl.*, I, 914).

Burada tavsif edilen nüsha ise, oğlu 'Alī b. 'Abd al-Raḥmān tarafından h. 604—605 senesinde, müellifin yazmasından istinsah ettiği nüshadır.

Nüshanın tavsifi:

Yusuf Ağa 4681, 4682, 4683 (Sadreddin vakfi).

Meşin ciltler içinde, sıra ile, 492, 482, 446 sahife; 20×15,2 (15,5×10,5) cm. eb'adında; 17 satırlı nesih. Söz başları kalın kalemle veya surh.

İstinsah kaydı (nr. 4681) : وفرغ من نقله ولد مؤلفه على بن عبد الرحمن : ابن علي بن محمد ابن الجوزي في يوم الاربعاء ثامن شعبان من سنة اربع وستماية . . . ووافق فراغه من نقله في صبيحة يوم الخميس الحادى : (Nr. 4682) وعشرين من شوال من سنة اربع وستماية . . .

. . . آخر الكتاب نقله من الاصل . . . ووافق فراغه . . . سلخ : (Nr. 4683) ربيع الاول من سنة خمس وستماية . . . وتاريخ فراغ المؤلف رحمه الله من خطه قال وفرغ من تأليفه مؤلفه . . . في ليلة الاربعاء سابع عشرين ربيع الاخر من سنة اثنتين وسبعين وخستماية .

قال الشيخ . . . جمال الدين . . . ابو الفرج عبد الرحمن بن علي . . . الحمد لله : Baş : على النعم . . . اما بعد فان بعض طلاب الحديث الح على ان اجمع له الاحاديث الموضوعه . . .

19

Cāmi^c al-uşūl fī aḥādīs al-Rasūl

جامع الاصول في احاديث الرسول

Macd al-Dīn İbn al-Aşīr

مجد الدين ابن الاثير

Meşhûr üç İbn al-Aşīr kardeşlerin biri olan Macd al-Dīn al-Mubārak b. al-Aşīr, 544/1149'da doğmuş, 606/1210'da ölmüş olup, zamanının en büyük hadîs âlimi idi. Hadîste bulunan nâdir kelimelerin izahı için yazılmış olan *al-Nihāya fī ġarīb al-ḥadīş va 'l-âşār* (Kahire, 1308, 1312)'ın müellifi olduğunu söylemek, onun bu sahadaki değerini göstermeğe kâfidir.

Onun *Cāmi^c al-uşūl*'u büyük bir hadîs mecmuası olup, İmam Mālik'in *al-Muwatta'*'ı, al Buḥārī, Muslim ve al-Tirmizī'nin *al-Cāmi^c* adlı hadîs mecmuaları, Abū Dāvūd'un ve al-Nasa'î'nin *al-Sunan*'ları bir araya toplanmak ve bunlara daha bir çok "sahîh,, hadîslar ilâve edilmek suretiyle meydana getirilmiştir. Bu kıymetli eserin bir çok nüshaları ve bu arada müellifinin yazısı ile bir nüshası mevcuttur (Feyzullah, nr. 229). Bir çok kaynaklar, bu eserin ne kadar kıymetli

olduğunu göstermek üzere, onun bizzat Şadr al-Dîn al-Ğönâvî tarafından okutulduğunu, hattâ Kıtb al-Dîn al-Şîrâzî'nin de bu eseri ondan okuduğunu söylerler (bk. M. Şerefeddin [Yaltkaya], *Ibn el Esîrler*, s. 7 v.dd.; *GAL*, I, 357 v.dd.; *Suppl.*, I, 607 v.dd.; *Kaşf al-zunûn*, mzk. neşr., I, stn. 535 v.dd.).

İşte aşağıda ilk ve son ciltleri tavsif edilen nüsha, 593/1197'de, yani müellifinin hayatında, istinsah edilmiş olup, Şadr al-Dîn al-Ğönâvî tarafından okutulmuş olan nüshadır. Buna dâir her cildin sonunda, doğrulukları Şadr al-Dîn tarafından tasdik edilen birer semâ' kaydı bulunmaktadır. Bunlardan sonuncusunun bir sureti aynen aşağıya çıkarılmıştır ki, burada Anadolu'nun fikrî tarihinde rol oynamış bir çok şahsiyetin ismine tesadüf olunmaktadır (nr. 5058, varak 304 a) :

- سمع هذا المجلد الذى هو آخر الكتاب المسمى بجامع الاصول... مع ما قبله من المجلدات...
 تماما... على مولانا... صدر الملة والدين... ابى المالى محمد بن اسحق بن محمد بن
 يوسف بن على متع الله المسلمين بطول بقائه... المولى الامام... زين الدين ابو عبد الله
 محمد بن ابى بكر بن عبد القادر الرازى...
 والمولى تقى الدين احمد بن اسعد السنجارى...
 والمولى... رضى الدين يوسف بن اسمعيل التلعفرى
 والمولى نجم الدين يعقوب بن يوسف القراغاجى
 والمولى... معين الدين عبد المجيد بن على الجلبى
 والمولى... شهاب الدين ابو بكر بن محمد عرف بابن الهمدانى...
 والمولى شرف الدين اسحق بن على القنوى
 هؤلاء الجماعة... سمووا الكتاب تماما واما جماعة الذين فى سماعهم... عوز وفايت...
 فاما الذين فايتهم معلوم :
 المولى... كمال الدين اسمعيل بن عبد الملك التبريزى ابوه
 والمولى امين الدين عبد الله الصوفى
 والمولى... شمس الدين محمد بن عمر القونوى
 والفقيه كمال الدين على بن عبد العزيز عرف بابن غازية
 واما الذين جهل فواتهم منهم :
 المولى... شرف الدين عمر بن الفرال
 والمولى الامام الفاضل زين الدين محمد بن مسعود
 والمولى الامام علاء الدين على بن عمر...
 والمولى جمال الدين احمد التقيب
 والمولى الفقيه زين الدين قلمشاد...

واتفق السماع للجماعة بقراءة هذه الطبقة اصف بن عبدالله. . . في مدة آخرها آخر الشهر المحرم سنة سبع وستين وستاية والحمد لله .

Altında Şadr al-Dīn'in yazısı ile:

صح سماع المذكورين اعلاه على حسب فصل وبين وكتب الفقير الى الله محمد بن اسحق بن محمد بن يوسف بن علي حامدا ومصليا والمثله .

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 5045 - 5058 (Sadreddin vakfi).

I ve XII. ciltler Meşin, tamir görmüş ciltlerde, sıra ile, 225 ve 304 varak; 25,5×17,5 cm. eb'adında; 19 satırlı, az hareketli nesih, nr. 5058 daha fazla dairevî. Söz başları kalın kalemle, haşiyelerde tashihler ve matlaplar vardır.

İstinsah kaydı (Nr. 5058) :

كتبه جيمه . . . على بن مسلم بن كامل . . . ووافق الفراغ من كتابته يوم السبت ١٨ ربيع الاول سنة ٥٩٣ .

Bunun yanında : بلغ سماع المولى . . . الامام — بن ابي عبد الله محمد بن ابي بكر الراوى اكرمه الله وتم له سماع جميع الكتاب من غير فوات والحمد لله ، بلغت المقابلة بالاصل .

20

İksîr al-sa'ādât fî asrâr al-'ibādât

اكسير السعادات في اسرار العبادات

Kadı Burhaneddin Ahmed

قاضى برهان الدين احمد

Sivas Sultanı Kadı Burhān al-Dīn Ahmed b. Şams al-Dīn Muḥammed, 745/1344'te, Kayseri'de doğmuş; Halep ve Mısır'da tahsilden sonra, tekrar memleketine dönerek, Kayseri'de kadılık yapmıştır. 783/1381'de istiklâlini ilân edip, Ertene oğulları ülkesine hâkim olmuş, pek çok maceralarla dolu hayatı, Kara Osman ile yaptığı bir muharebede, maktul düşmesi ile, sona ermiştir (801 / 1398; bk. İbn Hacer al-ʿAskalānî, *al-Durar al-kāmīna*, Haydarâbâd, 1348, I, 344; Taşköprü-zâde, *al-Şakā'ik al-nu'māniye*, Kahire, 1299, I, 83 ve Halil Edhem, *Düvel-i İslâmiye*, İstanbul, 1927, s. 387 v.d.; Astar-âbâdî, *Bazm u razm*, nşr. Kilisli Rifat, M. Fuad mukaddemesi ile, İstanbul, 1928; M. Fuad (Köprülü), *Anadolu'da Türk dil ve edebiyatının tekâmülüne toplu bir bakış*, *Yeni Türk Mecmuası*, sayı 4, İstanbul, 1933, s. 291 v.d.) .

Türk edebiyatında bilhassa *tuyuğ* denilen dörtlükleri ve *Divân*'ı ile tanınmış olan Kadı Burhan al-Dîn'in arapça eserleri olduğu mâlûm ise de, *GAL*'da hiç biri mezkûr değildir. Bundan başka yalnız M. [Fuad Köprülü] *Tarîh al-tavâzih*'inin Ragıb Paşa kütüphanesinde bulunan ve müellifin hayatında yazılmış olan nüshasından (nr. 381) bahsetmişti (*Bazm u razm*, mukaddime, s. 9, not 1). Aşağıda nüshası tavsif edilen *İksir al-sa'âdât fî asrâr al-'ibâdât*, isminden de anlaşılacağı veçhile, ibadetlerden ve onların mahiyet ve iyiliklerinden bahseden küçük bir eserdir. *Al-Şaka'ik* ve *Kaşf al-zunûn*'da (göst. yer.), onun sarfıtan bâhis bir *İksir al-sa'âda*'si zikredilir. Galiba bu eserlerin müellifleri bu hususta aldanmış bulunuyorlar. Çünkü tavsif edilen nüshanın mevsukiyetinden hiçbir suretle şüphe edilemez. Zira kitabın üzerinde, müellif ismi kaydedilirken, şöyle denilmektedir: مما ابدعه ... مولانا السلطان ... برهان الدولة ... السلطان احمد لا زالت رايات دولته منصوره ("Efendimiz. Burhân al-Davla... Sultan Ahmed'in —devletinin bayrakları dâima muzaffer olsun!— yazdığı eserlerden"). Bundan aynı zamanda, bu eserin Kadı Burhaneddin'in hayatında ve onun yanında bulunan biri tarafından istinsah edilmiş olduğu da anlaşılmaktadır.

Nüshanın tavsifi :

Bursa, Hüseyin Çelebi 504.

Ebrû kâğıt kaplı, yarı meşin bir ciltte, 89 varak; 17×12,7 cm. eb'adında; kalın, az saykallı kâğıt. Bu eser burada varak 1 b—64 a'ya kadar olan kısmı işgal etmektedir. 17 satırlı, ta'lika benzeyen bir nesih. Söz başları kalın kalemle, ferağ kaydı yok. H. IX. asrın başı.

Baş: ... وما توفيق الا بالله ... اما بعد فان الله تعالى خالق ما كان ...

21

K. Siyâsat al-dîn va 'l-dunyâ

كتاب سياسة الدين والدنيا

Sa'd al-Dîn al-Aksarâî

سعد الدين الاقصراني

Bir tek nüshası Tunus'da Zaytuna Kütüphanesinde bulunan bu eser (bk. *GAL*, *Suppl.*, I, 1017, nr. 37, zamanı tesbit edilemiyen kitaplar arasında), Aksaraylı bir müellif tarafından yazıldığı için, bilhassa dikkate değer. Hakkında mâlûmat bulamadığım ve her halde IX./XV. asırdan evvel yaşamış olan müellif, eserini Amîr Sayf al-Dîn adlı biri için yazdığını anlattıktan sonra, asıl mevzua geçiyor.

Kitap, isminden anlaşıldığı üzere, umûmî bir siyâset ve ahlâk kitabıdır. Hepsî 60 bâb olup, ilk bâblarında, imâmet ve hilâfetten, imâmetin şartlarından, “ülî'l-amr”e itaat icap ettiğinden, cihadın fezâilinden, emirlikten, v.s. bahseder. Ancak müellif bütün bu meselelerde zamanının icaplarını nazar-ı itibara alarak fikir yürütmekten ziyade, onlara hadîs kitaplarından cevap bulmağa çalışmaktadır. Bununla beraber kültür tarihi bakımından ehemmiyetli olan bazı meselelere de temas etmiştir. Nitekim varak 21 b'de باب الزايات والالوية واختلاف الوانها (“Bayrak ve sancaklar ve renklerinin çeşitli olması bâbı”) diye bir bahis vardır. En sonunda (varak 187 a) (“iktân icar meselesi üzerinde söz”) bahsi vardır ki, içtimâî tarih için, oldukça dikkate şayandır.

Nüshanın tavsifi :

Akşehir, Genel Kitaphk 228.

Ebrû kâğıt kaplı, yarı meşin bir cilt içinde, 197 varak; 27 × 18 (20,5 × 14) cm. eb'adında; 26—28 satırlı, kalın kalemle, Mısır yazısına benzer bir nesih. Söz başları surh. Başta iki varakta fihrist vardır.

İstinsah kaydı : وكان الفراغ من نسخه يوم الاربعاء المبارك السابع من شهر رجب الفرد سنة خمسين وثمانماية

الحمد لله ذى النعم وبعد فان لله جل ثناؤه . . . آيات ساطعة : Baş

ولقد خص الله تعالى المولى الامير الاجل . . . سيف الدين . . . وصفات الظاهرة . . . (1b) قال المبد . . . سعيد بن اسماعيل بن عمرالرومى الاقصرالى . . . وشرعت فى الجمع والتقرير . . . كتابا سميته بيساسة . . . المنسوب الى الامير سيف الدين . . . واكثر مسائله من كتاب السير الذى تأليف (؟) الجارى على السنن المعروف محمد بن الحسن تليذ ابى حنيفة . . .

VI. TASAVVUF

22

[Aş'âr va]'l-Mavâkif va]'l-muhâtabât

[اشعار] والمواقف والمحاطات

Muhammed b. 'Abd Allâh al-Niffarî

محمد بن عبدالله النفرى

Irak'da bulunan Niffar kasabasına nispetle al-Niffarî diye meşhur olan Muhammed b. 'Abd Allâh (aşâğıya bk.), IV / X. asırda yaşamış münzevî bir sûfidir. Hayatını seyahatlarla geçirdiği söylenir. *Kaşf al-zunûn*'da (mzk. nşr., II, stn. 1891), onun *Mavâkif* adlı eserinden bahsedildikten sonra, 354 / 965'de öldüğü söyleniyor. Halbuki

eserinin bazı parçalarında 366/977 tarihi zikredildiğine göre (bk. burada 1 numaralı nushanın tavsifi), onun bu tarihten sonra öldüğü muhakkaktır. Al-Niffarî'nin, şimdiye kadar, yalnız münzevî hayatının Allah'ın en yüksek tecellileri ile dolu ilhamlarını kaydetmiş olduğu *al-Mavâkıf va'l-muḥâtabât* adlı eseri mâlûmdur. Gotha'da bulunan h. 581'de kopye edilmiş nüsha (nr. 880, bk. W. Pertsch, *Die arabischen Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Gotha*, II, Gotha, 1880, s. 160, istinsah tarihi burada yoktur) ile diğer mâlûm yazmalarına istinad edilerek, A. J. Arberry tarafından, gayet güzel bir şekilde neşir, İngilizceyi tercüme ve izah edilmiştir: *The Mawâqif and Mukhâtabât of Muḥammad ibn 'Abdî'l-Jabbâr al-Niffarî*, London, 1935 (GMNS, IX).

Onun adı, yukarıda zikredilen eserlerde görüldüğü gibi, dâima Muḥammed b. 'Abd al-Cabbâr al-Niffarî şeklinde gösterilmiştir. Halbuki aşağıda tavsif edilecek olan Bursa Ulu Cami nüshasının üzerindeki şu kayıttan açıkça anlaşılacağı üzere, adı Muḥammad b. 'Abd Allâh al-Niffarî'dir ve eserini Muḥammed b. 'Abd al-Cabbâr b. al-Ḥasan al-Başrî toplamıştır (Ulu Cami, 1319, varak 1b) : قال الشيخ الامام الصوفى المتكلم محمد بن عبد الجبار بن الحسن البصرى حين من الله عليه بصحة ("İmam, sūfî, mütekellim şeyh Muḥammed b. 'Abd al-Cabbâr b. al-Ḥasan al-Başrî, Tanrı kendisine, zahid, seyyah Muḥammed b. 'Abd Allâh ile soh-bete erişirmek lûtfunda bulunduğu zaman dedi..."). Bu metinde bir noksanlık olduğu bizce muhakkaktır. Yoksa al-Başrî'nin al-Niffarî'den bahsetmesine, sonra bu eserin sırf al-Niffarî'ye isnad edilmesine imkân olmazdı. Bunlar kabûl edildikten sonra, al-Niffarî hakkında zaten çok az olan iltibaslı mâlûmat bir dereceye kadar kendiliğinden halledilmiş olacaktır. Meselâ bâzıları, onun nisbesini al-Başrî şeklinde göstermektedir ki, bunun yukarıkine benzer bir ibâreden galat olduğu muhakkaktır. Sonra, bu eserin al-Niffarî'nin oğlunun veya kızının oğlu tarafından toplandığı hakkındaki rivâyet de (al-Tilamsânî tarafından, bk. A. J. Arberry, *mezkr eser*, s. 1) doğru değildir. Çünkü böyle olsaydı, al-Başrî yukarıki ibârede onunla olan bu akrabalığını zikrederdi. Halbuki o ibârede, buluşmalarının Tanrı lûtfi ile olduğunu söylemekte olduğundan, aralarında başka bir alâka olmadığını zaten beyan edilmiş bulunmaktadır.

Dağınık sahifeler halinde muhtelif ciltlere dağılmış olan Konya yazması, bu hali ile, mevcut yazmalardan daha fazla olan metni

ve al-Niffari'nin şimdiye kadar hiç mâlûm olmayan şiirlerini ihtiva etmektedir. Bundan başka İsmâ'il b. Savdekin tarafından istinsah edilmiştir ki (bk. aşağıda, nüshanın tavsifi), bu zat İbn al-'Arabî'nin dostu idi ve İbn al-'Arabî'nin onun bir sualine cevap olmak üzere yazdığı risâle (bk. burada nr. 30) ile kendisinin h. 638 yılında istinsah ettiği ve müellifi İbn al-'Arabî'ye okuduğu *K. al-Asfâr* (bk. burada, nr. 35) biraz ileride tavsif edilecektir. Nihâyet her parçanın sonunda bulunan ve eserin nasıl toplam meydana geldiğini gösteren kayıtlar vardır. Bunlar da, nedense A. J. Arberry tarafından basılmamış olduğundan, buraya çıkarılacaktır.

Nüshanın tavsifi :

Muhtelif ciltlere dağılmış olan yazma, 16×12,6 (11,5×9) cm. eb'adındadır; 15 satırlı Anadolu Selçukî neshi tarzında dairevî bir nesih. Noktalar ekseriya noksandır.

1. Yusuf Ağa 5486 (Sadreddin vakfi).

Dağınık sahifeler arasında 2. parça. Son iki varakı boş olan 10 varak. Üzerinde eski bir kürrase (forma) sayısı ile سابعة (yedinci) yazılmıştır. Buna göre, baştan 60 varak noksandır. Bu parça şiirlerle başlıyor. İlk şiirin ilk beyti şudur (noktaları tarafımızdan tamamlanmıştır) :

اماترضى بان الدهر يحجى على وعد اللقاء الى قريب

Varak 4 a'da : وقال قدس الله روحه قال مسود غير مبيض في الاصل

آخر ما نقله اخى وخليلي شمس الدين ابو طالب بن محمد بن صابر السلمي رضى الله عنه من ثلاثة اجزاء بخط النفرى المنشى هذه المعارف الالهية . . . اخبرنى انه كان على احدهم : العزة لله وسبحان من له علم العاقبة وله الدنيا والاخرة . . . دفتر فيه موقف المواقف كتبه سنة ست وستين وتحت خط احمد بن السهال رحمه الله لابي محمد عبد القادر بن احمد بن السهال الواعظ . . . وعلى الاخر الاول من مجموع الاضايير والزيادات لحمد بن عبد الجبار بن الحسن ، واخر غير مترجم بشى

قال كاتبه اسمعيل بن سودكين عفا الله عنه كتبت هذه الاجزاء الثلاث المذكورة من خط اخى ابى طالب المذكور وكتبها هو من خط المؤلف والحمد لله . . .

Varak 5 a : ومما ينسب الى الشيخ محمد بن عبد الجبار النفرى ايضاً . . . وفي :

نسخة ان هذه القطع لمبداله بن على العارف . . .

Varak 8 a : آخر القطع المختلف فيها . . . يتلوه جزء آخر وجد بخط النفرى . . .

من كلامه في سنة تسع وخمسين وثلاثمائة بالبصرة . . .

2. Yusuf Ağa 4887 (Sadreddin vakfi).

Hepsi 28 varak tutmakta olan bir parça. Varak 1 a'da :
 زيادات... نقلها من خط اخى... ابى طالب بن محمد بن صابر السلمى عرف بابن
 سيدة واخبرنى انه نقلها من خط يد الشيخ منسيها محمد بن عبد الجيار بن الحسن النفرى...

قال محمد بن عبد الجيار... اوقفنى فى استواء المرفة وقال لى هو...
 Baş :

تم نسخ الدقر الذى كتب بالمداين سنة اربع وخمسين وثلاثمائة :
 Varak 17 a'da :

Bundan sonra bazı şiir ve parçalar gelir. Varak 22b'de: نسخة
 الاصل وهذا اخر الجزء من خطه ومن آخر بخط المؤلف... وهو ما يتلوه...

بسمه... ومن جزء بخطه رحمه الله... اوقفنى وقال لا يعلمون الكون...
 Varak 23a'da :

ومن خطه... نسخة دقر لطيف كتبه بالنيل فى شهر رمضان
 Varak 24 b'de: ... موقف البيت...
 (Kûfe eyâletinde, Fırat'a açılmış bir kanalın adı olan bu Nil için bk. A. J. Arberry, *mzk. esr.*, s. 4).

تم نسخ الدقر المكتوب بالنيل...
 Varak 26 a'da :

Biraz ilerde aynı eserin 8 varak kadar tutan bir parçası daha
 var.

Burada şimdiye kadar hiç bahsedilmemiş olan 2 Bursa nüsha-
 sının da tavsifini vermek yerinde olacaktır :

1. Bursa, Ulu Cami 1319.

Yeni, meşin bir cilt içinde, 67 varak; 19,8×15 (16×14) cm.
 eb'adında; 21 satırlı, sağa mâil, sola çekik nestalik. İstinsah kaydı
 yerlerinde gösterilmiştir. Söz başları kalın kalemle.

1. 1 b — 44 a. *Mavâkif*.

بسمه... قال الشيخ الامام الصوفى المتكلم محمد بن عبد الجيار بن الحسن
 البصرى حين من الله عليه بصحة الشيخ الزاهد السايح محمد بن عبدالله النفرى رضى الله عنهما,
 موقف انت معنى الكون... اوقفنى وقال لى انت ثابت...

Son :
 تجزت هذه المواقف وتقلت من نسخة عليها مكتوب
 تجزت المواقف التى نقلت من نسخة بخط المصنف محمد بن عبد الجيار النفرى (!).

2. Varak 44 b—45 a. *Bâb zikr al-Havâtir va aḥkāmihâ*.

قال الشيخ عبد الجيار بن الحسن... الحواطر بينها من قلب القلب...
 Baş :

هذا آخر ما وجد بخط الشيخ محمد بن عبد الجيار بن الحسن النفرى :
 Son :
 فى اجزاء ودقاتر عدة مختلفة بخطه فى بلاد — اخرها ما ذكره فى سنة ٣٥٣ هكذا ذكر
 فى النسخة المتقول منها..

3. Varak 45 a-63 b. *Zikr al-muḥāṭabāt*.

بسملة ذكر المخاطبات يا عبد المروية عن محمد ... قال المذكور داعيا : Baş :
لنفسه يذكره سبحانه من عنده ... وروى في سنة ٣٥٤ عن ربه في قوله يا عبد
ان لم انشر اليك مرحمة الرحمانية ...

نسخه ما في الدفاتر الستة المكتوبة بالنيل في سنة ٣٥٣ : Varak 54 b'de :
بسملة يا عبد من شهدنى راى كبرياى من الايات ...

İstinsah kaydı : تم الكتاب في آخر نهار الاثنين لست ليال بقين
من المحرم ... لسنة اربع وثلثين وسبعمائة ...

4. Varak 63 b-67 b. *Bāb al-Ḥavāṭir va ahkāmihā*.

بسملة وهذا باب الخواطر من كلام محمد بن عبد الجبار بن الحسن : Baş :
البصرى رضى الله عنهما (!) المؤلف للكتاب بتاريخ ٣٥٢ حين من الله عليه بصحة الشيخ
الزاهد الساج محمد بن عبد الله النفرى
بسملة باب الخواطر واحكامها قال محمد بن عبد الجبار ... الخواطر بينها من تقليب
القلب ...

(İlk kısımları varak 44 b'de geçenin aynı).

نجز كتب هذه الاوراق المشتمة على الموافق : Son ve istinsah kaydı :
والمخاطبات التي نطق بها محمد بن عبد الجبار النفرى ... في يوم الثلاثاء ٢٤ ... المحرم ...
لسنة اربع وثلثين وسبعمائة ... على يد ... محمد بن عبد الله بن محمد القاقولى ...
بمدينة السلام بشداد ...

2. Bursa, Ulu Cāmi 1320.

Şarḥ al-Mavāḥiḥ li-ʿAjīf al-Dīn al-Tilamsānī. Yeni, meşin bir cilt
içinde, 180 varak; 22,5×16,7 (16,2×12,5) cm. eb'adında; 19 satırlı,
açık ve güzel bir nesih, söz başları surh.

نجز كتاب الموافق ... على يد ... محمد بن سليمان : İstinsah kaydı :
بن محمود بن ياقوت الآمدى الصالحى بمحروسة دمشق في شوال سنة ٧٩٠
(yeni bir kalem ile tarih 890 yapılmıştır).

الحمد لله رب العالمين ... رب اشرح لى صدرى ... Baş :
قال الشيخ الفردانى ... محمد بن عبد الجبار النفرى ... موقف النز ، اوقفنى في النز ،
قوله اوقفنى ممناه ايقظ قابلى لتلقى التجلى ...

23

K. Luma^c fi'l-taşavvuf'tan bir parça

Abū Naşr al-Sarrâc

كتاب اللمع في التصوف

ابو نصر السراج

Tā'ūs al-fukarā³ (fakirlerin tavusu) lâkabı ile meşhûr olan Abū Naşr 'Abd Allâh b. 'Alî b. Muḥammed b. Yaḥyâ al-Sarrâc aslen Tus şehrinde ve zamanının tanınmış sûfîlerinden biri idi. 378 / 988 yılı recebinde, Tus'ta ölmüştür (bk. *GAL.*, *Suppl.*, I, 358; Lâmi'î, *Tercüme-i Nefahât el-üns*, İstanbul, 1289, s. 324). Onun yazmış olduğu *K. al-Luma^c fi'l-taşavvuf*, R. A. Nicholson tarafından basılmıştır (Leyden-London, 1914; *GMS*, XXII). Aşağıda tavsif edilen nüsha bunun bir kısmıdır. Fakat içerisinde bunun Abū Naşr al-Sarrâc'a âit olduğunu gösteren herhangi bir kayıt yoktur. Sonunda bulunan 616/1120 tarihli bir semâ' kaydında ise, meşhûr muhaddis ve sûfî Abu'l-Vaqt 'Abd al-Avval b. 'İsâ b. Şu'ayb al-Siczi al-Haravî (458—553/1066—1159, bk. İbn Hâllikân, *Vafayât al-a'yân*, Kahire, 1299, I, 385; İbn al-'Îmâd, *Şazarât al-zahab*, IV, 166)'den nakledilmektedir.

Nüsha varak 2 b'de, bilgilerin mâhiyetini izah ile başlar (=basma, s. 377 v. dd.):

باب تفسير العلوم وبيان مايشكل على فهم العلماء من علوم الخاصة وتصحيح ذلك بالحجة .
قال الشيخ رحمه الله اعلم ان العلم اكثر من ان يحيط به فهم...
(3 b) باب في كلمات شطحيات تحكى عن ابي يزيد...

Varak 6 a'da *Galatât şūfiya* (=basma, s. 410 v. dd.):

(6b) باب في ذكر من غلط من المتوسمين بالتصوف... قال الشيخ... سمعت احمد بن علي الكرجي يقول سمعت ابا علي الروذباري...
(9 a) من غلط في الفروع (في الفقر والغنى) ... (13 b) في ذكر الذين فتروا في الارادات...

(15 a) في ذكر طبقات الذين غلطوا في ترك الطعام...
(20 a) من غلط من اهل العراق في الاخلاص... (24 b) غلط الحلوية واقوليلهم...
(29 a) ذكر من غلط في الانوار...

Varak 33'de Suhravardî'nin hattı ile olan bir yazı geliyor. Bunun hemen altında Abū Sa'îd b. al-'Arabî'nin *K. al-Va'cd*'inden iktibaslar (=basma, s. 310 v. dd.).

باب جامع مختصر من كتاب الوجد الذي الفه ابو سعيد بن الاعرابي قال :
... الوجد ما يكون عند ذكر مزعج او خوف مقلق...

Varak 63 a'da meşhûr Şeyh Şihâb al-Dîn al-Suhravardî'nin (539—632, 1145 / 1235; bk. *GAL*, I, 440 v.d.) kendi yazısı ile bir talebesine tavsiyeleri ve umumî surette verdiği icâzesi : . . . بسمه اتفق الولد الصالح . . . جمال الدين محمد بن محمد السلفي الاصفهاني . . . الصحبة برهة من الزمان سفرا وحضرا وعزم على الرجوع الى وطنه يسأل الله تعالى حسن التوفيق له وصدق الاقبال . . . واجزت له رواية كل ما يجوز من روايته يراعى في ذلك شروط اهل الحديث والله الموفق وكتب عمر بن محمد السهروردي في شهر سنة سبع وعشرين وستماية بمدينة دار السلام بغداد . . .

Varak 68 b'den sonra yine *Galatât* kısmı devam ediyor, sonra sûfilerin birbirlerine yazdıkları mektuplar (75 a) (=basma, s. 232 v. dd.), ölüm halinde söyledikleri (=basma, s. 209 v. dd.) ilh...

En sonunda şu semâ' kaydı vardır :

سمع جميع هذا المجلد الاول من اوله الى آخره على الشيخ الصالح ابى الفضل عبدالسلام بن الشيخ ابى محمد عبدالله بن احمد بن بكران الداہرى¹ بسماعه فيه من ابى الوقت عبدالاول بن عيسى بن شعيب السجزي الهروى الصوفى رحمه الله .

بقراءة الشيخ الامام الحافظ زين الدين ابو البقا خالد بن يوسف بن سعد النابلسى الشيخ الامام العالم العارف نجم الدين ابو البقاء ثابت بن احمد التفلىسى² وقتاه اياس بن عبدالله الرومى وجمال الدين ابو عبدالله محمد خاصبك بن اقسان بن عبدالله البغدادى وصاحبه ابو العباس بن احمد بن فتوح بن محمد الصفار وموفق الدين ابو بكر محمد بن ابى النجيب بن ابى على الانصارى وشرف الدين ابو طاهر بن عبدالله بن حيدر وعيسى بن جبريل بن جامدا المرغيان وصاين الدين ابو حامد محمد بن ابى بكر بن غالب الحوزى وشمس الدين محمد بن عثمان بن عبدالله الشيرازى . . . والسديد على بن محمد بن احمد البيهقى وكاتب السماع حسن بن حميد الرومى التفلىسى ابوه

¹ Bu şahıs hakkında mâlûmat bulamadım. Ancak babası 'Abd Allâh b. Aḥmad b. Bakrân al-Zârîr al-Muḳrî zamanının iyi kıraat âlimlerinden biri idi ve 575(1179) 'de, Mekke'de hac esnasında, ölmüştür. Bk. İbn al-Cazârî, *Gâyat al-ni-nâya*, nşr. Bergstraesser, Kahire, 1933, (*Bibliotheca Islamica*, VIII, I), 405.

² *Avâriş al-ma'âriş*'in Yeni Câmî (nr. II 186) nüshasındaki semâ' kaydı suretine göre, bu şahıs, bu eseri bizzat müellifi al-Suhravardî'den okumuştur, bk. H. Ritter, *Philologica IX, Der Islam*, XXV, 1939, s. 40.

وذلك في يوم الاحد ثامن عشر شهر ربيع الاخر من سنة سبع عشرة وستماية وصلى الله
على سيدنا محمد وآله صحح ذلك وكتب عبد السلام
ابن عبدالله ابن احمد ابن بكران الداھرى المقرئ

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4862 (Sadreddin vakfı).

Selçuk tarzında, basma tezyinatlı, tamir görmüş meşin bir cilt içinde; 91 varak; 24,3×16,6 cm. eb'adında; yazı eb'adı muhtelif. Şahsî, harekeli, iri harfli bir nesih. Açık kahverengi, kalın kâğıt. 13—17 satırlı. Söz başları kalın kalemle, sonlarda aynı yazı biraz daha muntazam, 23—24 satırlı. Baştan noksan.

Baş : باب تفسير العلوم وبيان مايشكل

İstinsah kaydı yok. 617 h. tarihli semâ' kaydı yukarıya çıkarılmıştır.

24

Fazl (Fazâ'il) şahâdat al-tavhîd
va vaşf tavhîd al-mûkinîn

İbn al-^cArabî

فضل (فضائل) شهادة التوحيد ووصف توحيد الموقنين

ابن العربي

Muhy al-Dîn İbn al-^cArabî (560—638 / 1165—1240; bk. burada nr. 2)'nin, bildiğime göre, başka bir yazması olmayan bir eseridir. Bu eser ve bunu takip edecek olan 7 risâlenin hepsi İbn al-^cArabî'nin Malatya'daki ikameti esnasında yazılmıştır. Nüşhalar orada istindah edilmiş ve, asılları ile mukabele edilerek, düzeltilmiş olduğundan, mevsukiyetlerinden ve doğruluklarından şüphe edilemez.

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4868/1 (Sadreddin vakfı).

Meşin bir cilt içinde; 208 sahife; 16,3×14,4 cm. eb'adında; hepsi aynı kalemden çıkmış olan Mağrip neshi, belki de ona benzetilmiş bir yazı. Az harekeli.

1. s. 2—45. 16,3×12,5 cm. yazı eb'adında; 9 satırlı, iri harfli, söz başları kalın kalemle. Malatya'da, 9 Rebiülevvel 602'de istinsah edilmiş.

Baş : بسمه وصلواته على سيدنا محمد ... قال انه سبحانه وتعالى شهد الله انه لا اله الا هو ...

s. 46—47 *K. al-Tanazzulât al-Mavşîliya* (bk. burada nr.34)'den 4. bâb.

25

K. al-Bāʾ

كتاب الباء

İbn al-ʿArabī

ابن العربي

İbn al-ʿArabī 'nin nüshası çok nadir olan risâlelerinden biridir (krşl. *GAL*, I, 445; *Suppl.*, I, 797, nr. 75).

Nüshanın tavsif :

Yusuf Ağa 4868/2 (Sadreddin vakfi).

S. 47—63. 17—18 satırlı, Mağrip neshi; 20×12 cm. yazı eb'adı.

Baş : بسمه ... الله مفتاح الابواب سأل من تميز على مسئلته وتجمع لدى صلته :

ان اعيد له كتابا بخط يدي مما وضعتا في الحقايق....

26

K. Hıṭba fî kayfıyat tartîb al-ʿâlam va şaklih

كتاب خطبة في كيفية ترتيب العالم وشكله

İbn al-ʿArabī

ابن العربي

Bu risâle, nüshanın sonunda bulunan bir kayda göre, İbn al-ʿArabī 'nin *al-Vasâ'il fi 'l-acviba ʿan ʿuyûn al-masâ'il* adlı eserinin mu-kaddemesi olmalıdır. Ancak şunu da kaydedelim ki, bu eser *GAL*, *Suppl.*, I, 797'de gösterilen (nr. 67), *Cavâb su'âl İsmâ'il b. Savdekin* 'in aynı olduğu söylenen ve 1376 / 1948'de Haydarâbâd 'da basılmış olan *Vasâ'il al-masâ'il* 'den ayrı bir eserdir. Bu son eser, bu mecmuada, 7. (burada nr. 30) risâle olarak mevcuttur.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4868 / 3 (Sadreddin vakfi).

S. 64—79. 17 satırlı Mağrip neshi; 18,8×12,3 cm. yazı eb'adı.

Baş : بسمه ... الحمد لله الذي ليس لاوليته افتتاح كما لسائر الاوليات ... اما :

بعد لما شاء سبحانه ان يوجد الاشياء من غير موجود ...

Son : ... والحمد لله ... وهذه الخطبة هي خطبة الكتاب الموسوم بالوسائل في :

الاجوبة عن عيون المسائل .

27

K. Hilyat al-abdāl

كتاب حلية الابدال

İbn al-ʿArabī

ابن العربي

İbn al-ʿArabī 'nin basılmış olan (Haydarâbâd, 1948; krşl. *GAL*, nr. 29) risâlelerinden biridir.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4868 / 4 (Sadreddin vakfi).

S. 74—83. Evsafi bundan evvelki gibi.

Sonunda : بلغ سماعاً ومقابلةً

İstinsah kaydı : تمت الكراسة بمحرسة ملطية من بلاد الروم في التاسع من شهر ربيع الاول سنة اثنتين وستائة

28

K. Tāc al-tarācim fī iṣārāt al-ilm
va laṭā'if al-fahm

İbn al-ʿArabī

كتاب تاج التراجم في اشارات العلم ولطائف الفهم

ابن العربي

Bazı tasavvufî tâbir ve ıstılahların izahı için yazılmış olan bu eser, 1367 / 1948 'de, *Rasā'il İbn al-ʿArabī* adlı mecmuada, neşredilmiştir (krşl. *GAL*, I, 445; *Suppl.*, I, 797, nr. 68).

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4868 / 5 (Sadreddin vakfi).

S. 85—145. Evvelki ile aynı evsafta.

İstinsah kaydı : وكان الفراغ منه بمدينة ملطية عشية يوم الخميس التاسع عشر من شوال سنة ٦١٧ ...

Kenarda : بلغ مقابلةً بالاصل والحمد لله

Baş : الحمد لله رب العالمين ... اعلمو يا اخواننا من اصحاب الهمم والترقى في درجات العلى واياكم اخاطب ...

29

K. al-Şavāhid

İbn al-ʿArabī

كتاب الشواهد

ابن العربي

İbn al-ʿArabī'nin nüshası çok nadir olan eserlerinden biridir. Krşl. *GAL*, nr. 31.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4868 / 6 (Sadreddin vakfi).

S. 147—185. Evvelki ile aynı evsaf. Sonunda : بلغ مقابلةً وسماعاً

Baş ... هذا كتاب يتضمن ماتأى به شواهد الحق في القلب من العلوم :

الالهية ...

30

Cavāb su'āl İsmā'īl b. Savdekīn

İbn al-ʿArabī

جواب سؤال اسمعيل بن سودكين

ابن العربي

İbn al-ʿArabī'nin *Rasā'il*'i arasında basılmış olan küçük bir eserdir. Krşl. *GAL*, nr. 67.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4868 / 7 (Sadreddin vakfi).

S. 174—176. Evvelki ile aynı evsaf.

Baş : سؤال بعض اخواننا وهو شمس الدين اسمعيل بن سودكين النوري ... عن اعلى :
المراتب والاحوال التي ينتهي اليها الرجال ... فقال ادام الله بركته مجيبا في ذلك ...

31

K. al-Calāla va huva kalimat Allāh

İbn al-ʿArabī

كتاب الجلالة وهو كلمة الله

ابن العربي

İbn al-ʿArabī'nin tasavvufî akidelerini anlatan küçük, fakat mühim eserlerinden biri olup, *Rasā'il*'i içinde basılmıştır. Krşl. *GAL*, nr. 59.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4868/8 (Sadreddin vakfi).

S. 177—190. 18 satırlı aynı yazı ve evsaf.

Baş : الحمد لله جدا ... اما بعد فاني ذاكر في هذا الكتاب بعض ما تحتوى عليه :
الجلالة من الاسرار والاشارات ...

Ferağ : تم كتاب الجلالة ... وكان الفراغ منه يوم الاربعاء الثالث عشر من صفر :
سنة خمس عشر وستماية .

Kenarda : بلغ مقابلة وسماعا فصيح

32

K. Şamāniyat va şalāşin va huva

İbn al-ʿArabī

K. al-Azal

كتاب ثمانية وثلاثين وهو كتاب الازل

ابن العربي

Allah kelimesinin mânâsının ve Allah hakkında kullanılan *azal* tabirinden umûmiyetle anlaşılan mânâ ile tasavvufî mânâsı hakkında yazılmış bir risâledir ve *Rasā'il* içinde basılmıştır. Krşl. *GAL*, nr. 45.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4868 / 9 (Sadreddin vakfi).

S. 193—207. Evvelkilerle aynı evsaf.

Baş : ... الحمد لله ... اما بعد فان الناس قد اجرى لله على السنتهم لفظة الازل ...

İstinsah kaydı : تم الكتاب ... وكان الفراغ من نسخه يوم الاحد الثالث وعشرين من صفر سنة خمس عشرة وستماية بمدينة ملطية .

33

K. Cāmi^c al-vaşāyā

كتاب جامع الوصايا

İbn al-^cArabī

ابن العربي

İbn al-^cArabī'nin vasâyasını ihtiva eden bu eserin, yalnız Aya-sofya'da bir nüshası bilinmektedir (nr. 2147—2152, krşl. *GAL, Suppl.*, I, 801, nr. 170). Burada tavsif edilen nüsha, bizzat müellifin 636/1238'de yazdığı 2. nüshadan istinsah edilmiştir. Kitabın üzerindeki bir kayda göre, ilk nüshayı annesi Fâṭima bint Yûnus b. Yûsuf Amîr al-Ḥaramayn olan büyük oğlu Muḥammed'e vermiştir.

Nüshanın tavsifi :

Konya, Müze 1466.

Tamir görmüş bir ciltte, 154 varak. 17,5×12,5 (12×8,5) cm. eb'adında; 19 satırlı, muntazam nesih; söz başları surh.

İstinsah kaydı : ... كمل الكتاب والحمد لله ... وفرغ من تحريره الفقيه ... سنة اثنين وخمسين ومستمائة

ونقله من النسخة التي كانت بخط الشيخ المنشي لهذا الكتاب وكتب رضي الله عنه في آخر هذا الكتاب : انتهى الباب بحمد الله ... على يد منشييه وهو النسخة الثانية من الكتاب بخط يدي وكان الفراغ من هذا الباب الذي هو خاتمة الكتاب بكرة يوم الاربعاء الرابع والعشرون من شهر ربيع الاول سنة ست وثلاثين وستماية وكتبه منشييه بخطه محمد بن علي بن محمد ابن العربي الطائي الحاتمي ... هذه النسخة سبعة وثلاثون مجلدا وفيها زيادات على النسخة الاولى التي وقتها علي ولدي محمد الكبير الذي امه فاطمة بنت يونس ابن يوسف امير الحرمين وفقه الله

Baş : بسمه ... الباب الموقف في ستين وخمماية في وصية حكيمية ينتفع بها المرید ... السالك ...

34

Al-Tanazzulât al-Mavşiliya

التنزلات الموصلية

İbn al-^cArabī

ابن العربي

Burada bir nüshası tavsif edilen *al-Tanazzulât al-Mavşillya* yahut *al-İmlāk fî harakât al-aflāk*, bir çok yazmaları ile mâlûmdur (bk. *GAL*, I, 446, nr. 104). Ancak bu nüsha, üzerindeki semâ' kaydından da anlaşılacağı vechile, Şadr al-Dîn al-Ğönavî tarafından, 628 / 1230 'da, Şam 'da, İbn al-‘Arabî 'nin evinde, iki defa okunup, tashih edilmiş bir nüshadır ve İbn al-‘Arabî de, yazdığı bir cümle ile, bu ifâdeyi teyid etmektedir.

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4861 (Sadreddin vakfi).

Meşin bir cilt içinde, 117 varak; 23,5×15,8 (18×11,5) cm. eb'adında; 15 satırlı dâirevî, Anadolu neshi, söz başları kalın kalemle. Varak 1 a'da semâ' kaydı (noktalar tarafımızdan tamamlanmıştır) :
سمع جميع هذا الكتاب بقراءته على ... منشيہ سيدنا وامامنا ... ابى عبدالله محمد بن على ابن العربي الطائى الحاتمى الاندلسى ... العبد الفقير الى الله محمد بن اسحق بن محمد وتم السماع وذلك فى ثانى شهر ربيع الآخر سنة ثمان وعشرين وستماية بمحروسة دمشق بمئذل الشيخ رضى الله عنه وذلك يوم الخميس

(“Muḥammed b. İshāk b. Muḥammed —Şadr al-Dîn al-Ğönavî— bu kitabın hepsini, müellifi efendimiz ve imâmımız Abū ‘Abd Allāh... İbn al-‘Arabî'nin önünde okuyarak duydu. Bu 2 Rebiülâhir 628 (7 Şubat 1231) gününde, Şam şehrinde, Şeyh'in —Tanrı ondan razı olsun!— konağında idi ve Perşembe günü idi).

Hemen altında :

قراءته صحيحة على، كتب منشيہ بخط يده ابن العربي فى تاريخه

(“Onun benden okuduğu doğrudur. Müellifi İbn al-‘Arabî, aynı tarihte, kendi el yazısı ile yazdı”). En sonunda (Varak 108 b):

بلغ مقابلة وسامعا مرة ثانية على الشيخ رضى الله عنه — الذى بخط الشيخ

(“Şeyh'in —Tanrı ondan râzı olsun!— önünde, Muḥammed b. İshāk'ın okuması ile, sonuna kadar, bir ikinci defa, mukabele edildi ve duyuldu. — (?) şeyhin yazısı iledir”).

Bu cserin 4. bâbının 602 tarihli bir yazması için bk. burada nr. 24.

35

K. al-Asfâr

كتاب الاسفار

İbn al-‘Arabî

ابن العربي

Tasavvufî küçük bir risâle olup (“*GAL, Suppl.*, I, 800, nr. 152 'de zikredilen ve 1367/1948 'de Haydarâbâd'da basılmış olan *al-İsfâr*

‘*an natā’ic al-asfār*’dan ayrı bir eserdir), aşağıda tavsif edilen nüsha, 638 h. yılında, Safer ayında, yani İbn al-‘Arabî’nin ölümünden (26 Rebiülâhîr 638) iki ay evvel, onun önünde okunmuş bir nüshadır.

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4859 (Sadreddin vakfı).

Tâmir görmüş, meşin bir cilt içinde, 132 varak; 24×17 (birinci kısımda muhtelif, sonra 18,5×12) cm. eb’adında.

1. varak 4 b—38 b. *K. al-Asfâr*. 17 satırlı Mağrip yazısı.

En sonunda kenarda (38 b) : [ب]اغ سماعا لاسماعيل صفر سنة ثمان وثلثين وستماية :

فمن ذلك سفر رباني من العما الى عرش الاستواء . . . ورد خبر وهو :
ان بعض الناس قال لرسول الله . . . اين كان ربنا قبل ان يخلق الخلق . . .

36

Kalām al-‘Abādila

كلام الابدالة

İbn al-‘Arabî

ابن العربي

‘Abd Allāh isimli kimselerin dinî ve tasavvufî mahiyetteki sözleri ile hayatlarından bazı fıkraları ve bu arada kendi hayatı hakkında da kayıtları ihtiva eden küçük bir eserdir (bk. *GAL, Suppl.*, I, 799, nr. 128). Burada bahsedilen nüsha, bizzat kendisine okunmuş ve İsmâ’îl b. Savdekîn adlı dostu tarafından yazılmıştır ki, İbn al-‘Arabî’nin bu zâtın bir suâline cevâben yazdığı bir risâle yukarıda tavsif edilmişti. Bk. burada nr. 30.

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4859/2.

Varak 39 a — 132 b. Mağrip yazısı, 19 — 20 satır. Son kısımları başka bir yazı ile.

Varak 99 a’da: بلغت مقابلة . . . تم الشيخ . . . هذا الكتاب وجاء بمقدار . . .
هذا المكتوب او قريب منه . . .

Ferağ kaydı (ikinci kısmın) : تم الكتاب . . . على يد . . . محمود :
بن احمد بن محمود الحموي . . . في اواخر جمادى الاخره سنة ٧٤١ .

(Varak 80 b): كته باذن الشيخ اسمعيل بن سودكين

37

K. al-Nafaḥāt

كتاب النفاحات

Şadr al-Dîn al-Kōnavî

صدرالدين القنوي

Anadolu'da Selçuklular devrinde yetişmiş en büyük yerli sûfi olan Şadr al-Dîn Muḥammed b. İshâḫ al-Ḳõnavî (607—672 / 1210 — 1263; bk. *GAL*², I, 385; *Suppl.*, I, 807 v.d.) hakkında burada fazla bir şey söylemeğe lüzum yoktur. Onun *al-Nafahât* adlı eseri de, hemen her kütüphanede bulunan bir çok yazması ile mâlûmdur. Aşağıda tavsif edilecek nüsha ise, bizzat kendisi için yazılmış olup, onun tarafından tashih ve ilâveleri ihtiva etmektedir. Meselâ varak 7 b'de, kendi el yazısı ile, صحته مطالعه ("okuyarak tashih ettim"), 8 b'de بنت ("buraya geldim"), 15 b'de صححه مطالعه ilh... gibi kayıt ve, bâzı fasılların sonunda, bâzan tam bir sahifeyi dolduran ilâveler görülmüyor. *Al-Nafahât*'ın her itibarla en mükemmel nüshası bu nüshadır.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 5468 (Sadreddin vakfi).

Meşin bir cilt içinde, 119 varak; 25×18,8 (19,4×11,5) cm. eb'adında; 19 satırlı, açık ve güzel bir Anadolu neshi. Söz başları kalın kalemle, bir iki yerde kırmızı veya mavi. Müellifin kendi yazısı ile tashih ve ilâveler ihtiva eder.

Baş : . . . الحمد لله بلسان المرتبة الجامعة للمقامات كلها . . .
وبعد فانه لما ورد عن الرسول . . . انه قال بلسان التعريف والارشاد ان لربكم في ايام
دهركم نفحات من رحمته الا فتمرضوا لها توجهت الى ربى . . .

38

K. Miftâḫ gayb al-cam^c va 'l-vucûd

Şadr al-Dîn al-Ḳõnavî

كتاب مفتاح غيب الجمع والوجود

صدرالدين القونوي

Yukarıda adı geçen Şadr al-Dîn al-Ḳõnavî'nin, pek çok yazması bulunan ve şimdiye kadar, Muḥammed b. Ḥamza al-Fanârî (ölm. 834 / 1431), Muḥammed b. Ḳutb al-Dîn al-İznîkî (ölm. 855 / 1451), 'Abd Allâḫ al-Ḳırîmî, Raḫîmî-i Bursavî, Atpazarlı gibi, en mühim Osmanlı âlimleri tarafından şerh edilmiş ve 1323'te taşbasması ile basılmış olan bir eseridir. Burada tavsif edilen nüsha, onun ölüm yılında ve henüz hayatta bulunduğu sırada, istinsah edilmiştir.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4864 (Sadreddin vakfi).

Tamir görmüş, meşin bir cilt içinde, 181 sahife; 21,3×17,8 (12,8×11,5) cm. eb'adında; 13 satırlı, muntazam nesih. Mukabele kayıtları var, söz başları yaldız.

تم الكتاب . . . على يد . . . يوسف بن احمد بن ابي بكر : Istinsa kaydı :
 اللاذقي . . . في تاريخ . . . شعبان سنة اثنتين وسبعين وستماية
 كتاب مفتاح . . . انشاء مولانا و سيدنا . . . صدرالحق والدين : S. I 'de:
 ابي المعالي محمد بن اسحق . . . مدالله على العالم ظل جلاله . . .
 بسمه . . . وبعد فان العلوم منها امهات اصلية وفروع تفصيلية . . . : Baş :

VI. MÜSBET İLİMLER VE MUHTELİF

39

K. Kaşf al-rumūz va işārat al-ḥukamā' İbn Vaḥşīya
 ilā 'l-ḥacar (?) al-a'zam
 كتاب كشف الرموز واشارات الحكماء الى ابن وحشية
 الحجر (٤) الاعظم

İbn Vaḥşīya diye tanınan Abū Bakr Aḥmed b. 'Alī b. Ḳays al-Şūfī III./IX. asırda yaşamış, aslen Nabatî'lerden olan bir İslâm tabiiyât âlimidir (bk. *GAL*, I, 242; *Suppl.*, I, 430; *İslâm Ansiklopedisi*, İbn Vaḥşīye maddesi). Onun haceri-i felsefîden bahseden bu eserinin başka bir nüshası mâlûm değildir. Fakat maalesef yalnız ilk sahifesi ile son kısımları mevcuttur.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 5486 (Sadreddin vakfı).

Dağınık sahife ve formalardan teşkil edilmiş olan ciltte, 6. yerde, yalnız 1. varakı. Üzerinde şunlar yazılıdır :

كتاب كشف الرموز . . . تأليف . . . ابي بكر احمد . . . كتبه عيسى بن احمد لنفسه

Bas : . . . اما بعد سألت ايها الشخص الفاضل . . . ان اسطراك ما صح :

عندي من علم الطبيعة . . .

Yusuf Ağa 4887 (Sadreddin vakfı).

Eserin devâmı ve sonu.

İstinsah kaydı : ٦٠٧ شوال ٩ يوم الاثنين . . . عيسى بن احمد الملطي . . . (٤) . . . فرغ

40

Al-Ḳānūn al-Mas'ūdī Abū Rayḥān al-Bīrūnī
 القانون المسمودى ابو ريحان البيروني

Büyük İslâm hay'etsinâs, riyâziyeci, kısaca feylesûf ve âlimi Abū Rayḥān Muḥammed b. Aḥmed al-Bīrūnī, 362/973'te Hârizm 'de

Kâş şehrinde doğmuş, 440/1048'de, Gazne'de, ölmüştür (bk. *İslâm Ansiklopedisi*, Z. V. Togan'ın yazdığı Bîrûnî maddesi, II, 635 v.dd.; *GAL*², I, 622; *Suppl.*, I, 870 v.dd.). Sultan Maḥmūd Gaznevî'nin oğlu ve halefi Sultan Mes'ûd'a ithaf edilmiş olan *al-Kānūn al-Mas'ûdî* bir hey'i coğrafyadır. Z. V. Togan, Bîrûnî'nin eserlerinden yaptığı toplamaların mukaddemesinde, bu nüshadan kısaca bahsetmiştir: *Bîrûnî's Picture of the World*, Lahor, ts. (*Tazākîr Dîvân al-âşâr al-ḳadîma bi'l-Hind*, nr. 53), s. III.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 1797 (=Konya, Müze 462).

Siyah, basma şemseli, meşin bir ciltte, 310 varak; 32,8×21 (24,5×14,5-15) cm. eb'adında; 25 satırlı, şahsî nesih. Bir takım şekiller var, söz başları surh, yazı bazan dikkatli, bazan dikkatsiz; makale başları kûfî gibi bir yazı ile.

İstinsah kaydı : تمت المقالة الحادية عشر وتم بتمامها القانون المسعودى
(Tarih yoktur, fakat VI./XII. asrın başı).

Varak 1 a'da : في نوبة النقيب . . . محمد بن اسحق بن محمد بن يوسف غفر الله له ولوالديه

Baş : المسعود من سعد بالله عز وجل وتفرد بتأيدده اياه عن الاشكال

41

K. al-Hay'a

Mu'ayyad b. Barmak al-Muhandis
al-^cArazi al-^cAmiri

كتاب الهيئة

مؤيد بن برمك المهندس العرضى العامرى

Başka bir nüshası mâlûm olmayan bu eser, umûmî bi hey'et kitabıdır. Müellifi hakkında bilgiye tesadûf edilmiyor. Ancak İbn Abî Uşaybî'a, İbn al-Ḳuff (630—685 / 1233—1286)'dan bahsederken (bk. *Uyûn al-anbâ' fî ṭabaḳât al-aṭibbâ'*, Kahire, 1299, II, 273), onun Euclides'in kitabını Şeyh Mu'ayyad al-Dîn al-^cArazi'den okuduğunu söylemektedir ki, bu şahıs burada bahis mevzuu olan Mu'ayyad b. Barmak al-^cArazi al-^cAmiri olmalıdır. Buna göre de, müellifimiz VII./XIII. asrın başlarında olgunluk çağına gelmiş, VI./XII. asrın sonlarında doğmuş olmalıdır.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa (Karaman) 140.

Fersûde bir cilt içinde, 119 varak; sondan noksan. 26,5×18,6 (19,5×13) cm. eb'adında; 22 satırlı, dâirevî nesih. İlk varak perişan;

şekiller surh. Eski bir varak numarasına bakılırsa, 9b'den 34'a'ya atlanmaktadır, yani buradan 25 varak düşmüştür. İstinsah kaydı yoktur, h. VII. asır.

- Baş : اما بعد من يستحق لوجوب ذاته . . . شرف كل علم اما بشرف :
 موضوعه واما بوثاقه براهينه . . . ولذلك شرف علم الهيئة . . .
 الفصل الاول في جعل من هيئة السماء والارض يقول الشيخ . . . مؤيد الملة والدين . . .
 مؤيد بن برمك المهندس العرضى العامرى . . . انه لم يزل اصحاب العالم . . .
 (4 b) الفصل الثانى في ان السماء كرية وان حركتها دورية . . .
 (6 a) » الثالث في كرية الارض ومما يدل على كريته . . .
 (7 a) » الرابع في ان الارض في وسط السماء وليس لها حركة انتقال . . .
 (son fasıl) » الرابع والستون في الكواكب المسماة بالثوابت . . .

42

al-Tazkirat al-Haraviya fi
 hıyal al-harbiya

التذكرة الهروية في الحيل الحربية

Abu 'l-Ḥasan 'Alī b.

Abī Bakr al-Haravī

ابو الحسن على بن ابى بكر الهروى

Abu 'l-Ḥasan 'Alī al-Haravī, aslan Herat'lı olup, bütün dünyayı gezmiş, nihayet Haleb'e gelmiş; al-Malik al-Zâhir, orada şehir dışında, kendisi için, bir medrese yaptırmıştır. Kendisi çok bilgili bir zât imiş, simya ilmini de bilirmiş. 611/1215'te ölmüştür (bk. GAL, I, 478; *Suppl.*, I, 879).

İstanbul'da iki nüshası daha bulunduğu mâlûm olan (Atıf Efendi, nr. 2018, Ayasofya, nr.2857) *al-Tazkira al-Haraviya*, aslında harpte alınacak tedbirleri göstermek gayesi ile kaleme alınmış bir eserdir. Ancak harbin muvaffakiyeti, umûmiyetle memleketin ve halkın kudret ve refahına bağlı olduğu için, müellif eserinin hemen yarısını umûmî siyâsî meselelere ayırmış, burada hükümdar ve vezirin vasıfları, hâciplerin, vâlilerin, kadıların nasıl olması lâzım geldiği ilh... izah edilmiştir; sonra asıl harbe geçilerek, bunun için kullanılacak âletler, muhtelif muharebe tarzları anlatılıyor.

Bu nüshada, varak 52 a'da bulunan bir kayıttan Abu 'l-Ḥasan al-Haravī'nin *K. Mi'yār al-zamān fī mu'āşarat al-iḥvān* adlı şimdî nüshası mevcut olmıyan bir kitap daha yazmış olduğu anlaşılmaktadır : وهذا البيت . . . ذكرناه في كتاب ميعار الزمان في معاشره الاخوان وهذه تذكرة ووصية بالنة . . .

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 5009.

Yarı meşin bir cilt içinde, 52 varak; 17,2×12,7 (11,5×8) cm. eb'adında; çok güzel, baştan başa harekeli (harekeler ekseriya yanlış) bir nesih, 7 satırlı.

İstinsah kaydı : ووافق الفراغ من نسخها في ١٥ من كانون ثانی من سنة الف وخمماية وثمانین یونانیة .

Baş : بسملة زب يسر ووقف قال العبد الفقير . . . ابوالحسن علی بن ابی بکر
الهروی الحمد لله الذی اسدل

FARSÇA ESERLER

I. MANZÛM EDEBİYAT

43

‘Alī-nāme

علی نامه

Hakkında hiç bir yerde mâlûmat bulamadığım ve, bildiğime göre, başka bir yazması da bulunmayan bu eser, 482 / 1089'da yazılmıştır. İran edebiyatı tarihi için oldukça mühim olduğundan, hakkında biraz fazla izahat verilecektir. ‘Alī-nāme, mütekarib bahrinin *faûlün faûlün faûlün faûl* şekli ile, yani Şāh-nāme vezni ile yazılmış dinî-destânî bir mesnevîdir. Aşağıda tavsif edilen nüshası, 296 varak olduğuna ve her sahifede 19 beyit bulunduğuna göre, eserin hepsi takriben 11.000 beyit tutmaktadır.

Bu nüshada ismini bulamadığım şâir müellif, eserini baharda, Muharrem ayında, yazmağa başladığını söyler ve onu kocası Peygamber âilesinden biri olan bir geline benzetir (varak 3 a):

کتم آنکمی گفتها در فشان	ازین قصها در کی دارم نشان
بماد محرم بفصل ربیع . . .	برون آورم نو بهاری بدیع
سر از مهر در مهر پیوندش	عروسی که کر شوه پیسندش
عز و فخر عالم کزین حیدراست	که آن شوش از آل پیغامبرست

Bu şahıs da, tabiîdir ki, eserin takdim edildiği zattır. Onun adının Şaraf (al-Dîn) ‘Alī b. Tâhir olduğu şu iki beyitten anlaşılmaktadır:

.	قوام شرف سید ما کریم
کی هست آن مطهر بظاهر خلف	علی ابن طاهر مدار شرف

Kitabın isminin 'Ali-nâme olduğu ve müellifinin onu Şâh-nâme'den üstün telâkki ettiği şu beyitten anlaşılacaktır :

علی نامه خواند خداوند هوش ندارد خرد سوی شهنامه کوش

Eserin te'lif tarihi, en sonunda bulunan şu beyitte görüldüğü gibi, 482/1089'dur :

چو آمد بسر نظم این سمد فال دو و چار صد بود وهشتاد سال

6 varak kadar tutan mukaddimelerden sonra, eserin ilk kısmında, Cemel vak'ası anlatılmaktadır. Bu kısım varak 61b'de sona erer :

چو برد این حدیث جمل وی بسر در اخبار صفین کند به نظر

Varak 63 a'da :

الا ای سخن دان هشیار و پیر به نیکو سخن دست یار تو کیر

diyerek Sıffeyn kısmına başlar. Bu kısım, meclis meclis yazılmış olup, hepsi 12 meclis tutmaktadır. Sonunda :

چنان چون شنیدستم از راویان بگفتم درستی کنون همچنان

سخن گویم از نهروان زین سپس اگر ماندم زنده ایدون نفس

("Râvilerden nasıl duydu isem, şimdi doğru olarak, öylece söyledim. Bundan sonra, eğer sağ kalırsam, Nehrevan'dan bahsedeyim") diyerek, bu kısmı tamamlar. Bu nüsha, bu kısım ile, yani 'Alî'nin Nehrevan vukuatına kadar olan hayatı ile, sona ermektedir. Bunlardan anlaşıldığına göre, 'Ali-nâme adlı eserin bu nüshası tam bir nüsha değildir. 'Alî'nin hayatının Cemel vak'asından Nehrevan vak'asına kadar olan kısmı bu kadar yazıldığına göre, eserin aslı, son kısım da yazılmış ise, bunun gibi 3 cilt olmak lâzımdır. 1. ciltte 'Alî'nin Cemel vak'asına kadar olan hayatı yazılmış olmalıdır.

'Ali-nâme, İran edebiyatı tarihi için, bir kaç bakımdan değerlidir. Evvelâ, dinî-destanî bir eser olarak, sahasında yazılmış olan eserlerin ilkidir. Şimdiye kadar bu sahada yazıldığını bildiğimiz en eski eser olan *Hâvarân-nâme*'den 4 asır daha eskidir. Çünkü *Hâvarân-nâme*, İbn Hüsâm diye meşhûr olup, 875/1470'te ölmüş olan Muhammed b. Hüsâm al-Dîn tarafından, 830/1429'da yazılmıştır (bk. Zabiḥ Allāh Şafā, *Ḥamāse-sarā'ī dar Īrān*, Tahran, 1324 h.ş, s. 356 v.dd.; Davlat-Şâh, *Tazkirat al-şu'arā'*, nşr. E. G. Browne, Leiden, 1901, s. 438 v.d.; Azar, *Ātaş-kada*, Bombay, 1299, s. 71).

Bundan başka, 'Alî'nin şahsiyeti etrafında, bilhassa şiirler arasında, fevkalâde bir takım menkibeler toplandığından, Arap edebi-

yatında olduğu gibi, İran edebiyatında da, bu sahada pek çok eserlerin yazılması beklenebilirdi. Diğer taraftan şahsî meziyetleri, Peygamberin damadı ve 4. halife olması sebebiyle, 'Alî umûmiyetle bütün Müslümanlar arasında, bir halk kahramanı mâhiyetini almıştı. Bütün bu sebepler ile, onun hayatını ve fevkalâde sergüzeştlerini anlatan halk romanı mâhiyetinde eserlerin yazılması icap ederdi. İşte 'Alî-nâme bu ihtiyaçlara İran edebiyatında daha V. / XI. asırdan itibaren cevap veren eserlerin yazıldığını göstermektedir. Eserin bir kısmının meclis meclis yazılmış olması da, onun toplanılarda kısım kısım okunmak üzere kaleme alınmış bir halk romanı mâhiyetini taşıdığını isbat için kâfi bir delildir. 'Alî-nâme, nihayet, gayet geniş olduğunu bildiğimiz, fakat pek mahdut bir miktarı bize kadar gelmiş olan İran edebiyatının Selçukuların ilk devirlerine âit edebî mahsûllerinden biridir.

Nüşhanın tavsifi :

Konya, Müze 2578.

Siyah, meşin bir cilt içinde, 296 varak; baştan noksan. 22,5 × 16,3 (17,5 × 11) cm. eb'adında; 19 satırlı, Selçukî neshi.

İstinsah kaydı : . . . محمد بن محمود بن مسعود . . . في يد . . . تم الكتاب . . .

التستري في يوم الخميس سابع شهر رمضان

Bundan sonraki varak kopmuş, VII. / VIII. h. asır.

Baş : بنزد صفار وبنزد كبار

اكر چند هست اين سخن آشكار

44

Cavhar al-zāt veya Cavāhir al-zāt

جوهر الذات يا جواهر الذات

Farid al-Din 'Attār

فرید الدین عطار

Farid al-Din Abū Hāmid Muḥammed b. Abī Bakr İbrāhīm 'Attār (537—627 / 1142—1230), İran edebiyatının en büyük sûfi şâirlerinden biridir. Eserleri ile Türk edebiyatına pek çok te'sir etmiş şahsiyetlerden biri olduğundan ve hayatı ile eserleri umûmiyetle kâfi derecede meşhûr olduğundan, burada hayatını anlatmağa lüzum yoktur. Ancak bir nüshası aşağıda tavsif edilecek olan *Cavhar al-zāt* adlı mesnevisinin mâhiyetini ve ehemmiyetini tebâruz ettirebilmek için, bir kaç noktaya dikkat nazarını çekmek icabeder.

'Attār hakkında ciddî ve esaslî diyebileceğimiz ilk tetkik, Mîrzâ Muḥammed Kāzvinî tarafından yapılmıştı ('Attār, *Tazkirat al-avliyā*),

Leiden, 1905, mukaddime s. II - XIX). M. Kazvîni, menba'larda ve bizzat 'Atfâr'ın eserleri içinde, onun hayatına dâir ne kadar mâlûmat bulmuş ise, bunları toplamış ve 'Atfâr'ın hayatını, bunlara istinad ederek, yazmıştı. Bu münasebetle, 'Atfâr'ın eserlerini gözden geçirirken, onun *Mazhar al-^cacâ'ib* adlı mesnevîsinden de bahsetmiştir. Çünkü 'Atfâr bu eserinde, daha evvel yazdığı *Manîk al-tayr, İlâhî-nâme* ilh... gibi kitaplarını birer birer saymaktadır. Ancak M. Kazvîni, bu eseri, meselâ şimdi sayılan eserlere nazaran, fevkalâde düşük ve kıymetsiz bulmaktadır; hattâ 'Atfâr'ın sayılan eserleri ile bu eserin, aynı şahsın kaleminden çıkmış olacağına inanmanın, bir dereceye kadar, güç olacağını ilâve ediyor (Mezkûr mukaddime, s. IX - X). Bununla beraber M. Kazvîni, şüphelerini daha ileriye götürmüyor ve bu üslûp farkını 'Atfâr'ın ihtiyarlığı ve bunun neticesinde şâirlik kuvvetinin za'fa düşmesi ile izaha çalışıyor. Hocam H. Ritter, *Der Islam*'da yazdığı bir makalede (*Philologica X*, 1938, XXV, s. 134—173, bu makalenin gözden geçirilmiş tam bir hülâsası için bk. *İslâm Ansiklopedisi*, c. II, (1942), s. 6—12, Attâr maddesi) bu meseleyi yeniden tetkik etmiş ve 'Atfâr'ın eserlerini, birbirinden bâriz üslûp husûsiyetleri ile ayrılan üç devreye ayırmıştır. 1. Edebî san'atlara düşkün, üstad bir hikâyecilik ve şâirlik devri; *Husrav-nâme, Dîvân, Muhtâr-nâme* ve meşhur mesnevîleri bu devirdendir; 2. Bir tek edebî san'atın, tekrar san'atının, hâkim olduğu devir; bu devirde eserlerin plânları pek iyi yapılmış değildir, meselâ *Uştur-nâme, Cavhar al-zât* bu devrin mahsûlüdür; 3. İhtiyarlık devri, şâirlik kuvvetinin söndüğü, plân ve tertibin kaybolduğu devirdir; *Mazhar al-^cacâ'ib, Lisân al-ğayb* bu devirde yazılmıştır. Bu suretle, 'Atfâr'a isnâd edilen eserlerin mevsûkiyetinden şüphe edilmemiş, ancak onlarda kötüye doğru giden bir üslûp değişmesi müşâhede edilmiş olmaktadır.

Nihâyet, Sa'îd Nafîsî, *Custû dar ahvâl u âşâr Farîd al-Dîn 'Atfâr* adlı eserinde (Tahran 1320/1942), bu meseleleri yeniden ele almış ve 'Atfâr'a isnâd edilen eserleri, birer birer tetkik ederek, yalnız bundan evvelki tasnifte 1. devre eserlerinden sayılan eserlerin 'Atfâr tarafından yazıldığını, diğerlerinin sahte olup, ona isnâd edildiklerini iddia etti. Sa'îd Nafîsî, bilhassa *Cavhar al-zât*'dan bahsederken (s. 114), çirkin tekrarlar ile dolu olduğunu, şiirin gevşekliğinin son derecesinde bulunduğunu söyleyerek, "bu itnap ve tekrarlar ile dolu kelimelerin, *Asrâr-nâme, Muşibat-nâme, Manîk al-tayr*'ı yazanın eseri olması mümkün değildir" der. Bir yerde de, *Haylâc-nâme*'den bahse-

derken (s. 133), “bu eseri yazan *Cavhar al-zāt*’ı yazandır. Öyle ki, şiirlerinin gevşekliği, hayal zayıflığı ve düşünce hamlığı her iki kitapta birdir” demektedir. Nihâyet, umûmî olarak, ihtiyarlık dolayısıyla ‘Atţâr’ın şiirlerinin daha zayıf olabileceğini reddedip, eğer *Cavhar al-zāt*, *Mazhar al-‘acâ’ib* v.b. gibi eserlerden, ‘Atţâr’ın imzasını taşıyan nüshalar getirseler, buna inanmayacağını söyler (s. 146). O bilhassa *Mazhar al-‘acâ’ib*’den çıkarmış olduğu deliller ile, IX./XV. asırda, Tünlu Farîd al-Dîn Muḥammad ‘Atţâr adlı bir sahtekârın, bu eserleri yazıp, asıl ‘Atţâr’a isnâd ettiğini isbât etmeğe çalışmaktadır (s. 147—167).

‘Abd al-Vahhâb ‘Azzâm’ın, 1364/1945’de Kahire’de neşrettiği arapça *al-Taşavvuf va Farîd al-Din al-‘Atţâr* adlı eser (*Mu’allafât al-Cam’iyya al-Falsafîyya al-Mişriyya*, VI), burada nazar-ı itibâra alınmamıştır. Çünkü ‘Abd al-Vahhâb ‘Azzâm, bazı mühim hususlara temas etmiş ve ihatalı bilgisini sık sık göstermiş ise de, burada bahis mevzuu edilen eserlerin mevşûkiyeti meselesine hiç temas etmeden ve eserler arasındaki fikir ve üslûp farklarını tebârüz ettirmeden, hepsini bir felsefî sistem içinde toplamağa çalışmıştır. Halbuki Sa‘îd Nafîsî’nin tenkidleri yersiz ve ‘Atţâr’a isnâd edilen eserlerin hepsinin hakikaten ona âit olduğu kabûl edilse bile, ilk eserlerinde sünî görünen ‘Atţâr’ın telâkkileri ile, son eserlerinde şîliğini izhâr eden ve kâinatın merkezinde ‘Alî’nin şahsiyetini gören ‘Atţâr’ın telâkkilerinin bir sistem içinde birleştirilmeyeceği ve bu yolda yapılacak teşebbüslerin, daha başlangıçtan, yanlış olarak tavsif edilebileceği meydandadır.

Hakikaten Sa‘îd Nafîsî tarafından ‘Atţâr’ın yazdığı kabûl edilen mesnevîler ile, ‘Atţâr’a isnad edildiği söylenen mesnevîler arasındaki üslûp farkı çok bârizdir. Bununla beraber, *Cavhar al-zāt* ve diğerleri gibi, her biri 10.000 beyitten fazla tutan eserler yazabilen birinin, bunları kendi adına yazmayıp, sahtekârlık yaparak, bir başka şâire isnat etmesinin sebebi Sa‘îd Nafîsî tarafından izah edilmiş değildir ve bizce bunu anlamağa ve kabûl etmeğe imkân yoktur. Üslûp münakaşaları kadar ve muhakkak onlardan daha kat’î bir neticeyi, ‘Atţâr’ın eserlerinin yazma nüshaları üzerinde yapılacak araştırmalar temin edecektir.

İşte burada tavsif edilen *Cavhar al-zāt* nüshası, meselenin küçük de olsa bir tarafını, kat’î olarak, bertaraf edecektir : Bu nüsha 10

Cemaziyelevvel 735/6. I. 1335 tarihinde yazılmış olduğu için, sahte de olsa, Sa'îd Nafîsî'nin iddia ettiği gibi, IX./XV. asırda yaşamış biri tarafından yazılmış olmasına imkân yoktur.

Nüşhanın tavsifi :

Konya, Müze 90 (teşhirde).

Tamir görmüş, meşin bir cilt içinde, 198 varak; 32 × 23,2 (24 × 17) cm. eb'adında; 31 satırlı, 2 sütun üzerine, girift bir nesih. Surh ve mavi bir cevdel içinde. Söz başları surh veya siyah kalın kalemle. Her sahifede yıldız süsler vardır. Varak 1 a'da yıldız ve siyah bir madalyanın üstünde ve içinde şunlar yazılıdır :

كتاب جواهر الذات تأليف فريد الدين محمد عطار رحمة الله عليه
لخزانه كتب شيخ الاسلام مرشد الانام امين الملة والدين ادام الله ظله

İstinsah kaydı : تمت (!) كتاب جواهر الذات من كلام سلطان المارفين :

... فريد الدين محمد عطار ... على يدى المبد ... عثمان بن محمد بن حسين بن ابوالفارس
البهوانى (?) ... فرغ من تحريره فى عشر جمادى الاولى سنة خمس وثلاثين وسبعماية

Baş : بنام آنك نور جسم وجانست خدای آشکارا ونهانست

45

Maḳāmāt al-ṭuyūr (Mantiḳ al-ṭayr)

Farîd al-Dîn 'Attâr

مقامات الطيور

فريد الدين عطار

'Attâr'ın en meşhûr mesnevîsi olup, bir çerçeve hikâyesi ile, onun içinde anlatılan ve tasavvûfî neticeler çıkarılan hikâyelerden ibârettir. Esas fikir kâinatta aranan Allah'ın bizzat mü'minde bulunmasıdır (bk. *İslâm Ansiklopedisi*, 'Attâr maddesi). Bu eser basılmış olduğu gibi, pek çok yazmasına rastlanmaktadır. Ancak bunların en eskileri bile VIII. h. asrın ilk yarısına çıkmadığı halde, aşağıda tavsif edilen yazmalar, VII. h. asrın sonlarına âittir ve, 'Attâr'ın eserlerinin henüz yapılmamış olan tenkidli neşirlerini hazırlıyacak olan nâşire yardımı olur ümidi ile, bu ve daha bir kaç eserinin bildiğimiz en eski yazma nüshaları aşağıda tavsif edilmiştir.

Nüşhanın tavsifi :

Konya, Müze 1734/1.

Varak 1a—102 a. İyi bir meşin cilt içinde, diğerleri ile beraber, 333 varak; 24,5 × 16 (18 × 11) cm. eb'adında; 25 satırlı, nesih; söz başları surh, noktalar biraz az, kahverengi mürekkep.

Bu kısmın istinsah tarihi (Varak 102 a) :

تم الكتاب المعروف بمقامات الطيور ثلاث عشر رجب عمت ميامنه سنة ثمانين وستاية
على يد الراجي ابراهيم بن عوض المراغي . . .

Konya, Müze 91/1 (teşhirde).

Varak 1 b—109 b. Yarı meşin bir cilt içinde, hepsi birden 349 varak; 31,2×2,22,6 (26,4×16,5) cm. eb'adında; sahifeleri dağılmış sonradan yapıştırılmış; ilk 9 varak kopmuş, sonradan eklenmiş. 23—25 satırlı, iri harfli nesih. Söz başları kalın surh kalemlerle.

İstinsah kaydı : تم كتاب المعروف بمقامات الطيور في ثامن عشرين سنة

ثلاث وتسعين (؟) وستاية على يد الضعيف ابراهيم بن عوض المراغي ابو . . .

Baş : آفرين جان آفرين پاک را آنکه جان بخشید و ایمان خاک را

46

Asrār-nāme

اسرارنامه

Farīd al-Dīn 'Attār

فریدالدین عطار

26 makalelik, tasavvufî hikâyelerden meydana getirilmiş bir eserdir (bk. *İslâm Ansiklopedisi*, mezkûr makale). Burada tavsif edilen nüshalar bizce mâlûm nüshaların en eskileridir.

Nüshanın tavsifi :

Konya, Müze 1734/2.

Varak 103 b—172 b. Tavsifi için bk. nr. 45

İstinsah kaydı : تم الكتاب المعروف باسمارنامه على يد المد الضعيف

تاسع عشر رجب سنة ثمانين وستاية (müstensih ismini süryanî harfleri ile yazmıştır) (Beyit adedi 3311 imiş).

Konya, Müze 91/2 (teşhirde).

Varak 110 b—181 b. Tavsifi için bk. burada nr. 45.

İstinsah kaydı : تم الكتاب المعروف باسمارنامه في خامس ذى الحجة سنة

ثلاث وتسعين (؟) وستاية الحمد لله . . .

47

Muşibat-nāme

مصیبتنامه

Farīd al-Dīn 'Attār

فریدالدین عطار

Bir sâlikin, Allah'ı kâinatta arayıp, sonra kendinde bulmasını anlatan ve muhtelif vesilelerle anlatılmış olan bir çok küçük hikâyeleri ihtiva eden bir mesnevîdir (bk. *İslâm Ansiklopedisi*, mezkûr makale).

Nüshaların tavsifi :

Konya, Müze 1734/3.

Varak 173 b—333 b. Tavsifi için bk. burada nr. 45.

Konya, Müze 91/3 (teşhirde).

Varak 182 b—349 b. Tavsifi için yukarıya bk.

İstinsah kaydı : . . . يد . . . على . . . بمصيبت نامه . . .

ابراهيم بن عوض المراغي ابوه في سادس عشرين شهر الله المبارك محرم سنة ثلث وتسعين (٢)
وستماية الحمد . . .

48

Maşnāvi

مشوى

(Cilt VII meselesi)

Mavlānā

مولانا

Mavlānā Calāl al-Dīn Rūmī (1207—1273)'nin *Maşnavi*'sinin altı cilt mi, yoksa yedi cilt mi olduğu, uzun zamandan beri münakaşa edilen bir meseledir. Eski menba'larda yedinci cilt hakkında, hiç bir kayıt yoktur. *Maşnavi*'nin meşhûr şârihi Rusûhî İsmâ'îl Dede, 1035/1662-3'de, VII. cilde âit 814/1411 tarihli bir yazma nüsha bularak, bunu şerh etmiş ve böylece VII. cilt yayılmıştır (bk. Mevlāna, *Mesnevî*, Veled İzbudak tercümesi, A. Gölpınarlı mukaddeme ve açılması, c. I, İstanbul, 1942, mukaddime, s. B ve C). Nitekim benim Konya'da gördüğüm müteaddid nüshalar arasında, ancak 1100 h.'den sonra istinsah edilmiş olanları 7 cilt olup, diğerleri 6 cilt halindedir. Bununla beraber, bu hususta bir karar verebilmek için, üslûp farkları ile beraber, VII. cildin eski nüshalarını arayıp bulmak ve onları tetkik etmek lâzım geldiği, bu meselede, ancak böyle bir tetkikten sonra, kat'î bir karara varmanın mümkün olacağı meydandadır. İşte bu gaye ile, *Maşnavi*'nin nüshaları araştırılırken, aşağıda tavsif edilen nüsha bulunmuştur ki, kanaatımca meseleyi kat'î olarak, halledecektir. Çünkü bu nüsha, Rusûhî İsmail Dede'nin gördüğünü söylediği 814 h. tarihli nüshadır ve, bildiğime göre, 7. cilde âit bundan daha eski bir yazma mevcut değildir. Nüshanın sonundaki kayıttan anlaşıldığı veçhile, aslen Tebrizli olup, Konya'da doğmuş olan ve Minûhiçer al-Tâcirî diye tanınan münşî Badî' al-Tabrizî tarafından istinsah edilmiş bir *Maşnavi* takımının son cildir. Nüshanın sonuna uzun istinsah kayıtları koyan bu zât, kendi nüshasını hangi nüshadan istinsah ettiğini söylemiyor. Nüshaya

bakılınca, ilk hatıra gelen şey, bu şahsın *Maşnavî*'nin 6 cildini istinsah ettikten sonra, onlara benzer bir cilt de kendisi yazmak hevesine kapılmış ve yazdığı cildi Mevlânâ'ya isnâd etmiş olduğudur.

Nüşanın tavsifi :

Konya, Müze 2039.

Ebrû kâğıt kaplı, yarı meşin bir cilt içinde, 69 sahife; 41,1 × 30 (34 × 27,7) cm. eb'adında; çift surh cedvel içinde, eski nüshalar tarzında bir nesih; kâğıt ta Mevlânâ'ya muasır olan nüshaların kâğıdı gibi; öyle ki, ilk bakışta, eski nüshalardan biri zannediliyor. Söz başları kalın surh kalemlerle.

İstinsah kaydı : ... اتفاق الفراغ من تليفه ... يوم اثنان او اسط شهر ... ذوالحجة ...
(Kenarda aynen şunlar yazılmıştır: Cild-i evvel ve sanîsine سنة اربع عشر من سنة المذكورة على يد المبد...
بدیع التبریزی محتدا والقونیوی مولدا المعروف بمنوچهر التاجری المنشی ...)

Baş : مجلد هفتم از جمله دفاتر مثنوی وطوامیر ممنوی

S. 4 a'da : ای ضیاء الحق حسام الدین سمید دولتت یابنده فقرت بر مزید
چونک از چرخ ششم کردی کدر ر فراز چرخ هفتم کن مفر...

49

Dīvān

دیوان

Hāfiz-i Şirāzī

حافظ شیرازی

İran edebiyatının en büyük gazel şâiri olan Şams al-Din Muḥammed Hāfiz-i Şirāzī (ölm. 791/1390) hakkında burada izahat vermeğe lüzum yoktur (bk. *İslâm Ansiklopedisi*, H. Ritter'in yazdığı Hāfiz maddesi, c. IV, İstanbul, 1948, s. 65 v.d., diğer kaynaklar orada gösterilmiştir). Hāfiz-i Şirāzī'nin *Dīvān*'ı fevkalâde meşhûrdur ve her kütüphanede bir çok yazması bulunduğu gibi, müteaddid defalar basılmıştır ve hâlâ basılmaktadır. Ancak son zamanlarda, bu *Dīvān*'ın oldukça bozulmuş ve içerisine Hāfiz'a âit olmıyan pek çok şiir ve beyitlerin ilâve edilmiş olduğu anlaşılmış ve en eski nüshalarına bakarak, bu *Dīvān*'ı aslî şekline irca etmenin, yâni hakikî bir tenkidli neşir yapmanın zarurî olduğu kabûl edilmiştir. Bundan dolayı Hāfiz *Dīvān*'ının en eski yazmaları araştırılmağa başlanmış ve ilk önce Tahran'da 827 h. tarihli bir yazmanın metni neşredilmiştir (1306 / 1928). Son zamanlarda, 813—814 h. tarihinde yazıl-

muş bir nüsha Ayasofya kütüphanesinde (nr. 3945) bulunmuştur. Aşağıda bahsedilen yazma h. 819 tarihli olduğundan, şimdilik Hâfiz *Dīvān*'ının eskilik bakımından 2. nüshası olacaktır.

Nüşanın tavsifi:

Konya, Müze 107/4 (teşhirde).

S. 81—375. Nüşanın kenarında. Tavsifi için bk. burada nr. 50.

Baş :

الا يا ايها الساق ادر كأسا وناولها كه عشق آسان نمود اول ولي افتاد مشكلا

شاه غازی خسرو کیتی ستان آنکه از شمشیر او خون می چکید

Bu nüshada, s. 376—456'da Maḥmūd Şabustarî'nin (ölm. 717/1317) *Gulşan-i rāz*'ı; s. 456—585'te İbn Yamīn'in (ölm. 745/1345) *Muḥatta'āt*'ı vardır.

50

Anīs al-‘ārifīn

Ḳāsim-i Anvār

انيس العارفين

قاسم انوار

Sayyid Mu‘īn al-Dīn ‘Alī Ḳāsim-i Anvār, şiirlerinde Ḳāsim veya Ḳāsimī mahlâsını kullanan mutasavvuf bir şâir olup, 757/1356'da Tebriz civarında Sarâb'da doğmuş, Şadr al-Dīn Ardabīlî'den tahsil görmüş, Horasan'a gidip, Timur ve Şâhruh zamanında, Herat'da bulunmuştur. Uzun seyahatlardan sonra, tekrar Horasan'a dönmüş, Cām kasabası yakınında, Ḥarcird'de 837/1434'te veya, Davlat-şâh'a göre, 835/1432'de ölmüştür (bk. *Tazkirat al-şu‘arâ*, Leiden, 1901, s. 346 v.dd.; Lāmi‘i, *Tarcuma-i Nafahât al-uns*, İstanbul, 1289, s. 663 v.dd.; E. G. Browne, *A Literary History of Persia*, III, 473—487; E. Ethé, *Grundriss der iranische Philologie*, II, 295; Ch. Rieu, *Catalogue of Persian Manuscripts in the British Museum*, II, 635 v.d.; Ethé, *Catalogue...*, I, 1567 v.dd.; Ivanow, *Catal.*, s. 261). Devrinin en büyük sûfî şâirlerinden sayılan ve türkçe şiirleri de bulunan Ḳāsim-i Anvār'ın nüshalarından burada bahsedilen *Dīvān*'ı, *Anīs al-‘ārifīn* ve *Risālat al-amāne* de denilen *Risāle-i cavrabiye*'si çok meşhûrdur ve sayısız yazmalarına tesâdüf olunur. Şu kadar var ki, burada tavsif edilen nüsha, 819 h.'de, yani şâirin hayatında ve ölümünden 16 sene evvel yazılmıştır.

Anīs al-‘ārifīn, kısa mensûr bir mukaddime ile başlıyan tasavvufî bir mesnevîdir ve nefis, ruh, kalb, aşk gibi bazı tasavvuf tâbirlerinin izahını da ihtiva eder.

Nüshanın tavsifi :

Konya, Müze 137/1 (teşhirde).

S. 2—50. Tâmir görmüş, meşin bir cilt içinde, hepsi birden 485 sahife; cildin üzerinde basma kabartmalar var, içinde mavi zemin üzerinde kabartma; 24,5×16,4 (15×9,5) cm. eb'adında; ortada 13, kenarda 25 satırlı, güzel bir talik. Söz başları yıldız veya surh; yıldız, siyah ve mavi cedvel içinde; s. 1'de güzel bir madalya ve üzerinde cildin ihtiva ettiği eserlerin adları yazılı. Her kısmın başında güzel bir başlık vardır.

İstinsah kaydı : كتبه البید الفقیر الحقیق تراب اقدام المساکین حسن النیات
الجوهری . . . فی التاریخ ہندمہ ماہ جمادی الاخر سنۃ ۸۱۹

Baş : منت خدایا جلت عظمتہ . . . اما بعد از حمد حضرت . . . حق سبحانہ
وتعالی بندۂ فقیر الی ربہ الحبیر علی بن نصیر بن ہارون بن ابی القاسم الحسینی التبریزی المشہور
بقاسمی . . . در ارادات انشاء این کتاب تقلب فرمود . . .

51

Risâla-i Cavarabiya

رسالہ جورابیہ

Ḳāsim-i Anvār

قاسم انوار

İki nüshası Ch. Rieu tarafından *Risâlat al-amâne* ismi altında tavsif edilen (bk. *mzk. esr.*, II, 636, 637), tasavvufî bir risâle olup, nazım ve nesir ile, karışık olarak, yazılmıştır.

Nüshanın tavsifi :

Konya, Müze 137/2 (teşhirde).

S. 51—81. Evsafi için bk. nr. 50.

Baş : شکر و سپاس و حمد بی قیاس سزاوار حضرتیت کہ . . .

Bu nüshanın kenarında meşhûr bâtinî şâir Nâşir-i Ḥusrav'ın (394—482/1004—1088) *Zâd al-musâfirîn* adlı eseri vardır.

52

Dîvân

دیوان

Ḳāsim-i Anvār

قاسم انوار

Bu sūfî şâirinin şüirlerini ihtiva eder.

Konya, Müze 137/3 (teşhirde).

S. 82—485. (819 h. tarihli nüsha, bk. burada nr. 50).

Baş : من بیچارہ سودا زہ (!) سرکردام کہ باوصاف خداوند سخن چون راتم

Son: از لذت عاشقی چو مسرور شوی
در لشکر عاشقان چو منصور شوی
از ظلمت خود اگر دی دور شوی
در نور شوی و عاقبت نور شوی

53

Divân

‘Abd al-Raḥmān Cāmī

دیوان

عبدالرحمن جامی

‘Abd al-Raḥmān b. Niẓām al-Dīn Aḥmad Cāmī (817—898/1414—1492), İran edebiyatının son büyük klâsik şâiri olup, burada hakkında izahat verilmesine lüzum olmayacak kadar tanınmış bir şahsiyettir (hayatı eserleri için bk. *İslâm Ansiklopedisi*, H. Ritter ve Z. V. Togan’ın yazdıkları Cāmî maddesi, diğer kaynaklar orada gösterilmiştir). Onun *Divân*’ının pek çok yazmalarına tesâdüf edildiği gibi, müteaddid basmaları da vardır. Bununla beraber, burada tavsif edilen *Divân* nüshası, 865/1461’de, yani ölümünden 31 sene evvel, istinsah edilmiştir. Bundan başka onun *Fâtihat al-şabâb* da denilen ilk *Divân*’ının 884/1480’de tertib edildiği hakkındaki kayıtların da (bk. H. Ethé, *Catalogue...*, I, nr. 1300 ; Ivanow, *mzk. esr.*, s. 271) esassız olduğunu isbât eder. Bu kayıt, olsa olsa eserin o tarihte Cāmî tarafından yeniden gözden geçirilip, belki tashih ve tenkih edildiğini gösterebilir.

Nüshanın tavsifi :

Konya, Müze 119 (teşhirde).

Tâmir görmüş bir cild içinde, 373 sahife; 17×11,4 (10,5×6,7) cm. eb’adında; yaldız, mavi ve siyah cedvel içinde, 14 satırlı, nefis bir ta’lik. S. 1’de bir madalya, s. 4’de güzel bir serlevha, sonunda Sultan Bayezid’in mührü vardır. S. 361’de muḳaṭṭa‘ât kısmı başlar.

İstinsah kaydı : تمت (!) الكتاب بمون الملك الوهاب على يد العبد الفقير...
عبد الرحيم بن محمد بن سراج الدين في عشرين رمضان المبارك سنة خمس وستين وثمانماية

Baş : اعظم اسماء عليم حكيم
تازه حدیثیست ز عهد قدیم
بسم الله الرحمن الرحيم
محترمان حرم انس را

54

Anbiyâ'-nâme

Şayḥ İbrâhîm Şabustarî

انبیانامه

شیخ ابراهیم شبستری

Bir nüshası aşağıda tavsif edilen *Anbiyâ'-nâme*’nin müellifi olan Şayḥ İbrâhîm Şabustarî, Sibavayh-i şânî diye tanınan âlim bir şâir

idi. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunamıyor. Ancak 917/1511 yılında, Mekke'ye giderken, yolda öldürüldüğü mâlûmdur (bk. Kâtib Çelebi, *Kaşf al-zunûn*, I, stn. 172; İbn al-İmâd, *Şazarât*, VIII, 68 "ölüm yılını 915/1509 olarak kaydetmektedir"; *GAL*, II, 194; *Suppl.*, II, 261 "diğer Osmanlı kaynakları burada gösterilmiştir"; Tarbiyat, *Dānişmandān-i Āzarbaycān*, Tahran, 1344 h.ş., s. 16).

Anbiyā'-nāme'nin şimdiye kadar, yalnız baş tarafından noksan olan bir tek yazması mâlûm idi ki, o da Bengale'de "Asya Cemiyeti" kütüphanesine âit bulnuyordu (nr. 1754; bk. W. Ivanow, *Concise descriptive Catalogue of the Persian Manuscripts in the Collection of the Asiatic Society of Bengal*, Calcutta, 1924, s. 799) ve daha evvel A. Sprenger tarafından tavsif edilmişti (bk. *A Catalogue of the Arabic, Persian and Hindustany Manuscripts of the Libraries of the King of Oudh*, c. I, Calcutta, 1894, s. 364). Burada verilen mâlûmat H. Ethé tarafından *Grundriss der iranische Philologie* (Strassburg, 1894)'de, yeni İran edebiyat kısmında (II, 206) iktibas edilmişti. Nüşhayı yeniden gözden geçiren Ivanow, eserin Gazan Han zamanında (694—703/1295—1304) yazılmış olabileceği fikrini ileri sürmüş, E. Storey de bu fikri kabûl etmiştir (bk. *Persian Literature*, London, 1935, I, 168). Halbuki yalnız *Kaşf al-zunûn*'a bakmak suretiyle, bu yanlış faraziyelerden kurtulmak ve eserin Gazan Han zamanında değil, X. / XVI. asrın başında veya biraz daha evvel yazıldığını tesbit etmek mümkün olurdu.

Aşağıda tavsif edilen nüsha tam olduğundan ve esasen Ivanow eser hakkında kâfi derecede bilgi vermediğinden, burada biraz fazla izahat vermek yerinde olacaktır. Eser *Şâh-nāme* vezni ile yazılmış olup,

نوی دل از انبیانامه ده	الهی بدل کامم از خانه ده
ازین انبیانامه نامم فزای	زخوان نوال تو کامم فزای

diye, daha ilk beyitte, ismini bildirerek, başlıyor. Üç tevhidden sonra, s. 8'de nat'lar başlar. S. 14'den itibaren de Ehl-i Beyt'i ögen bir kısım gelmektedir. S. 16'da, eserin yazılmasının sebebi izah ediliyor: Şayh İbrâhîm, kendisinde şiir söylemek kabiliyetini görmüş, yazacak bir mevzû ararken, peygamberlerin hayatına bakmış, nazma soku-lacak en iyi mevzûların bunlar olduğuna karar vermiş :

در سبب نظم کتاب (s. 16)

وزو در ناسفته سفته توان	سخن کرچه هرگونه گفتن توان
بمقدار مینست قدر سخن ...	ولی نزد دانا بهر انجمن
زبجر معانی بدل شبنمی ...	مراکز سخن بود در لب نمی
زهر داستان جست وجو کردمی	بهر جا نظر سوسو کردمی
کرامی تر از قصه انبیا	ندیدم در آن جمله کار و کیا
بصورت بمعنی حقیقت کرای ...	همه داستانهای او دلکشای
همه قهر شیطان در اخبار او...	همه زجر نفس اندر آثار او (s. 17)
که در سلك نظم آرم این داستان	دل از صدق زد بوسه بر آستان
که روشن شود زوره دین و داد...	نهم انبیا نامه را نهاد
بر آرم نوایی باهنگ خاص ...	به اورنگ معنا دهم رنگ خاص
کنم شهره چون داستان شهان ...	بگویم کزین نامه نام مهان
نه چون رستمند و چو اسفندیار ...	سمران سر افراز این کارزار
بمراگان ازان راه رویم غبار ...	مرا آن شرف بس کزین کار و بار

S. 18'de, kendi hâlini tavsif etmek için, bir fasıl ayıran şâir, maalesef kendisinden çok az bahsediyor. Ancak tâliinin iyi olmadığını, me-tânın, yâni şiirlerinin, alcısı bulunmadığını söyleyerek, ihtiyarlığından bahsedip, eserini kimseye takdim ve ithaf etmediğini anlatıyor:

در وصف حال خود گوید

متاع ترا کس خریدار نیست...	خمش کن که بخت تو بیدار نیست
ببازار پیغمبران کن مراد...	برویک دو روز این متاع کساد
کس آواز جنکش نمیکرد کوش..	به پیزی ولرزیدن دست و دوش

Bundan sonra, sırası ile, gayb ve şahâdet âleminin derecelerinden (s. 21 v.dd.), nefs-i küllînin zuhûrundan (s. 25 v.dd.) ve gökler ile yerin yaratılmasından (s.28 v.dd.) v.s.'den sonra, s. 30'da Âdem 'in hayatını, kisasını anlatır. Sıra ile bütün peygamberlerin kıssalarını naklettikten sonra, s. 509'da Peygamberin hayatına geçer. Bu kısım şöyle başlar :

بنام خداوند دانای راز خدای همه وز همه بی نیاز

S. 699'da Hulefâ-yı Râşidin 'e, Abū Bakr 'in hayatı ile, başlar. S. 707'den itibâren mâsûm imâmlar kısmı 'Alî b. Abî Tâlib ile başlar. S. 750'de Cennet ve Cehennem tasvirleri gelir.

Anbiyā-nāme, bu nüshada, s. 777'de biter. Bunu takip eden 3 sahife kitabın hâtimesidir. Şayh İbrâhîm orada eski şâirlerin her mevzûa chemmiyet verdikleri hâlde, Peygamberlerin hayatlarından bahsetmediklerini, bunun kendisine nasip olduğunu anlatır :

در ختم کتابت

... به پیروزی آغاز وانجام یافت	بین کاتبانامه اتمام یافت
... زخوان سخن پروری بوده بهر	زروزی که دانا دلانرا بدهر
... سرشتند یک راست و صد دروغ	زهر داستان هر یکی در فروغ
... بهر سو در افکنده هنگامه	بوشته بی نام شهنامه
... که افزون بر آن کس نکیرد قیاس	درو بزم ووزی نهاده اساس
... بدلها زشوق اندر افکنده شور	زلیلی زجنون بتمام به سور
... نموده بر آن شادمانی بسی	زهر صفره قرصی بدست کسی
... ترش دوغ خود شهدی انکاشتند	همه درها صاف پنداشتند
... وزین نوش بی نیش کامی ندید	کس از انبیانامه نامی ندید
... که نادیده	(s. 778) نصیب تو شد خوانی اینسان شکر
... بشکری که شایسته درکار شو	بدین نعمت از حق در اقرار شو

Şâir, galiba eserini bitirdikten sonra, bir an için, onu bir hükümdara takdim etmek arzûsuna düşüyor. O zaman, kendi kendine nasihat vererek, böyle bir "metâr" pazara çıkarmamasını, gönül kuşunu her dâneye râm etmemesini ve siyah yüz ile mahşere geldiği zaman, bu kitap sayesinde, kazanacağı şefâatin kendisine kâfi geleceğini söyler :

... بخود چون خسان این کسادى مکن	متاع چنین را مزادى مکن
... حذر کن زدیوان بیغوله کرد	درین وحشت آباد شادى نورد
... از آنسان گذرکن که کوبند زه	وزین دامکاه کره برکره
... زدام بلا سوسى بالا خرام	مکن مرغ دلرا بهر دانه رام
... که مغزت شود ... پوست (؟)	شکيا شو اندر بلاهاى دوست
... جز آن دیده بر هیچ چیزى مدار	وزین انبیانامه در ختم کار
... بمحشر در آبی بروی سیاه	که فردا که از تاب جرم کنه
... تلافی تقصیر طاعت بود	ازیشان بحرمت شفاعت بود

Gayet selis ve açık bir üslûp ile yazılmış olan eseri şâir okuyucularına emânet eder (s. 779):

نه شمريست از صنعت آراسته بايهام و تجنيس پيراسته
 سرا در سخن زين نوآيين سرود غرض جز اداى حقيقت نبود ...
 چو من زو بردم وگيلش تو باش بايين فراهى كيفيلش تو باش ...
 Eserin hepsi 35.000 beyitten fazla tutmaktadır.

Nüshanın tavsifi :

Konya, Müze 131 (teşhirde).

Meşin bir cilt içinde, 780 sahife; 27,5×19,3 (19,7×12,2) cm. eb'adında; s. 78'e kadar yıldız cedvel içinde, burada kitap bitmiş gibi, bir *tamma* kelimesi var, sonra s. 81'de devam ediyor. 4 sütunlu, 23 satırlı, başta daha çok itinalı nesta'lik. Söz başları surh ve mavi. Güzelce bir başlık var.

İstinsah kaydı : تمام شد این انبیانامه از گفتار عالم ربانى المختص بمواطن الملك السبحانى ... شيخ ابراهيم الشبستري در اوایل شهر جمادى الاخر سنة ثلث وخمسين و تسمیایه

Baş : الهی بدل کامم از خانه ده نوای دل از انبیانامه ده

II. MENSÜR EDEBÎ VE TASAVVUFÎ ESERLER

55

Şarh al-Ta'arruf li-mazhab ahl al-taşavvuf

شرح الترف لمذهب اهل التصوف

380/990 veya 385 veya 390'da ölmüş olan Abū Bakr Muḥammed b. İshāk al-Kilābāzī, eski ve büyük sūfilerden biridir. Onun kısaca *al-Ta'arruf* adı ile mâruf olan eseri de, umûmî olarak tasavvuf hakkında yazılmış olan ilk eserlerden biridir ve çok iyi yazmaları olduğu gibi, A. J. Arberry tarafından metni basılmış (Kahire, 1933) ve ingilizceye tercüme edilmiştir : *The Doctrine of the Sufis*, Cambridge, 1936. Bundan başka arapça eski bir kaç şerhi mâlûmdur (bk. *GAL*, I, 200; *Suppl.*, I, 369).

Aşağıda tavsif edilen nüsha, bu eserin farsçaya tercümesi ve şerhi olup, başka bir yazması bizce mâlûm değildir. Çok iyi yapılmış olan şerhin kimin yazdığını gösterecek bir kayda tesadüf edilmiyor. Ancak nüshanın üzerinde 616/1120 tarihli bir vakıf kaydı bulunduğundan, bu tercüme ve şerhin bundan evvel yapıldığı muhakkaktır.

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 5467.

Selçukî tarzında, basma tezyinatlî, meşin bir cild içinde, 207 varak; 25,5×17,5 (22,5×14,3) cm. eb'adında; yazı, varak 163 b'den sonra 17,5×13 cm. eb'adında. Baş tarafta 32 satırlı, sonlarda 19 satırlı, başta az noktalı gayr-ı muntazam, sonda muntazam Anadolu neshi. Kahverengi mürekkep ve kâğıt. Ferağ kaydı yok; VI. h. asır.

Hâce-i Cihân diye ma'ruf Ahmed b.... (?) b. Süleyman tarafından 616 h. vakfedilmiş.

Baş : بسمه ... الحمد لله المحتجب بكبريائه عن درك العيون سياس
مرآن خداي را كه محتجب است بجزركواري خود از دريافتن چشمها محجوب ومحتجب هر
دو آن باشد كه او را نه بينند . . .

Varak 52 b'de boş kalmış bir sahife üzerinde: البياض صحيح مانسبت
ولكن لا يصلح

(Bir müellif nüshası intibâını vermektedir).

56

Ṭabaḳât-i şūfiya

طبقات صوفيه

‘Abd Allāh al-Anṣārī

عبد الله الانصاري

İslâm âleminin büyük ve mühim sūfîlerinden biri olup, 326 Şabanında (Mayıs 1006) doğmuş, 481 Rebiülâhîrinde (Temmuz 1088) ölmüştür. Onun en tanınmış eserlerinden biri olan *Ṭabaḳât-i şūfiye*'si, esas itibâriyle ‘Abd al-Raḥmân al-Sulamî'nin (ölm. 412/1021; bk. *GAL*², I, 218) *Ṭabaḳât al-şūfiya*'sinin genişletilmiş bir şekilde farsçaya tercümesidir. Ancak bu tercümede Herat mahallî şivesi kullanılmış olduğundan, daha sonra ‘Abd al-Raḥmân Câmî (ölm. 898/1492; bk. *İslâm Ansiklopedisi*, Câmî maddesi) bunu edebî farsçaya çevirmişti. Sūfîlerin hâl tercümesinden bahseden bu eserin yazmaları çok az olup, en eskisi, Nafiz Paşa kütüphanesinde (nr. 426) bulunan nüshadır ki, 771 tarihlidir; bundan sonra Nuruosmaniye, nr. 2500 nüshası gelir ki, 839'da istinsah edilmiştir (bk. W. Ivanow, *Concise descriptive Catalogue*, Calcutta, 1924, s. 78 v.dd.; H. Ritter, *Philologica VIII, Der Islam*, XXII, 1934, s. 93 v.dd.; içindeki halk kelimeleri için bk. W. Ivanow, *Tabaqat of Ansari in the old language of Herat*, *JRAS*, 1923, s. 1—34).

Nüşhanın tavsifi:

Yusuf Ağa 677. Varak 1 b—139 b.

Tamir görmüş bir cilt içinde, hepsi 220 varak; 21,6×13 (16,2×8,5) cm. eb'adında, 23 satırlı nesih. Söz başları surh.

İstinsah kaydı : تمت هذه النسخة الشريفة ... على يد ... عبدالرحيم بن يحيى بن محمد :
سياوشانى في غرة محرم الحرام سنة ٨٦٣

الحمد لله حق حمده ... قال الشيخ الامام ... ابو اسمعيل عبدالله بن ابي :
منصور محمد الانصارى ابو منصور قدم هراة مع احنف بن قيس في زمان عثمان ...

57

Ma'ārif

معارف

(C. IV ?)

Sultān al-'ulamā' Bahā' al-Dīn Valad

سلطان العلماء بهاء الدين ولد

Mevlāna'nın babası Sultān al-'ulamā' Bahā' al-Dīn Muḥammed b. Ḥusayn b. Aḥmed al-Bakrī al-Ḥaṭīb (ölm. 628/1231)'in *Ma'ārif-nāme* adlı 3 ciltlik eserinin pek çok yazmaları vardır (bk. H. Ritter, *Philologica XI: Maulānā Galāladdīn Rūmī und sein Kreis, Der Islam*, XXVI, 1940, s. 140 v.d., diğer kaynaklar ve *Ma'ārif-nāme* yazmaları burada gösterilmiştir). Bu kitap, bir nevi va'zlar mecmuası telâkki edilebilir. Seçilmiş âyet ve hadîsler esas alınarak hazırlanmış olan bu va'zlar, bâzan ahlâkî öğütler verdiği gibi, bâzan da Sultān al-'ulmā'ın şahsî kanaat ve düşüncelerini gösterir. Mevlānā'nın tahsili, terbiyesi ve tasavvufî kanaatleri ve bunların meydana gelişi tetkik edilirken, babasının kanaat ve düşüncelerine bakmak, usûl bakımından, en tabîi bir zarûettir. Buna rağmen Sultān al-'ulamā'ın eserinin, henüz sathî olarak bile, tahlil edilmediğini ve basılmamış bir halde durduğunu ilâve etmek lâzımdır. Burada onun yeni bir eserinden bahsedilecektir.

Bu eser, esas itibâriyle, *Ma'ārif-nāme*'ye benzer. Fakat burada şahsî müşâhedeler daha çok yer tutar. Öyle ki, bunu onun günlük hissiyatının kaydedildiği bir hâtıra kitabı telâkki etmemiz mümkündür. Fakat maalesef Sultān al-'ulamā'ın etrafındaki şahıslardan ve tarihî hâdiselerden hemen hiç bahsetmez. Yalnız bir yerinde Şu'ayb adlı birine fena sözler söylediğini ve bunun tasiri ile, ruhunda bir sıkıntı duyduğunu anlatıyor. En sonunda ise, h. 607 senesinde gördüğü

bir rüyadan bahsediyor. Elhasıl bu eser, 3 ciltlik *Ma'ârif-nâme*'nin bir tek nüsha olan bir 4. cildi veya Sultân al-'ulamâ'nın hâturâtı olmalıdır.

Nüşhanın tavsifi :

Konya, Müze 2125.

Kâğıt bir cilt içinde, 106 varak; 24,5×16,5 (20,5×13,5) cm. eb'adında; 19 satırlı nesih. Kitap baştan ve sondan noksandır.

İstinsah kaydı yok, h. VII. asır. Başta: معارف سلطان علما جلد رابع .

Baş : بلاغۃ ویری فی زمان علما من طرب وصدق و عشق و فی زمان علما من الحیرة و فی زمان صور الحسان و فی زمان علما من انواع العقوبات فقی کل زمان ذهب به الله علی ...

Son : سلطان و خش (؟) ده سال دیگر بزید و ملک راند و بدوی ملک : (؟) بقلج تکن باز کردد نه بیغان تکن این خواب در ماه ربیع الاول سنه سبع و ستیامه ... (؟)

58

Cevâmî' al-hikâyât va lavâmî' Muḥammed b. Muḥammed al-'Avfî
al-rivâyât

جوامع الحکایات ولوامع الروایات

محمد بن محمد الموقی

'Avfî, XII. asrın sonları ile XIII. asrın başlarında yaşamış bir ediptir (hayatı takriben 1171—1233; bk. *İslâm Ansiklopedisi*, M. Fuad Köprülü'nün yazdığı Avfî maddesi). Onun *Cavâmî' al-hikâyât*'ı, her biri 25 bâba ayrılmış 4 kısımdan ibâret olup, her kısımda yüzlerce hikâye vardır. Bunların bir kısmı tarihî hikâyeler olduğundan, tarih bakımından da mühimdir. Bu eserin gerek İstanbul'da ve gerekse Avrupa kütüphanelerinde müteaddid nüshaları vardır (bk. Muḥammad Nizâm al-Dîn, *Introduction to the Jawâmî' ul-hikâyât wa lavâmî' ur-rivâyât*, GMNS, VIII, London, 1929). Aşağıya tavsif edilen nüsha tam olup, görünüşe göre, oldukça iyi bir nüshaya benzerdir.

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 814.

Şemseli, zincirekli, meşin bir cilt içinde, 371 varak; 32,2×22,3 (26,5×16) cm. eb'adında; siyah ve yıldız cedvel içinde, 31 satırlı nestalik; söz başları mavi veya yıldız. Varak 1 b ve 2 a'da çok güzel iki levha. İstinsah kaydı yok. H. IX. asır.

Baş : حمد وثنا مبدعی را که از بدایت صباح وجود تانہایت رواج عدم :

هر چه هست پادشاهی اوست ...

Tuĥfat al-mulūk va naġīhat
al-‘acā’ib

Alī b. Abī Ĥafş al-İşfahānī

تحفة الملوك ونصيحة العجائب

علی بن ابی حفص الاصفهانی

Tuĥfat al-mulūk, Sa‘dī’nin *Gulistān*’ı ve İnan edebiyatında numûneleri pek çok olan nasihatnâmeler tarzında bir eser olup, aynı zamanda mühim bir kaç tarihî kaydı da ihtiva eder. 1939 senesinde, Londra’da British Museum’da, bulunan 761 h. tarihli bir nüsha (or 7863) ile Leiden’de bulunan nüsha esas alınarak, Tahran’da basılmıştır. Ancak birinci nüsha, esâsında dağınık olan bir nüshanın dikkatsiz bir kopyası olup, metin tamamıyla birbirine karışmış bir vaziyettedir; diğeri ise, asıl metnin üçte biri derecesinde bir kısaltmasıdır. Bu nüshalarda, üstelik, mukaddimenin müellif adını ihtiva eden parçası noksandır ve eser bugüne kadar müellifi meçhûl telâkki edilmekte idi. Burada, parçaları muhtelif ciltlere dağılmış olan nüshada, mukaddime tam olarak, mevcut olduğundan, müellifin ‘Alī b. Abī Ĥafş b. Faķih Maĥmûd al-İşfahānī adlı biri olduğu anlaşılıyor.

Bu nüsha, eserin yazıldığı devir hakkında da mevcut kanaati biraz daha kat’ileştirmektedir. Şimdiye kadar yazılış zamanını tesbit için elimizde iki esas vardı: 1. Eserin içinde (Tahran tab’ı, s. 112), müellif *Derbend*’in Moğollar tarafından zabtedilmesinden bahsetmektedir ki, bu vak’a takriben 618 h. ’de vukua gelmiştir; 2. O zamana kadar mâlûm olan nüshası 761 tarihlidir; o halde eser, bu iki tarih arasında yazılmıştır. Halbuki bizim nüshamız muhakkak surette VII. asır ortalarına âittir. Hattâ müellifin Moğollardan bahsederken kullandığı عليهم البوار (‘‘Tanrı onları helâk etsin’’) bedduâsı da, Moğol istilâsının acılarının henüz sıcak bir hâlde hissedilmekte olduğu bir zamanda yazılmış olduğunu gösterir. O halde *Tuĥfat al-mulūk* VII. / XII. asrın ilk yarısında yazılmıştır.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 5486 (Sadreddin vakfi).

Perişan kâğıt ve formalardan meydana gelmiş olan bir cilt içinde, 4. yerde, kitabın en başından 8 varak. 24,4 × 15 (18,5 × 11) cm. eb’adında, 15 satırlı muntazam nesih, söz başları surh. İstinsah kaydı yoktur; Sadreddin vakfindan olduğuna göre, h. VII. asır.

شكر وسپاس بی متتهای حضرت آن خدایرا که مستحق حمد
 اما بعد بدانک مصنف این کتاب علی بن ابی حفص بن فقیه محمود الاصفهانی رحمة الله علیه . . .
 چنان فرموده است کی بزرگان وامرای ماتقدم وملوکان عصر از من بیچاره . . . در باب
 نصایح وادب همه چیز ترتیب کرده آید . . . (2 a) این بیچاره . . . از هر کتابی . . .
 جمع کردم . . . در غایت خوبی چنانک درین عصر کسی ندیده بود . . . ودر تألیف آوردم
 واورا تحفة الملوك ونصیحة العجائب نام نهادم . . . وهم وضع کتاب در پانزده باب
 وضع کرده آمد . . .

Yusuf Ağa 5489 (Sadreddin vakfi).

Dağınık yaprak ve kurrâselerden meydana gelmiş bir ciltte, s. 53—72. 3. bâbın sonu ile 4. bâbın baş tarafları.

Yusuf Ağa 5892 (Sadreddin vakfi).

Aynı şekilde meydana gelmiş bir ciltte, s. 229—250. 9. bâbın sonları ile 10. bâbın başları.

Yusuf Ağa 5484 (Sadreddin vakfi).

Aynı şekilde meydana gelmiş bir ciltte, s. 193 — 230. 11. bâbın sonları ile 15. bâbın başlarına kadar.

60

Tarçuma-i Makâlât-i Şadr al-Dîn al-Könavî

ترجمه مقالات صدر الدین القنوی

Şadr al-Dîn al-Könavî (ölm. 672 / 1273; bk. burada nr. 37) 'den tercüme edilmiş olan bu eser, arapçayı o kadar iyi bilmeyenler istifâde etsinler ve mütercimi hayır duâ ile ansınlar diye, farsçaya çevrilmiştir. Nüsha h. 673 senesinde, yani Şadr al-Dîn al-Könavî 'nin ölümünden bir yıl sonra istinsah edilmiştir. Bu asırlarda Anadolu 'da yazılmış olan eserlerin mukaddimelerinde, umûmiyetle faydasının daha geniş olması düşünüldüğü için öyle yapıldığı kaydedilmiştir (bk. A. Ateş, *XII - XIV. asırlarda Anadolu 'da farsça eserler, Türkiyat Mecm.*, VII-VIII, cüz 2, s. 124, 126, 128). Buna bakılarak, bu tercümenin Anadolu 'da, Kon-ya 'da yapıldığı katî'yetle iddia edilebilir.

Nüşhanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4866 (5620).

Mecmua. Siyah, meşin bir cilt içinde, 114 varak; 17×12,5 (12,6×9,3) cm. eb'adında, 13—18 satırlı, hepsi aynı elden çıkmış şahsî Anadolu neshi. Söz başları surh.

İstinsah kaydı (varak 32 a) : تمت هذه الرسالة . . . رمضان سنة ثلث وسبعين
وستاية

Varak 52 b : تمت في تاريخ احدى عشر ذى القعدة سنة ثلث وسبعين وستاية

Varak 112 b : تمت الالواح العمادية . . . بلفت عراضا بالاصل المنقول عنه . . . يوم الثلثا
ثامن من شهر . . . ذى الحجة سنة ثلث وسبعين وستاية . . .

1. 1b—32a. *K. Meṭālī-i imān*, Naṣīr al-Dīn Ṭūsī.

Baş : سپاس باذ رافع حجب وهادی سبیل را . . . وبعد چون ببعده عهد نبوت بساط

حق . . .

2. Varak 33 b—52 b. *Tarcuma-i Makālāt-i Şadr al-Dīn*.

Baş : شکر وسپاس خدای را که اعیان اهل عیاز بواسطه ذکر ذاتی اصلی

وتوجهات . . . اما بعد این موجزست معجز در بیان حقیقه توجه بحق بر اوضاع اقسام
ذکر واحکام وشرايط وثمرات ونتایج آن ، ترجمه افتاد از اصل نسخه انشاء . . . صدر
الحق والدين محمد بن اسحاق بن محمد رضی الله عنه برای اصحاب ذوق . . . که ایشانرا
در لفت عرب حوضی زیادت نبوده است تا منتفع شوند . . . وما را بدعاه خیر یاد کنند . . .
زبان فارسی بنفایت تنک است . . .

3. Varak 59 b—112 b. *Al-Alvāḥ al-Imādīya*.

Baş : بسمله . چون نزدیک من مکرمات فلان متواتر شد مرا فرمود که . . .

61

Ma'ārif

معارف

Sultan Valad

سلطان ولد

Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin oğlu ve halefi Bahâ' al-Dīn Muḥammed Valad 623'de doğmuş ve 10 Receb 712'de ölmüştür (bk. H. Ritter, *mezkr makale, Der Islam*, XXVI, 1942, 229 v.dd.; diğer menba'lar orada gösterilmiştir). *Ma'ārif-i Valadī* diye meşhûr olan bu eserin pek çok yazmaları vardır. Fakat aşağıda tavsif edilen bu nüsha, 677 h. 'de, yani Sultân Valad 54 yaşında iken, ölümünden 35 sene evvel, istinsah edilmiştir ve mâlûm en eski nüshasından (Yeni Cami 698; 740 h. tarihli) 63 yıl daha eskidir.

Nüshanın tavsifi :

Konya, Müze 78 (teşhirde).

Yarı meşin bir cilt içinde, 368 sahife; 28×20 (20,5×14,5) cm. eb'adında; 13 satırlı, Anadolu neshi, söz başları surh, yazılar biraz silinmiş.

تمت الكتابة ... على يد ... خضر بن عبدالرزاق المولوى ...
 فى وقت الضحى يوم الاربعاء فى اوائل شهر جماد (!) الاخر بتاريخ سنة سبع وستين وستمائة
 والحمد لله ...

انبا واوليا كه هر يكى بمجزه وكراماتى مخصوص ومشهور بوذه اند علماء : باء
 ومحققان مى كویند كه حق تعالى هر يكى را از ایشان چیزى بخشید ... ولد مى كوید ...

62

(Tarcuma-i) Risāla-i Fāzon

ترجمه رساله فاذن

Sokrat 'ın ölümü ile talebesi Eflatun 'un bunun hakkında yazdığı *Phédon* adlı eseri mâlûm ve meşhûrdur. Aşağıda tavsif edilen nüsha bunun arapçasından farsçaya yapılmış bir tercümesidir. Bildiğime göre, başka hiç bir nüshası mâlûm olmıyan ve felsefe tarihine cüz'î de olsa yeni bir bilgi katan bu nüsha hakkında biraz fazla izahat verilecektir.

Kendisinden "bende-i zaif" diye bahseden, fakat ismini yazmıyan mütercimim mukaddimede anlattığına göre, Fāzon adlı hakîm (aslında aynen böyledir; halbuki Arap menbaları, meselâ İbn al-Nadîm, *K. al-Fihrist*, nşr. Flügel, Leipzig, 1871, s. 246; al-Kiftî *Ihbâr al-ulamâ*³, s. 14, bunun Eflâtun 'un eseri olduğunu biliyorlar), Sokrat ölürken, söylediği vasiyyet ve nasihatları ihtiva eden bir eser yazmış ; fazıllardan biri ondan bâzı fasılları seçip, fasih arapçaya tercüme etmiş. Arapçayı iyi bilmiyen bâzı kimseler onu iyi anlayamıyor ve bu güzel eserden istifâde edemiyorlarmış. Mütercim bundan sonra, asıl isim ve lâkabı silinmiş ve yerine yazılanlara göre Asad al-mulûk va 'l-salâtin Faḥr al-dunyâ va 'l-şarî'a va 'l-dîn diye lâkablar verilen bir hükümdarın, bunu farsçaya tercüme etmesini istediğini kaydediyor. Bu suretle onun faydası daha geniş olacakmış. Kendisi, bu eserde müellifinin kastedtiği mânâyı anlayacak kimselerden olmadığı halde, verilen emri yerine getirmek için, eseri tercüme etmeğe koyulmuş :

... اما بعد بنده ضعیف ... مى كوید كه ... از محققان حکماء الهی سقراط حکیم ...
 بوده است او را اجبار کرده اند جمعی (88 b) از ظلمه بشر بسم قاتل ... حکما كه از مستفیدان
 او بودند مثل فاذن وقابس وقریطن وغیر ایشان حاضر شده اند وازو وصایا ونصایح استماع
 مى کرده فاذن کتابی نبشته است مشتمل بر وفات او وآنج در وقت وفات گفته است بعضی

از فضلا از ان کتاب فصلی چند استخراج کرده است و بلفت عربی فصیح آنرا مدون گردانیده بعضی اذهان که در عربیت قصوری داشتند فهم آنرا مستصحب شمرده کاینجی ازین فوائد محظوظ نمیگشتند چون حال برین منوال بود اشارت عالی نافذ شد از حضرت خداوند اعظم... اسد الملوك والسلاطين فخرالدنيا والشريفة والدين... (88 b) کی آنرا بزبان پارسی ترجمه کرده شود تا فائده آن عام باشد... این ضعیف اگرچه اهل آن نبود که این حقایق حکمت را چنانکه مقصود آن فیلسوف محقق بوده است فهم تواند کرد (89 a) المأمور معذور شرح کرد و بقدر فهم خود آنرا ترجمه کرد اگر مطابق حق بود فهم من الله الکریم والا فنی...

Tercümenin yapıldığı zaman ve yere gelince, bu hususta hiç bir kayda teşâdüf edilmiyor. Bununla beraber bir takım faraziyeler serdetmek kabildir. Evvelâ aşağıda tavsif edilen nüsha, Kadı Burhaneddin'in hayatında ve onun yanında yazılmış olan bir *Iksir al-sa'âdât* nüshası ile (bk. burada nr. 20) aynı yerde bulunmaktadır. Her iki eserin kâğıtları aynı olduğu gibi, yazısının da aynı kaleminden çıktığı muhakkak telâkki edilebilir. Sonra umûmiyetle bu devirde Anadolu'da yazılmış olan farsça eserlerde, bu dilin bu ülkede arapçadan daha iyi bilindiğinin kaydedildiği mâlûmdur (bk. A. Ateş, mezkûr makaleden başka Astarâbâdî, *Bazm u razm*, mezkûr neşir, mukaddime s. 11—12, metin, s. 537 v.d.). Bunlara bakarak, eserin Kadı Burhaneddin zamanında, yani VII./XIV. asrın sonunda, tercümeye başladığı ve belki onun anî ve beklenmedik ölümü üzerine (801/1398), adı eserden çıkarılarak, memdûh adı yerine bir takım lâkaplar konulduğu, yani bu tercümenin XIV. asırda Anadolu'da yapıldığı kuvvetle iddia edilebilir.

Nüşanın tavsifi :

Bursa, Hüseyin Çelebi 504/2.

Varak 67 b—87 a. 14 × 10 cm. yazı eb'adında; 13 satırlı, divânîye benzer bir yazı. Mukaddime bir beyaz sahifeden sonra geliyor ve eser bir müsveddeye benziyor. H. IX. asır.

Baş : ... سر واجب الوجود را شاید ...

63

Badāyī' al-sihr fī şānāyī' al-şī'r

بدایع السحر فی صنایع الشمر

Ahmedî

احمدی

Edebî san'atlardan bahseden ve başka bir nüshası bizce mâlûm olmayan bu eser, isminden de anlaşılacağı gibi, meşhûr İran edip

ve şâiri Raşid al-Din Vatvât'ın (481—578 / 1088—1182) *Hadâ'ik al-sihr fl dakâ'ik al-si'r* adlı eserinin (bk. nşr. 'A. İkbâl, Tahran, t.s.), yeniden gözden geçirilmesi ve ıslâh edilmesi suretiyle yazılmıştır. Müellifin isminin veya mahlâsının Ahmedî olduğu *Mirkât al-adab* kısmındaki şu beyitlerden anlaşılıyor (varak 100 b) :

کوشها بر احمدی نه که چو دیده کوشها کردی و درّی نیابی تو بدین زب و بها

Varak 109 b:

شکر حق که ساخت میزان الادب را احمدی با چنین نظمی کزو پرکشت کوه کوشها

Varak 118 b:

شکر زدان را که میار الادب را ختم کرد احمدی با این چنین نظم لطیف و دلکش

İşte bu sanatkâr, eserini Macd al-Davla va 'l-Mille 'İsâ Beg için yazmıştır. Bu şahıs hakkında bir de şu teferruatı biliyoruz: Ahmedî, onun Hamza adlı oğluna okunmak üzere, bir nüshası aşağıda tavsif edilen *Mirkât al-adab* adlı eserini kaleme almıştır. Bunlar ilmi himâyesi ile meşhûr olan Aydın-oğullarından 'İsâ Bey'i (749—793/1348—1391) hatırlatıyor ; filhakika onun Hamza adlı bir oğlu vardı ki, sonraları Osmanlılara iltica etmiştir (bk. Halil Edhem, *Düvel-i islâmiye*, İstanbul. 1927, s. 280; M. Fuad [Köprülü], *Anadolu beyliklerine dâir notlar*, *Türkiyat Mecm.*, c. II, İstanbul, 1928, s. 9). Buna nazaran Ahmedî XIV. asırda Anadolu'da yaşamış, farsça yazan bir şâir olmalıdır ¹.

Nüshanın tavsifi :

Konya, Müze 2540/1.

Varak 1 b—72 a. Selçukî tarzında tezyinatlı meşin bir cilt içinde, 118 varak; 27,4×18,2 (19,5×12,5) cm. eb'adında; çift surh cedvel içinde, 13 satırlı açık ve vazih, güzel bir nesih. Söz başları yaldız. Güzel ve hususî tezyinatlı bir başlık.

İstinsah kaydı : بفرخی وسادات تمام شد مخمصر بدایع السحر ... فرغ من کتابه

هذا الكتاب ... احمد بن حاجی محمود الاقصرای ... وذلك فی ۲۲ من رمضان ... سنة ۸۳۵

¹ Kıymetli talebem ve arkadaşım Nihat Çetin, bu nüshanın mevcudiyetini bildirmek için, *Tarih dergisi* ne yazdığı makalede (c. II, sayı 3-4, İstanbul, 1952, s. 103—108), müellifin *Tevârîh-i Âl-i Osman* ı yazan meşhûr osmanlı şâiri Ahmedî olduğunu kabul ediyor. Bu şâirin Aydın oğulları ile alâkasına dâir hiç bir kayıt yoksa da, bu fikir oldukça şâyân-ı kabul görünmektedir. Bununla beraber nüsha hakkındaki yukarık ı izahların neşrinin yine de faydalı olacağını sanıyorum.

الحمد لله الذى اشرفت بنور جود وجوده... طوابع انجم وبدور... (2 a) : Baş :
 اما بعد... ارباب طبابع سليمة... را واضح شود که علم بدیع را... (2 b) فضلی است باهر...
 (3 b) این رساله را... موسوم ببدایع السحر... بر قلم آورد و خلاصه مضمون حدایق السحر را
 بازواید شواهد... درین درج کرد...

64

Mirkāṭ al-adab (?)

مرفاة الادب

Aḥmedī

احمدی

Kısa bir mensûr mukaddimeden sonra, arapça için, 50 kıt'alık manzûm bir lûgat, 27 kıt'alık muhtelif ilimlere dâir bilgiler, biri sarf, diğeri nahiv ilmine dâir olmak üzere, iki kasideyi ihtiva eden bir eser olup, şâir, arap sarfı için yazmış olduğu kasideye *Mizân al-adab*, nahvi için olan kasideye *Mi'yâr al-adab* adlarını vermektedir. Bu eser de mezkûr Aḥmedī tarafından 'İsâ Beg'in oğlu Hamza'nın tahsili ve terbiyesi için yazılmıştır.

Konya, Müze 2540/2.

Varak 73 b—118 b. Tavsifi yukarıda, nr. 63.

تمت بحمد الله... كتبه... احمد بن حاجي محمود الاقصراني...
 في منتصف شهر ذي القعدة سنة خمس وثلاثين وثمانماية هجرية

Baş (varak 73 b) : الحمد لله الذى زين السماء بنور النجوم... اما بعد چون ارباب :
 عقل را... واضح... است که معرفت لفت عرب مرفات علم ادبست و خداوند معظم... مجدالدولة
 والملة عيسى بك طول الله عمره... این بنده را بانواع اصطناع مخصوص... فرموده بودند بنا بران
 بر موجب شکر المنم واجب جهت تعلیم نتیجه سمادت... حمزه... پنجاه قطعه منظوم در لفت
 عرب... بنظم آوردم...

III. MUHTELİF İLİMLER

65

K. 'Uddat al-muta'allimîn

کتاب عدة المتعلمين

Asad b. 'Omar b. 'Asad b. 'Alī al-Sāvī

اسد بن عمر بن اسد بن علی الساوی

Farsça bir nahiv kitabı olan 'Udda al-muta'allimîn hakkında hiç bir yerde bir mâlûmata rastlanmıyor. Kâtib Çelebi de bunu *Kaşf al-zunûn* da zikretmemiştir. Adının Asad b. 'Omar olduğunu söyliyeni müellif, eserini Muhazzab al-Dîn Abu 'l-Favâris Ḥaydar b. Muḥammed b. Aḥmed al-Ḳazvîni'ye ithaf etmiştir. Aşağıda tavsif edilen

nüshanın hiç olmazsa VII. / XIII. asra âit olduğu kuvvetli bir ihtimal olarak ileri sürülebilir. Buna göre, müellifi daha evvelki asırda veya en geç VII. / XIII. asrın ilk yarısında yaşamış olmalıdır.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa (Karaman) 113.

Fersûde bir cilt içinde, 172 varak; 25,2×16,6 (19,6×11,5) cm. eb'adında; 17 satırlı, açık kahverengi mürekkepli, Anadolu Selçukî neshine benzeyen nesih, söz başları surh. Sondan noksan. VI. - VII. h. asır.

Baş : اما (3a) ... سپاس آن خدا را کی آفرینده زمین و زمان است ... بعد بدان چنانکی آدمی را از اسباب دنیوی ... چاره نیست از علم آموختن چاره نیست ... از دانستن نحو چاره نیست ... (3b) واجب دیدم از هر نوعی بفارسی اشارتی گفتن ... از بهر مبتدی ... ودیکر آن که خواجه اجل مذهب الدین زین الاسلام عز الکتاب ابو الفوارس حیدر بن محمد بن احمد القزوی را اطال الله بقاءه ... نیک راغب دیدم بتعلم این علم مرا که اسد بن عمر بن اسد اشارتی کرد بیاز نمودن این علم بزبان فارسی ...

66

[Ahlâk al-Nabî]

Maḥmūd b. Mas'ūd b. Aḥmed b. 'Omar
b. Burhān

اخلاق النبی

محمود بن مسعود بن احمد بن عمر بن برهان

Bu eser, Peygamberin hayat ve ahlâkından bahsetmektedir. Müellifi faydasının daha umûmî olması için bu eseri farsça olarak, kaleme aldığı söylemektedir. Eserin müellifi olan Maḥmūd b. Mas'ūd hakkında da hiç bir mâlûmat bulunamıyor. Fakat aşağıda tavsif edilen nüsha, kuvvetli bir ihtimal ile, h. VI. asra âit olduğundan, tabiidir ki, müellifi bu asırda veya daha evvel yaşamıştır.

Nüshanın tavsifi :

Yusuf Ağa 4693.

Biraz fersûde, meşin bir cilt içinde, 493 sahife; 17×13,5 (14,2×10,7) cm. eb'adında; 13 satırlı, kalın yazılı, çok vazih nesih. Teclid esnasında varakların yerleri değişmiş. İstinsah kaydı yoktur. H.VI. asır.

Baş (s. 21) : حمد و سپاس و ستایش مرحق را جلت قدرته ... واز
زمره اهل سنت و جماعت کردانید ... (s. 27) اما بعد بدان و آگاه باش که شریفترین

چیزها علم است که آدم را ... (s. 28) بواسطة علم بر سر ملائکه کرام جلوه کرد ...
 ... (devâmı s. 33'de) فراهم آرنده و شرح کننده و جامع این الفاظ پاک الفقیه ...
 محمود بن مسعود ... (s. 34) بارها این درخاطر می گشت که شمع از خلاصه روش
 وافعال و اخلاق مصطفی را علیه السلام در قلم آورد و آنرا در لباس زبان پارسی درکشد
 تا انتفاع ... مرطالبارزا بیشتر بود ...

İKİ MECMÛA

Aşağıda tavsif edilen iki mecmûa, Anadolu'da yazılmış, bazı küçük risâleleri de ihtiva etmektedir. Bunların bir çoğu hâlen Fatih kütüphanesinde bulunan bir mecmûada (nr. 5426) bulunmaktadır ve H. Ritter tarafından tavsif edilmiştir (bk. *Philologika IX, Der Islam, XXV, 1939, s. 65 v.dd.*). Ancak 726 h. de Ankara'da 'Alî b. Düst-
 ħudâ al-Ankarî tarafından istinsah edilmiş olan bu nüshadaki risâleler yegâne nüshalar vaziyetinde idi. Bundan müstakil olduğu anlaşılan yeni nüshalar sayesinde, bu risâleler üzerinde daha kolay çalışmak mümkün olacaktır. Bundan başka, Fatih nüshasından, "XII-XIV. asırda Anadolu'da farsça eserler" adlı makalemizde bahsedilmişti. O zaman Anadolu'da yazılmış farsça risâleler, küçük denemeler, münferid hâdiseler olarak görülmekte idi. Halbuki bu yeni nüsha, bu eserlerin, basitliklerine rağmen, bir köşede kalmadığını, okunup, istinsah edildiğini ve binnetice farsçanın kullanıldığını isbât ettiğinden ayrıca mühimdir.

Nüshaların tavsifi :

I. Bursa, Hüseyin Çelebi 1185.

Bir tarafı kopuk meşin bir cilt içinde, 197 varak; 14,2×10,2 (11,8×8,4) cm. eb'adında; girift, noktası az, 23 satırlı bir nesih. Kenarlarda ekseriya mukabele kayıtları var. Söz başları surh. İstinsah kaydı yok, VIII. h. asır.

67. 1. varak 1 b — 10 a.

Nasîhat-nâme-i farzandîya. Muḥammed al-Ġazâlî'nin (ölm. 505/1111; bk. *İslâm Ansiklopedisi, Ġazâlî mad.*) *Ayyuha'l-valad* adlı nasihat tarzındaki küçük eserinin farsçaya tercümesi.

68. 2. varak 10 b — 19 a.

Fuṣûl va macâlis va vaşayâ. Aḥmed al-Ġazâlî'nin (ölm. 520/1126; bk. *GAL, I, 426; Suppl., I, 756*) galiba muhtelif eserlerinden toplanmış parçalar. Fakat *al-Savâniḥ*'de bulunması icap eden aşk hakkın-

daki ilk kısım orada yoktur (krşl. Aḥmed Gazālī, *Savānih*, nşr. H. Ritter, İstanbul, 1942, *Bibliotheca Islamica*, XV).

Baş : ... فصل عشق راهبر عقلست اما بنیستی هر چه او اثبات این نفی می کند ...
(16 a) ... ومن كلامه في قوله يا ايها الناس اتمم الفقراء الى الله والله هو الغنى الحميد ...

69. 3. varak 19 b—25 b.

Risāla fī bayān ‘alāmat i‘rāz Allāh ‘an al-‘abd. Basit bir dinî eserdir.

Baş : ... الحمد لله ... رب العالمين ... قال الله ... ان هذه تذكرة ...

70. 4. varak 26 b—48 a.

R. Partav-nāme. Şihāb al-Dīn al-Suhravardī'nin (idâmı 587/1191) küçük bir risâlesidir (krş. H. Ritter, *mezkr makale*, nr. 6; A. Ateş, *mzk. makale*, nr. 11). Şunu kaydetmek lâzımdır ki, bu risâlenin Kılıç Arslan II. (551—588)'ye veya Niksar emîri Berkiyaruk'a ithaf edildiği söylenirse de, bu ikinci nüshada da, bunu gösteren hiç bir kayıt yoktur.

Baş : ... این مختصریست که ساخته شد بحکم اشارت بعضی از دوستان ...

71. 5. varak 48 b—57 b.

[*Risāla dar rāh-i ḥudā-şināsī*]. Muḥammed b. ‘Omar al-Rāzī'nin (ölm. 606/1209, bk. H. Ritter, *mezkr makale*, nr. 135), akaid hakkında, 6 fasıllık küçük bir risâlesidir.

Baş : ... الحمد لله ... يقول العبد الفقير ... محمد بن عمر الرازي ... در خواست ...
کرد از من دوستی ... تا ورق چند در راه خداشناسی نبشته شود این اوراق چند
بر سیل ارتجال تحریر افتاد ...

6. varak 58 a—60 a. Harfler hakkında müteferrik notlar.

72. 7. varak 60 b—65 b.

Risalat al-‘işk. İḥvān al-şafā (bk. *İslām Ansiklopedisi*) tarafından yazılmış olan 51 risâlenin aşka dâir olanıdır. Fr. Dieterici neşrinde (Leipzig, 1886) 36. risâle olup, s. 493—507'de bulunur.

Baş : ... اعلم يا اخ البار ... بان الحكماء اكثرت المقال في قبول العلم وطرق المعارف ...

73. 8. varak 99 b—144 b.

(Bazı müteferrik notlardan sonra) [*Risāla fī ‘ilm al-ḥakā‘ik*]. 683 h.'de yazılmış dinî-ahlâkî bir risâle.

Baş : ... اما بعد این رساله است بس شریف ... که در قلم آمد محیط ...
و جامع بر امهات مهیات دینی و دنیاوی مقدمه الکتاب بدان ای عزیز ... که حقایق
در علم حق و وجود حق است ...

74. 9. varak. 182 b—185 a.

(Müteferrik notlardan sonra). *K. al-Taḥbīr fī 'ilm al-ta'bir*. Muḥammed al-Ġazālī'nin rüya ta'biri hakkında bir risâlesidir.

Baş : قال الامام . . . من انسل عن ربة التلید ولم یرض . . .

75. 10. varak 192 b—195 b.

[*Risālat al-vucūd*]. Farsça rubâileri ile meşhûr olan 'Omar Ḥayyâm'ın (ölm. 517/1123; b. *GAL*, I, 471; *Suppl.*, I, 855 v.d.) varlık hakkında, Aristo felsefesine göre, yazılmış bir risâlesi.

Baş : سبحان الذى جل جلاله و تقدست اسماءه . . . الاوصاف للموصوفات على ضربين . . .

II. Bursa, Hüseyin Çelebi 1187.

Ebrû kâğıt kaplı yarı meşin bir cilt içinde, 201 varak; 24,3×16,8 (17×11) cm. eb'adında; 21 satırlı nesih, söz başları bâzan surh.

Mukabele kaydı (var. 155 b):

. با نسخه منقول عنه . مقابله یافته در اوایل ربیع الاول سنة ۷۰۷ .

76. 1. varak 1 b—14 b.

Risāla dar rāh-i ḥudā-şināsī. Bk. burada nr. 71.

77. 2. varak 15 a—26 a.

'*Akâ id ahl al-sunna*. 'Omar b. Muḥammed b. 'Alī adlı bir şahsın, Anadolu'ya geldiği zaman, yazdığı farsça bir risâledir (bk. H. Ritter, nr. 143; A. Ateş, nr. 29).

Baş : الحمد لله . . . يقول العبد عمر بن محمد بن علي لما وصلت الروم وجدت الناس غافلا عن العلوم . . .

78. 3. varak 26 b—33 a.

Dar bayân-i itikād-i ahl-i sunnat va camā at. Belki bundan evvel bahsedilen 'Omar b. Muḥammed b. 'Alī'nin ehl-i sünnet akaidini göstermek üzere, topladığı 27 mesele ile, onların cevaplarından meydana gelmiş bir risâledir (bk. H. Ritter, nr. 152; A. Ateş, nr. 33).

Baş : الحمد لله . . . در خواست کرد دوستی . . . در بیان اعتقاد اهل سنت و جماعت بیانی شافی . . . کرده شود . . .

79. 4. varak 33 b—44 a.

Bayân-i alfāz-i kufr. Küfür ifâde eden kelimeler hakkındaki bir risâlenin Abu'l-Fazl Muḥammed b. İshâk b. Abî Naşr tarafından farsçaya yapılmış tercümesi (bk. H. Ritter, nr. 141).

Baş : سپاس خدایى را که . . . اما بعد بدانک اکثر عوام الناس در سخن گفتن بکفر می افتند . . .

80. 5. varak 47 a—69 b.

Manāhic-i Sayfī. Sayf al-Davla va 'l-Dīn Tuğrul adlı bir emir için yazılmış basit bir akaid kitabı (bk. H. Ritter, nr. 153).

Baş : ... سبحانك لا علم لنا الا ما علمتنا ... وبعد اهل بصيرت را محقق است ...

81. 6. varak 70 a—84 a.

Dar bayān-i ḥamākāt-i ahl-i ibāḥat. Muḥammed Ğazālī 'nin ibāhiyeye karşı ve onların düşüncelerinin esassız olduğunu isbāt etmek üzere yazdığı risâlenin (bk. H. Ritter, nr. 134; *GAL, Suppl.*, I, 747, nr. 23e) farsçaya tercümedisir.

Baş : الحمد لله ... قال الشيخ ... محمد ... الفزالي ... أما بعد بدانك ...
کمرهان در اصول دین وقواعد شریعت بسیارند ...

82. 7. varak 84 b—112 a. *Sakīnat al-şālīhīn*. Sözde Nacm al-Dīn Kubrā 'ya âit bir risâle olup, mebd'e, meâd ve ahlak deġişmesinden bâhisdir (bk. H. Ritter, nr. 140).

Baş : شکر و سپاس خدا را که عندلیب عشق را ...

83. 8. varak 112 b—117 a.

Favā'id Abū Manşūr Mâturîdî. Mâturîdiye mezhebinin kurucusu olan Abū Manşūr Mâturîdî 'nin (ölm. 333 h., bk. *GAL, Suppl.*, I, 346; H. Ritter, nr. 149) sözlerinden alınmış parçalar.

Baş : بسمه من فوائد قطب المشايخ ابو منصور ... باب اول باخداى تعالى

بايد ساخت

84. 9. varak 117 b—121 b.

Min Kalimāt Şayḥ 'Abd Allāh Anşārī. Meşhûr sûfî, âlim ve şâir 'Abd Allāh Anşārī 'nin (ölm. 481/1088; bk. burada nr. 56) *Musacca'ât* 'ından (bk. H. Ritter, nr. 150).

Baş : فصل ای دلیل هر بر کشته وای رهنای هر سرکشته ...

Kenarda başka bir *musacca*'ı vardır : خواجه :

عبدالله انصاری ...

85. 10. varak 122 a—129 b.

Hidāyat al-ġābī fī ahlāk al-Nabī. Ca'far b. Ḥayyān 'ın (veya 'Abd Allāh b. Muḥammed b. Ca'far b. Ḥayyān)'ın Peygamberin ahlâkı hakkındaki risâlesinin İbrâhîm b. al-Ḥusayn al-Ķarşî tarafından farsçaya tercümesidir (bk. H. Ritter, nr. 155; A. Ateş, nr. 34).

Baş : ستایش مر خداى را که دارنده آسمانست ...

86. 11. varak 130 b—155 b.

[*Tarcuma-i Adab al-Nabî*]. Mukaddimesinden anlaşıldığına göre, mütercimın الصدر الكبير ("büyük sadr") diye tavsif ettiği Hüsâm al-Dîn Hüsayn b. Muḥammed'in isteği üzerine, arapçadan tercüme edilmiş bir eser olup, Peygamberin âdetlerinden bahistir. 12 bâba bölünmüştür.

Baş : الحمد لله العظيم لطفه . . . اما بعد لما وفق الله جناب الصدر الكبير . . . الاخ . . .
الخرى . . . حسام الله والدين حسين بن محمد الفقيه . . . ازاد ان يتصف باوصاف النبي . . .
اشار الى ان ترجم اداب النبي . . . الى الفارسية . . .

87. 12. varak 156 b—171 a.

Şifâ al-şadr. Harizmlî meşhûr sûfî Nacm al-Dîn Kubrâ'nın (ölm. 618/1221) *Risâlat al-hâ'im al-hâ'ij*'inin farsçaya tercümesidir (bk. *GAL*, I, 440; *Suppl.*, I, 786 v.d.; F. Meier, *Stambuler Handschriften dreier persischen Mystiker, Der Islam*, XXIV, 1937, s. 9 v.dd. ve s. 19 v.dd.).

Baş : الحمد لله الذى تواضع كل شى لعظمته . . . اما بعد چنين كويد محرر اين :
رساله . . .

88. 13. varak 172 a—181 b.

Zikr-i mu'cizât-i Rasûl. Fatih kütüphanesindeki mecmuayı toplamış olan 'Alî b. Düst-ḥudâ al-Ankarî'nin eseridir (bk. H. Ritter, nr. 156; A. Ateş, nr. 35).

Baş : الحمد لله . . . ذكر معجزات رسول جمع کرده شد برای دوستان که :
التماس کرده بودند . . .

89. 14. varak 183 a—190 a.

Maḥāmid-i arbāb-i faḫr u maşālib-i ṭullāb-i dunyā. Calāl al-Dîn Karatay adına yapılmış olan bu tercümenin aslı Şihāb al-Dîn Suh-ravardî (ölm. 632 / 1235; bk. *GAL*, I, 440 v.d.)'nin bir risâlesidir. Mütercimın ismi nüshada yoktur (bk. A. Ateş, nr. 31).

Baş : حمد و سياس بى پايان افریدکاری را که . . . در خدمت امير فقيرسيرت :
عرضه داشتم . . .

90. 15. varak 190 b—192 b.

Dah hukūmāt-i 'Alî. 'Alî'nin muhtelif çeşit meselelere dâir vermiş olduğu 10 hüküm (bk. H. Ritter, nr. 129).

Baş : بدانك اين ده حكوماتست از ان امير المؤمنین على . . . بعضى حسابى :
بعضى فراسى برای تبرك نبشته شد . . .

91. 16. varak 194 b—201 a.

Āgāz u ancām. Mebde, ve meâd hakkında küçük bir risâledir. Müellifinin ismine nüshalarda tesadüf edilmiyor (bk. H, Ritter, nr. 138).

Baş : ... الحمد لله حمد الشاكرين والذاكرين ... بدان ای مخدوم کرامی ... جمله انبیا واولیا ... متنق اند که حقیقت آدمی که از ا روح الهی خوانند ... بمرک معدوم وناجیز نشود ...

TÜRKÇE BİR ESER

92

Dīvān

دیوان

Navā'î

نوائی

'Alî Şîr Navā'î (ölm. 1441—1501; bk. *İslâm Ansiklopedisi*, Ali Şîr mad.), hakkında izahat verilmesine lüzum olmayacak kadar meşhûr olan büyük bir Türk Şâir ve devlet adamıdır. Onun *Dīvān*'ının İstanbul'da ve Avrupa'nın muhtelif kütüphanelerinde, müteaddit ve fevkâlade kıymetli nüshaları bulunmaktadır. Bu nüshadan burada bahsedilmesinin sebebi, nüsha olarak, en iyileri arasında yer alabilecek bir nüsha olması ile beraber, asıl üzerinde bulunan Ziya Paşa'ya âit şu bir kaç kayıttır.

Varak 1a'da :

من كتب الفقير ضياء الدين ٢٨ نيسان ٢٩٠

Altında : Silk-i milkimde bulunan işbu kitab Konya şehrinde vaki' Yusuf Ağa merhumun binâ-kerdesi olan kütüphane derununda hıfz olunmak ve harice çıkmamak şartı ile vakf edilmiştir. Fî Şevval sene 1294.

Vali-i vilâyet-i Konya

Abdülhamid Ziyâeddin.

Nüshanın tavsifi :

Yusus Ağa (Müze) 157.

Şemseli, zincirekli bir cilt içinde, 255 varak; 28×18,5 (18×10) cm. eb'adında, 15 satırlı nefis bir ta'lik. Yazı yaldız, mavi cedvel içinde. 1 b ve 2 a fevkâlâde tezhibli, 83 b ve 120 b'de çok güzel serlevhalar, Herat mektebi tarzında. Yazı Sultân 'Alî al-Maşhadî'nin yazısına benzer. Bazı yerlerde rutubet eseri.

İstinsah kaydı yok, X. h. asır.

Baş :

اشرفت من عكس شمس الكأس انوار الهدى

يار عكسين می دا کورب جام دین جیقتی صدا

İÇİNDEKİLER

ARAPÇA ESERLER

I. ŞİİR

1. *Divân*, Abu 'l-Ḥayr al-Tanūhî.
2. *Divân*, İbn al-'Arabî.
3. *al-Zādîya*, 'Alî b. al-Rûmî.

II. NESİR (edebî nesir, mektuplar, resmî yazılar)

4. *Rasâ'il*, al-Ḳāzî al-Baysânî.
5. *Kâmil al-âla fî şinâ'at al-vakâla*, Barakat b. 'Alî.
6. *al-Rasâ'il al-Şāhibîya*, Ziyâ' al-Dîn İbn al-Aşîr.
7. *Kifâyat al-kâtib va nihâyat al-râgib*, Camâl al-Dîn
Abu 'l-Faḥ Mas'ûd b. Mavdûd.

III. SARF, NAHİV VE LÛĞAT

8. *K. al-Muzakkar va 'l-mu'annaş*, Abū Hâtim al-Sicistânî.
9. *K. al-Ziyâde al-muntaza'a min Kitâb Sibavayh*, al-Mubarrad.
10. *K. Tafsîr ğarîb al-Ḳur'ân*, İbn Ḳutayba.
11. *K. İhtiyâr faşîh al-kalâm*, Abu 'l-Ḥasan 'Abd Allâh(?).
12. *K. al-Makşûr va 'l-mamdûd*, İbn Vallâd.
13. *K. al-Tanbîh va 'l-ifşâh 'ammâ vaka'a fî K.al-Şahâh*, İbn Barrî.
14. *al-Muḥarrar fî dakâ'ik al-naḥv ve ḥaka'ikih*, Faḥr al-Dîn al-Râzî.

IV. HADİS, FİKİH VE DİĞER DİNİ ESERLER

15. *Takvîm al-adilla*, Abū Zayd al-Dabbûsî.
16. *K. Nihâyat al-muctahid va kifâyat al-muḫtaşid*, İbn Ruşd.
17. *Muḫtaşar al-aḥkâm al-şar'îya*, İbn Ḥarrâṭ.
18. *K. al-Mavzû'ât min aḥādîş al-marfû'ât*, İbn al-Cavzî.
19. *Câmi' al-uşûl fî aḥādîş al-Rasûl*, Macd al-Dîn İbn al-Aşîr.
20. *İksîr al-sa'âdât fî asrâr al-'ibādât*, Kadı Burhaneddin Ahmed.

V. SİYASET

21. *K. Siyâsat al-dîn va 'l-dunyâ*, Sa'd al-Dîn al-Aḳsarâ'î.

VI. TASAVVUF

22. [*al-Aş'âr va*] *'l-Mavâkif va 'l-muḥâtabât*, al-Niffarî.
23. *K. al-Luma'* dan bir parça, Abū Naşr al-Sarrâc.

24. *Fazl (Fazā'il) şahādat al-tavhīd*, İbn al-'Arabī.
25. *K. al-Bā'*, İbn al-'Arabī.
26. *K. Hıḩbat fī kayfıyāt tartīb al-'ālam va şaklıh*, İbn al-'Arabī.
27. *K. Hılyat al-abdāl*, İbn al-'Arabī.
28. *Tāc al-tarācim*, İbn al-'Arabī.
29. *K. al-Şavāhid*, İbn al-'Arabī.
30. *Cavāb su'āl İsmā'il b. Savdekin*, İbn al-'Arabī.
31. *K. al-Calāla va huva kalimat Allāh*, İbn al-'Arabī.
32. *K. Şamāniyat va şalāşin va huva K. al-Azal*, İbn al-'Arabī.
33. *K. Cāmi' al-vaşāyā*, İbn al-'Arabī.
34. *al-Tanazzulāt al-Mavşılıya*, İbn al-'Arabī.
35. *K. al-Asfār*, İbn al-'Arabī.
36. *Kalām al-'abādila*, İbn al-'Arabī.
37. *K. al-Nafahāt*, Şadr al-Dīn al-Ḩōnavī.
38. *Miftāh gayb al-cam' va 'l-vucūd*, Şadr al-Dīn al-Ḩōnavī.

VII. MÜSBET İLİMLER VE MUHTELİF

39. *K. Kaşf al-rumūz*, İbn Vaḩşıya.
40. *al-Ḩanūn al-Mas'ūdī*, Abū Rayḩān al-Birūnī.
41. *K. al-Hay'a*, Mu'ayyad b. Barmak al-'Āmirī.
42. *al-Taḩkirat al-Haravıya fī ḩıyal al-ḩarbıya*, Abu 'l-ḩasan 'Alī al-Haravī.

FARŞA ESERLER

I. MANZŪM EDEBİYAT

43. *'Alī-nāme*.
44. *Cavhar al-zāt*, 'Atṭar.
45. *Makāmāt al-tuyūr*, 'Atṭar.
46. *Asrār-nāme*, 'Atṭar.
47. *Muşibat-nāme*, 'Atṭar.
48. *Maşnavī (c. VII)*, Mavlānā.
49. *Dīvān*, Ḩāfiḩ.
50. *Anīs al-'arīfīn*, Ḩāsım-i Anvār
51. *Risāla-i Cavrabıya*, Ḩāsım-i Anvār.
52. *Dīvān*, Ḩāsım-i Anvār.
53. *Dīvān*, Cāmī.
54. *Anbiyā'-nāme*, İbrāḩım Şahustarī.

II. MENSÜR EDEBİ VE TASAVUFİ ESERLER

55. *Şarh al-Ta'arruf*.
56. *Ṭabakât-i şūfiya*, 'Abd Allāh al-Anşārî.
57. *Ma'ārif (c. IV)*, Sultān al-'ulamā' Bahā' al-Dīn Valad.
58. *Cavāmi' al-hikāyāt*, 'Avfî.
59. *Tuḥfat al-müluk*, 'Alî al-İşfahanî.
60. *Tarcuma-i Maḳālât-i Şadr al-Dīn al-Kōnavî*.
61. *Ma'ārif*, Sultan Veled.
62. [*Tarcuma-i*] *Risāla-i Fāzon*.
63. *Badāyi' al-sihr fî şanāyi' al-şi'r*, Aḥmedî.
64. *Mirkāt al-adab*, Aḥmedî.

III. MUHTELİF İLİMLER

65. *K. 'Uddat al-muta'allimîn*, Asad b. 'Omar al-Sāvî.
66. *Ahlāk al-Nabî*, Maḥmūd b. Mas'ūd.

İKİ MECMŪA

67. *Naşihat-nāme-i farzandīya*, Gazālî.
68. *Fuṣūl va macālis va vaşāya*, Aḥmed Gazālî.
69. *Risāla fî bayān 'alāmat i'rāz Allāh 'an al-'abd*.
70. *Partav-nāme*, Suhravardî.
71. *Risāla dar rāh-i ḥudā-şināsî*, Faḥr al-Dīn Rāzî.
72. *Risālat al-'işḳ*, İḥvān al-şafā'.
73. *Risāla fî 'ilm al-ḥakā'ik*.
74. *K. al-Taḥbîr fî 'ilm al-ta'bîr*, Gazālî.
75. *Risālat al-vucūd*, 'Omar Ḥayyām.
76. *Risāla dar rāh-i ḥudā-şināsî*, Faḥr al-Dīn Rāzî.
77. *Aḳā'id ahl al-sunna*, 'Omar b. Muḥammed.
78. *Dar bayān-i i'tikād-i ahl-i sunnat va camā'at*.
79. *Bayān-i alfāz-i kufr*.
80. *Manāhic-i Sayfî*.
81. *Dar bayān-i ḥamākat-i ahl-i ibāhat*, Gazālî.
82. *Sakīnat al-şālihīn*, Nacm al-Dīn Kubrā (?).
83. *Favā'id-i Abū Maşşūr Māturidî*.
84. *Kalimāt*, 'Abd Allāh Anşārî.
85. *Hidāyat al-gabî fî ahlāk al-Nabî*, Ca'far b. Ḥayyān, trc. İbrāhīm al-Ḳarsî.

86. *Tarcuma-i adab al-Nabl.*
87. *Şifâ al-şadr*, Nacmal-Dîn Kubrâ.
88. *Zikr-i mu'cizât-i Rasûl*, 'Alî al-Ankarî.
89. *Maḥāmid arbāb-i fakr va maşālib tullāb-i dunyā*, Şihāb al-Dîn
Suhravardî
90. *Dah hükümât-i 'Alî.*
91. *Āgāz u ancām.*

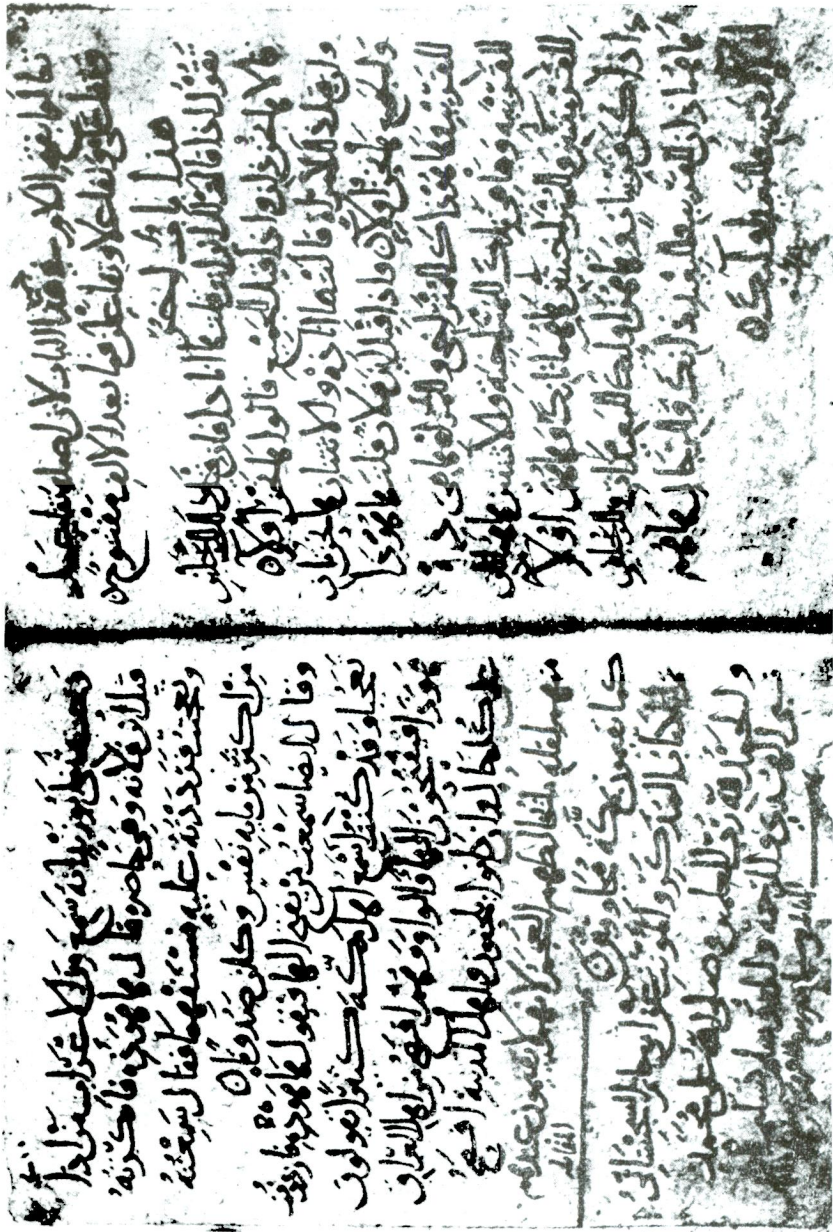
TÜRÇE BİR ESER

92. *Divān*, Navā'î.

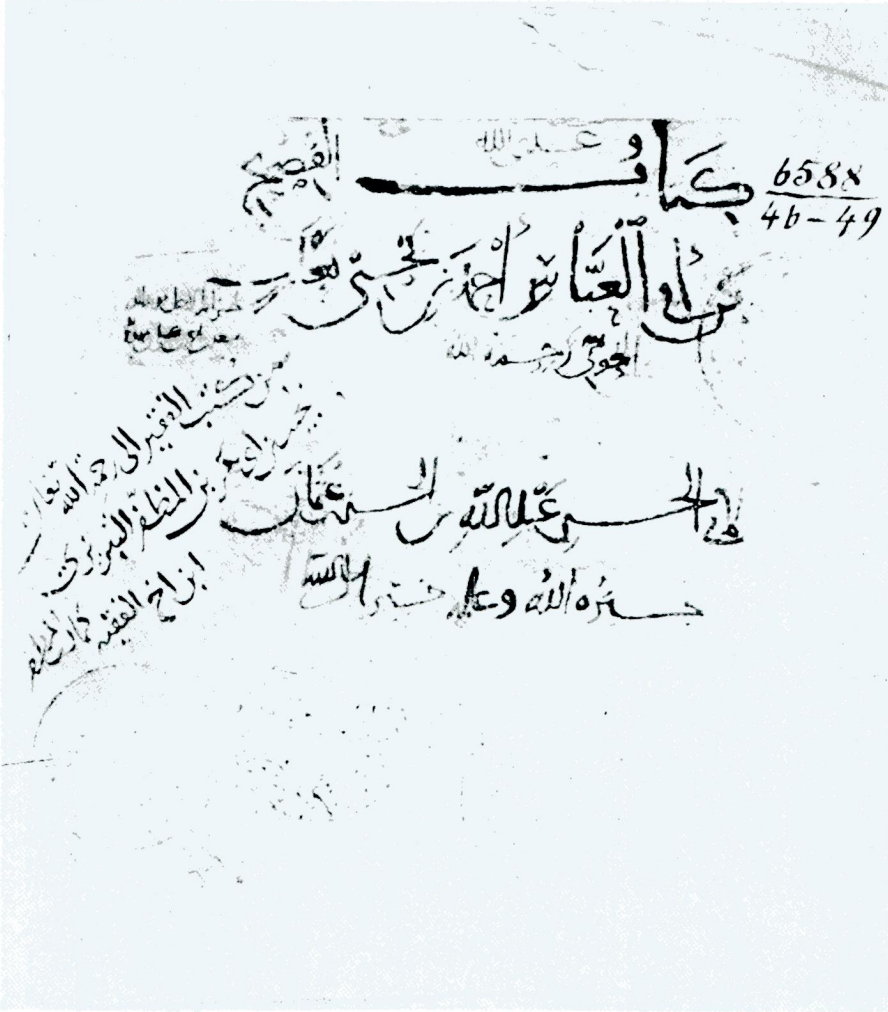
لمس مير الله لزحمين للزحيم
 كتاب التذكرة والمؤيد مؤيدنا لجام
 السحساتي
 قال أبو جعفر الفصاحه زينه ومزوره شرفه لها مودة
 السبه ناهمه ونقال الموم مخبو كحل سانه يعلى ناهو
 فاجسرو واجمع عظمه العوضه وان كان في قلبه
 فحتم العنصر انه وان التذكرة كروى كبر
 المونس وجعل التذكرة اوالطام صلا الفجره
 العنق وان كان في النهر والمسير وقيل الايض
 المسوا صغره لسانه فواره وقال لا عوز القسمة
 لساق العنق يصفه ونصه فواد فو يوق لا حضوره
 للجم والدم

وكان تدركه في محج كالمشخصه زيادته ونفهمه والتعلم
 والالفصاحه معمره النابيه التذكرة في الاسما
 ولا فجارو التذكرة في اسما صحاكايه ومعمره النابيه
 والتذكرة الزوفه معمره في الاجرايه وكانها
 لازمه عجز العز والجمعت على تدرك كثير
 من الاجرايه في نيل ناي البيا والواو في الاسما
 والافعال النصابه لاسما استنتقا لا وعلى تدرك
 الاجرايه التذكرة على لاسم المرفوع والمجوز
 القويين وعجز المنونين على المنصور عجز المنونين
 لمعجز الوقفه على الجركه وحفا اللسانه
 فوعبد ذلك الهنك على تدرك كثير الاجرايه كثير

I. Konya, Yusuf Ağa Kütüphanesi, nr. 5080/2
 Abū Hātim al-Sicistānī, *K. al-Muzakkar va 'l-mu'annas*
 (ilk sahifeler)

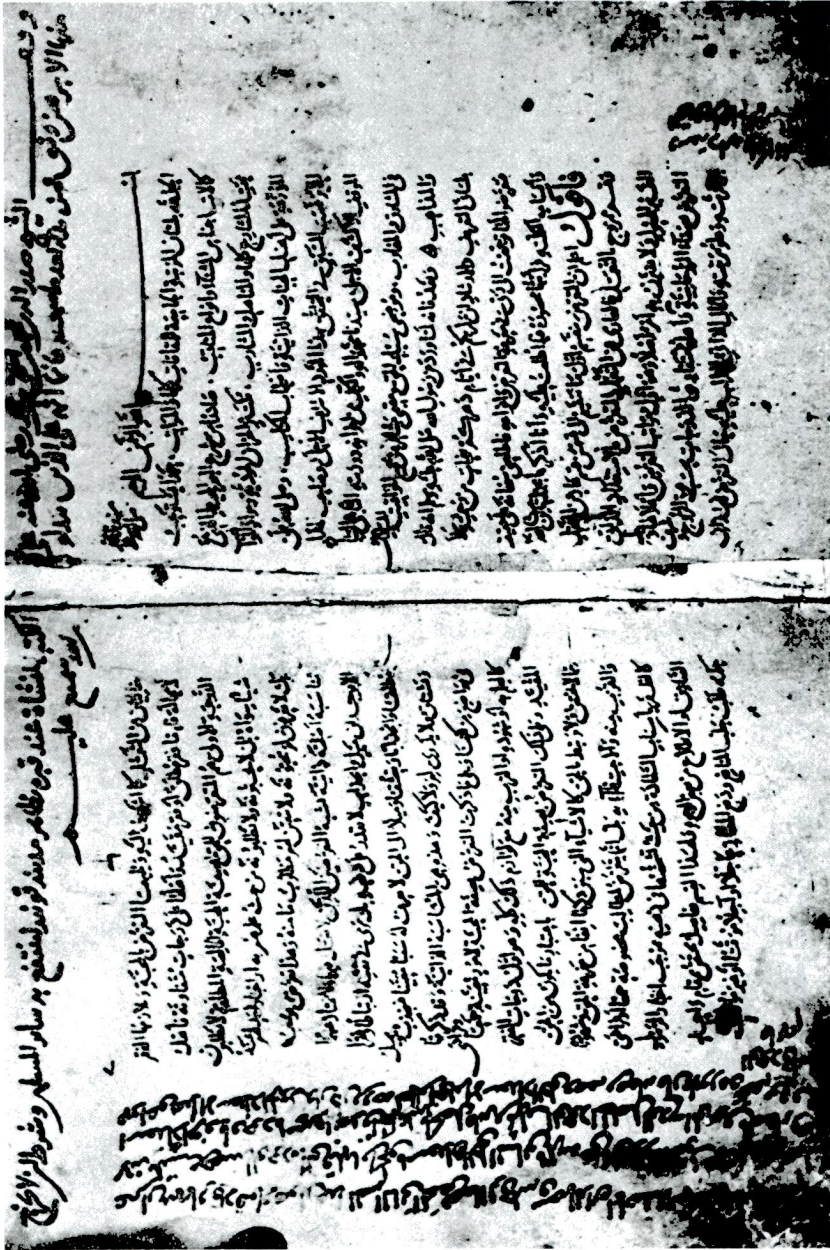
H. Konya, Yusuf Ağa Kütüphanesi, nr. 5080/2
 Abū Hātim al-Sicistānī, *K. al-Muzakkar* ve *'U-mu'annaṣ*
 (Son sahifeler ve mukabele kaydı)

III. Konya, Yusuf Ağa Kütüphanesi, nr. 5008
(Sa'lab'a isnat olunan K. al-Faṣīḥ'in ilk sahifesi).

IV. Konya, Yusuf Ağa Kütüphanesi, nr. 4862
 Abū Naşr al-Sarrâc, K. *Tafsîr agâliṭ al-ṣūfiyya*
 (Bir fasıl başı ve 33 a'da 'Omar al-Suhrawardî'nin elyazması).

VII. Konya, Yusuf Ağa Kütüphanesi, nr. 5468

Şadr al-Din al-Könavî, K. al-Nafahât

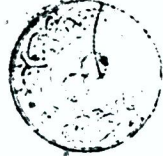
(İlk sahifeler, Sadreddin Konevî'nin tashih ve ilâveleri ve kendine âit her kitabın üzerinde görülen vakif yazısı).

الحمد لله العلي

من كتاب: نهاية المختار و كفاية المفيد

تأليف الامام العالم ابو الوليد محمد بن محمد بن رشيد طايه و وطنه رحمه الله
رواه محمد بن عمار بن محمد بن ابراهيم الطايه الكوفي عنه اجازة و مبالغة
رواه غيره من مشايخنا من غير طريقه عن ابيه الحسين بن ابي بصير
وهذا هو المراد بالمشايخ و تأليف الكتاب في سنة 428 هـ

5428
8-42

هذا الكتاب من كتب دار الحديث
بمدينة كonya
تأسست في سنة 1312 هـ
بإمرام السلطان العثماني
العزيز محمد السادس
عنه على يد العلامة
الفاضل محمد بن عبد الله
بن محمد بن رشيد طايه
الذي هو مؤلف هذا الكتاب
الذي هو من مشايخنا
من غير طريقه عن ابيه
الحسين بن ابي بصير
وهذا هو المراد بالمشايخ
و تأليف الكتاب في سنة
428 هـ

الحمد لله

اولت من الابدان العقبه انما محمد عبد العزيز بن علي
الحسين بن عبد العزيز بن عبدالله وقفه الله وايله من
فراة لبعضه واجازة لجمعه وكتبه عبد الله بن علي بن ابي
ابراهيم بن محمد بن ابي بكر بن وقفه الله في شهر رجب من سنة
واحمد لله و صلى الله على نبيه محمد وآله الطاهرين وقرآنته ام

هذا الكتاب من كتب دار الحديث بمدينة كonya
تأسست في سنة 1312 هـ بإمرام السلطان العثماني
العزيز محمد السادس عنه على يد العلامة الفاضل
محمد بن عبد الله بن محمد بن رشيد طايه الذي هو
مؤلف هذا الكتاب الذي هو من مشايخنا من غير
طريقه عن ابيه الحسين بن ابي بصير وهذا هو
المراد بالمشايخ و تأليف الكتاب في سنة 428 هـ

استعملت هذه المجلدات في دار الحديث بمدينة كonya
بإمرام السلطان العثماني العزيز محمد السادس
عنه على يد العلامة الفاضل محمد بن عبد الله بن
محمد بن رشيد طايه الذي هو مؤلف هذا الكتاب
الذي هو من مشايخنا من غير طريقه عن ابيه
الحسين بن ابي بصير وهذا هو المراد بالمشايخ
و تأليف الكتاب في سنة 428 هـ

VIII. Konya, Yusuf Ağa Kütüphanesi, nr. 5422 (İlk sahifede 641 h. tarihli Şadr al-Dîn Kõnavî'nin elyazısı).

MÜELLİF ADLARI İNDEKSİ

(Rakamlar, bu yazıdaki sıra numaralarına delâlet eder)

- 'Abd Allâh al-Anşâri 56, 84.
Abu 'l-Ḥasan 'Abd Allâh 11.
Abū Ḥâtim al-Sicistânî 8.
Abū Mañşūr Mâturîdî 83.
Abū Naşr al-Sarrâc 23
Abū Rayḥân al-Birûnî 40
Abū Zayd al-Dabbûsî 15
Aḥmed al-Ġazâlî 68
Aḥmedî 63 64
'Alî al-Anḫarî 88
'Alî al-İşfahânî 59
'Alî b.al-Rûmî, al-Ra'îs 3
Asad b. 'Omar al-Sâvî 65
'Aṭṭâr, Farîd al-Dîn 44, 45, 46, 47
'Avfî 58
Barakat b. 'Alî b. Barakat 5
Ca'far b. Ḥayyân 85
Câmi 53
Faḥr al-Dîn Râzî 14, 71, 76
Fâzon 62
Ġazâlî 67, 74, 81
Ḥâfiẓ 49
Haravî, Abu 'l-Ḥasan 'Alî 42
Hârûn al-Tanûḫî, Abu 'l-Ḥayr 1
İbn al-'Arabî, Muḥy al-Dîn 2,24, 25, 26,
27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36
İbn al-Aşîr, Macd al-Dîn 19
İbn al-Aşîr, Ziyâ' al-Dîn 6
İbn Barrî, Abū Muḥammed 'Abd Allâh 13
İbn al-Cavzî 18
İbn Ḥarrâṭ 17
İbn Kûtayba 10
İbn Ruşd 16
İbn Vallâd 12
İbn Vaḥşîya 39
İbrâhîm al-Kârsî 85
İbrâhîm-i Şabustarî 54

- İhvân al-şafâ' 72
 Kadı Burhaneddin 20
 al-Kâzî al-Baysânî, 'Abd al-Rahîm b. 'Alî 4
 Kâsim-i Anvâr 50, 51, 52
 Maḥmûd b. Mas'ûd 66
 Mas'ûd b. Mavdûd, Camâl al-Dîn Abu 'l-Faḥ 7
 Mevlânâ 48
 Mu'ayyad b. Barmak al-'Âmirî 41
 al-Mubarrad, Abu 'l-'Abbâs al-Azdî 9
 Nacm al-Dîn Kubrâ 82, 87
 Navâ'î 92
 al-Niffârî 22
 'Omar Ḥayyâm 75
 'Omar b. Muḥammed 77
 Sa'd al-Dîn al-Aḫsarâ'î 21
 Şadr al-Dîn al-Könavî 37, 38, 60
 al-Suhravardî 70
 Sultân al-'ulamâ' Bahâ' al-Dîn Valad 57
 Sultan Veled 61
 Şihâb al-Dîn Suhravardî 89
-